

Fale Alea 'o Tonga

**KO E MINITI 'O E
FEME'A'AKI
'A E
HOU'EIKIMĒMIPA
'O E
FALE ALEA 'O TONGA**

FIKA	16
'Aho	Tusite 29 Sune, 2021

Fai 'i Nuku'alofa

HOU'EIKI MĒMIPA 'O E FALE ALEA

'Eiki Sea Fale Alea

Lord Fakafanua

'Eiki Fakafofonga Nōpele Fika 2, Vahefonua Ha'apai

Hou'eiki Minisitā Kapineti

'Eiki Palēmia

Dr. Pōhiva Tu'i'onetoa

'Eiki Tokoni Palēmia & 'Eiki Minisitā Fonua &

Ngaahi Koloa Fakaenatula

Lord Ma'afu Tukui'aulahi

'Eiki Minisitā Pa'anga & Palani Fakafofonga & Kasitomu mo e

Tānaki Pa'anga Hu Mai

Tevita Lavemaau

'Eiki Minisitā ki he 'Atakai, Fakamatala 'Ea, Ma'u'anga Ivi &

Ma'u'anga Fakamatala MEIDECC

Poasi Mataele Tei

'Eiki Minisitā Ako & Ako Ngāue

Siaosi Sovaleni

'Eiki Minisitā Ngaahi Ngāue Lalahi & Takimamata

'Akosita Lavulavu

'Eiki Minisitā Lao mo e Pilisone

Sāmiu Vaipulu

'Eiki Minisitā Ngaahi Ngāue Fakalotofofonga

Vātau Hui

'Eiki Minisitā Ngoue & Toutai

Lord Tu'ilakepa

'Eiki Minisitā Polisi & Tāmata Afi

Lord Nuku

'Eiki Minisitā Mo'ui

'Amelia Tu'ipulotu

'Eiki Minisitā Fefakatau'aki & Fakalalakala Faka'ekonomika

Tatafu Moeaki

Hou'eiki Fakafofonga Nōpele

Lord Tu'iha'angana

'Eiki Fakafofonga Nōpele Fika 1 Ha'apai

Lord Tu'ivakanō

'Eiki Fakafofonga Nōpele Fika 1 Tongatapu.

Lord Vaha'i

'Eiki Fakafofonga Nōpele Fika 3 Tongatapu

Lord Tu'i'āfītu

'Eiki Fakafofonga Nōpele Fika 2 Vava'u.

Lord Fusitu'a

'Eiki Fakafofonga Nōpele Ongo Niua

Kau Fakafofonga Kakai

Fakafofonga Kakai 1, Tongatapu

Siaosi Vailahi Pōhiva

Fakafofonga Kakai 2, Tongatapu

Sēmisi Kioa Lafu Sika

Fakafofonga Kakai 4, Tongatapu

Māteni Tapueluelu

Fakafofonga Kakai 5, Tongatapu

Losaline Mā'asi

Fakafofonga Kakai 7, Tongatapu

Sione Vuna Fa'otusia

Fakafofonga Kakai 8, Tongatapu

Sēmisi Taelangi Fakahau

Fakafofonga Kakai 9, Tongatapu

Penisimani 'Epenisa Fifita

Fakafofonga Kakai 12, Ha'apai

Mo'ale Finau

Fakafofonga Kakai 13, Ha'apai

Veivosa Light of Life Taka

Fakafofonga Kakai 14, Vava'u

Dr. Saia Ma'u Piukala

**FALE ALEA
'O TONGA**

**'ASENITA FAKAANGAANGA FIKA 16/2021
FAKATAHA 'A E FALE ALEA 'O TONGA**

'Aho: Tusite 29 'o Sune, 2021

Taimi: 10.00 am

Fika 01		Lotu
Fika 02		Ui 'o e Hou'eiki Memipa 'o e Fale Alea
Fika 03		Me'a 'a e 'Eiki Sea 'o e Fale Alea
Fika 04		LAO FAKAANGAANGA:
	4.1	Lao Fika 2/2021: Lao Fakaangaanga (Fakatonutonu) 'o e Konisitutone 'o Tonga 2021
	4.2	Lao Fika 5/2021: Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ngāue Tanaki Pa'anga Hu Mai 2021
Fika 05		NGAAHI TU'UTU'UNI:
	5.1	Tu'utu'uni Fika 1/2021: Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Toutai (Kolo Matatahi) 2020
	5.2	Tu'utu'uni Fika 2/2021: Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Tute Kasitomu 2020
	5.3	Tu'utu'uni Fika 3/2021: Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Tute 'Ekisia 2020
	5.4	Tu'utu'uni Fika 4/2021: Ngaahi Tu'utu'uni Fakaha 'o ha Tu'unga Fakatu'utamaki ki he Mo'ui (COVID-19) 2020
	5.5	Tu'utu'uni Fika 5/2021: Tu'utu'uni (Fakatonutonu)(Fika 2) ki he Tute Kasitomu 2020
	5.6	Tu'utu'uni Fika 6/2021: Tu'utu'uni (Fakatonutonu)(Fika 2) ki he Tukahau 'Ekisia 2020
	5.7	

	5.8	Tu'utu'uni Fika 7/2021: Tu'utu'uni Lao (Fakatonutonu) ki hono Pule'i 'o e Tute mo e 'Ekisia 2020
	5.9	Tu'utu'uni Fika 8/2021: Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Pule'i 'o e Toutai (Fakatolonga) 2020
	5.10	Tu'utu'uni Fika 9/2021: Ngaahi Tu'utu'uni Fakaha 'o ha Tu'unga Fakatu'utamaki ki he Mo'ui (COVID-19) 2020
	5.11	Tu'utu'uni Fika 10/2021: Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu)(Ngaahi Totongi) ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 2020
	5.12	Tu'utu'uni Fika 11/2021: Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu)(Fika 2) ki he Toutai (Kolo Matatahi) 2020
	5.13	Tu'utu'uni Fika 12/2021: Ngaahi Tu'utu'uni ki he Tute (PACER PLUS) 2020
		Tu'utu'uni Fika 13/2021: Tu'utu'uni (Fakatonutonu)(Fika 3) ki he Tute Kasitomu 2020
Fika 06		Kelesi

Fakahokohoko e peesi

Fale Alea ‘o Tonga	8
Lotu	8
Me’a e ‘Eiki Tokoni Sea ‘a e Fale Alea	9
Talamonū e ‘Eiki Tokoni Sea ki he Taki fo’ou ‘a e SUTT	Error! Bookmark not defined.
Talitali lelei ‘e he ‘Eiki Tokoni Sea ‘a e Fakafofonga Kakai ‘o Tongatapu 7.....	10
Fakamālō e Nopele Fika 2 ‘o Vava’u ki he taki lelei ‘a e Tu’i ‘o Tonga	10
Me’a ‘a e ‘Eiki Minisita Ako ki he tokotaha ‘oku ne ma’u ‘a e Koviti 19 ‘i Fisi.....	12
Me’a ‘Eiki Tokoni Sea ke kau fakataha e kau Memipa hono lotua e tokotaha ‘oku ne ma’u e Koviti 19.....	12
Tokanga Tongatapu 2 ki he ngāue faka-Fakamaau’anga ki he taha ‘o e kau Memipa	13
Kole Minisita Lao ke ‘oua ‘e ala ki he kaveinga ni he ‘oku ngāue ki ai ‘a e Fakamaau’anga	13
Fakama’ala’ala ‘a e ‘Eiki Tokoni Sea ‘oku lolotonga poaki mai ‘a e Fakafofonga ‘oku fai hono talanga’i.....	14
Fakama’ala’ala e ‘Eiki Minisita Lao ki he Lao Fakaangaanga (Fakatonutonu) ‘o e Konisitutone ‘o Tonga 2021	14
Lau ‘uluaki ‘a e Lao Fakaangaanga Fika 2/2021.....	15
Lau tu’o 2 ‘a e Lao Fakaangaanga Fika 2/2021	15
Lau tu’o 3 ‘a e Lao Fakaangaanga Fika 2/2021	16
Fakamālō e ‘Eiki Minisita Lao hono tali ‘a e Lao Fakaangaanga Fika 2/2021	17
Fakamālō Fakafofonga ‘Eua 11 ‘i he kakato e Konifelenisi ‘i he vahefonua ‘Eua	17
Fakama’ala’ala Minisita Pa’anga ki he Lao ki hono Pule’i ‘o e Ngaahi Ngāue Tanaki Pa’anga Hu Mai 2021	17
Lau ‘uluaki ‘a e Lao ki hono Pule’i ‘o e Ngaahi Ngāue Tanaki Pa’anga Hu Mai 2021.....	19
Lau tu’o 2 ‘a e Lao ki hono Pule’i ‘o e Ngaahi Ngāue Tanaki Pa’anga Hu Mai 2021	19
Fokotu’u Tongatapu 4 ke tukuhifo ‘a e Lao ki he Komiti Kakato	20
Fakama’ala’ala Minisita Toutai ki he Tu’utu’uni Fika 1/2021: Ngaahi Tu’utu’uni (Fakatonutonu) ki he Toutai (Kolo Matatahi) 2020.....	21
Lau ‘uluaki ‘a e Tu’utu’uni Fika 1/2021.....	21
Lau tu’o 2 ‘a e Tu’utu’uni Fika 1/2021	22
Fokotu’u Tongatapu 4 ke tukuhifo ‘a e Tu’utu’uni ki he Komiti Kakato.....	22
Lau ‘uluaki Tu’utu’uni Fika 2/2021.....	22
Lau tu’o 2 ‘a e Tu’utu’uni Fika 2/2021	23
Fokotu’u Tongatapu 4 ke tukuhifo ‘a e Tu’utu’uni ki he Komiti Kakato.....	23
Lau ‘uluaki ‘a e Tu’utu’uni Fika 3/2021.....	23
Lau tu’o 2 ‘a e Tu’utu’uni Fika 3/2021	24

Fokotu’u Tongatapu 4 ke tukuhifo ‘a e Tu’utu’uni ki he Komiti Kakato	24
Lau ‘uluaki ‘o e Tu’utu’uni Fika 4/2021.....	24
Lau Tu’o 2 ‘o e Tu’utu’uni Fika 4/2021.....	25
Lau tu’o tolu ‘o e Tu’utu’uni Fika 4/2021	25
Fakama’ala’ala ‘Eiki Minisita Mo’ui ki he Tu’utu’uni Fakahā ‘o ha Tu’unga Fakatu’utāmaki ki he Mo’ui (Kōviti 19) 2020	26
Pāloti ki he lau tu’o 3 ‘a e Tu’utu’uni Fika 4/2021	26
Lau ‘uluaki ‘a e Tu’utu’uni Fika 5/2021.....	26
Lau tu’o 2 ‘a e Tu’utu’uni Fika 5/2021	27
Fokotu’u Tongatapu 4 ke tukuhifo ‘a e Tu’utu’uni ki he Komiti Kakato	27
Lau ‘uluaki ‘a e Tu’utu’uni Fika 6/2021.....	27
Lau tu’o 2 ‘a e Tu’utu’uni Fika 6/2021	28
Fokotu’u Tongatapu 4 ke tukuhifo ‘a e Tu’utu’uni ki he Komiti Kakato	28
Lau ‘uluaki ‘a e Tu’utu’uni Fika 7/2021.....	28
Lau tu’o 2 ‘a e Tu’utu’uni Fika 7/2021	29
Fokotu’u ‘e Tongatapu 4 ke tukuhifo ‘a e Tu’utu’uni ki he Komiti Kakato	29
Lau ‘uluaki ‘a e Tu’utu’uni Fika 8/2021.....	29
Lau tu’o ua ‘a e Tu’utu’uni Fika 8/2021.....	30
Lau tu’o 3 ‘a e Tu’utu’uni Fika 8/2021	30
Lau ‘uluaki ‘a e Tu’utu’uni Fika 9/2021.....	31
Lau tu’o 2 ‘a e Tu’utu’uni Fika 9/2021	32
Lau tu’o 3 ‘a e Tu’utu’uni Fika 9/2021	32
Lau ‘uluaki ‘a e Tu’utu’uni Fika 10/2021.....	33
Lau tu’o 2 ‘a e Tu’utu’uni Fika 10/2021	33
Fokotu’u Tongatapu 4 ke tukuhifo ‘a e Tu’utu’uni ki he Komiti Kakato	34
Lau ‘uluaki ‘a e Tu’utu’uni Fika 11/2021.....	34
Lau tu’o 2 ‘a e Tu’utu’uni Fika 11/2021	34
Fokotu’u Tongatapu 4 ke tukuhifo ‘a e Tu’utu’uni ki he Komiti Kakato	35
Me’a Minisita Ngoue ke fakamahino ‘e Tongatapu 4 e ‘uhinga ‘oku ne kole ai ke tukuhifo ‘a e Tu’utu’uni ki he Komiti Kakato	35
Fakama’ala’ala e ‘Eiki Tokoni Sea ki he tu’unga ‘oku ‘i ai ‘a e Tu’utu’uni ‘a e Fale	38
Lau ‘uluaki ‘a e Tu’utu’uni Fika 12/2021.....	39
Lau tu’o 2 ‘a e Tu’utu’uni Fika 12/2021	40
Fokotu’u Tongatapu 4 ke tukuhifo ‘a e Tu’utu’uni ki he Komiti Kakato	40
Lau ‘uluaki ‘a e Tu’utu’uni Fika 13/2021.....	41
Lau tu’o 2 ‘a e Tu’utu’uni Fika 13/2021	41

Fokotu’u Tongatapu 4 ke tukuhifo ‘a e Tu’utu’uni ki he Komiti Kakato.....	41
Me’a e Sea Komiti Kakato	42
Feme’a’aki e Komiti Kakato ki he Lao ki hono Pule’i ‘o e Ngaahi Ngāue Tānaki Pa’anga Hū Mai ‘o e 2021.....	42
Fakama’ala’ala Minisita Pa’anga ki he Lao ki hono Pule’i ‘o e Ngaahi Ngāue Tānaki Pa’anga Hū Mai ‘o e 2021	42
Kole fakamala’a’ala ‘a Tongatapu 4 ki he tu’unga ‘oku ‘i ai ‘a e kupu si’i (5)	43
Tali e Minisita Pa’anga ki he kole fakama’ala’ala Tongatapu 4 fekau’aki mo e lao.....	44
Fehu’i Tongatapu 4 pē ‘oku takitaha fakatau ‘e he ngaahi pisinisi ‘a e Misini Cash Register	45
Tali Minisita Pa’anga ki he fehu’i Tongatapu 4 ko e me’angaue ko ‘eni ‘oku fua ‘e he pule’anga.....	45
Fakama’ala’ala ‘a e Minisita Ngoue & Toutai ki he Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonotonu ki he Toutai mo e Kolo Matātahi 2020	46
Tali e Minisita Toutai ki he tokanga meia Tongatapu 4.....	49
Kole Tongatapu 4 ke fai ha talatalanoa kimu’a hono fokotu’u ‘a e SMA	51
Me’a Minisita Toutai ‘e fai e talatalanoa kimu’a hono fokotu’u ‘a e SMA.....	51
Fakamamafa’i ‘e Ha’apai 12 ‘a e mahu’inga ke mahino ki he kakai ‘o e fonua ‘a e taumu’a ‘o e ngāue ni	52
Kole Ha’apai 12 ki ha ngaahi tokoni vaka toutai ma’a e kau toutai loloto	53
Fakama’ala’ala ‘a e Minisita Fefakatau’aki ki he taumu’a hono fokotu’u ‘o e ngaahi sone fakataputapui	55
Pālōti ki he ongo Tu’utu’uni fekau’aki mo e Toutai.....	56
Fakama’ala’ala ‘a e Minisita Pa’anga fekau’aki mo e Tu’utu’uni (Fakatonotonu) ki he Tute Kasitomu 2020.....	56
Tokanga Tongatapu 4 na’a ai ha ni’ihi ‘oku na’u ngāue’aki ha ngaahi label ta’etotonu ki he ngaahi koloa.....	57
Tali Minisita Pa’anga ki he tokanga meia Tongatapu 4.....	58
Tokanga Tongatapu 4 ke fai hano sivi e ngaahi koloa pē ‘oku tatau mo e ngaahi label ‘oku ha ai	59
Tokanga Tongatapu 5 ‘oku nofo e fakamamafa he suka ka ‘oku ngāue’aki he ni’ihi ‘a e sweetener.....	59
Kelesi.....	60

Fale Alea ‘o Tonga

Aho: Tūsite 29 Sune, 2021

Taimi: 1000-1005

Sātini Le’o: Me’a mai ‘Eiki Tokoni Sea e Fale Aleá.

(Ne me’a mai e ‘Eiki Tokoni Sea e Fale Aleá, Lord Tu’iha’angana ki hono me’a’angá.)

Eiki Tokoni Sea: Mālō Hou’eiki. Mou me’a pē ‘i ‘olunga ke tau lotu.

Lotu

(Na’e tataki e lotu ‘o e pongipongí ní ‘e he ‘Eiki Tokoni Seá, Lord Tu’iha’angana.) ...

<002>

Taimi: 1005-1010

(Hoko atu pē ‘a e lotu ‘a e ‘Eiki Tokoni Sea Lord Tu’iha’angana ...)

<005>

Taimi: 1010-1015

Eiki Tokoni Sea: Mālō Kalake fai mai e taliui.

Kalake Tēpile: Tapu mo e ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea, tapu mo e ‘Eiki Palēmia mo e Hou’eiki Minisitā Kapineti, tapu mo e Hou’eiki Fakafofonga Hou’eiki Nōpele ‘o ‘Ene ‘Afio pea tapu mo e Hou’eiki Fakafofonga ‘o e Kakai kae ‘atā ke fakahoko e ui ‘o e Fale ki he ‘aho ni ‘aho Tusite ko hono 29 ‘o Sune 2021.

‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea, ‘Eiki Tokoni Sea ‘o e Fale Alea, ‘Eiki Palēmia, ‘Eiki Tokoni Palēmia, ‘Eiki Minisitā Pa’anga mo Palani Fakafonua, ‘Eiki Minisitā ‘o e MEIDECC, ‘Eiki Minisitā Ako mo e Ako Ngāue, ‘Eiki Minisitā ki he Ngaahi Ngāue Lalahi mo e Takimamata, ‘Eiki Minisitā Lao mo e Pilisone, ‘Eiki Minisitā ki he Ngaahi Ngāue Fakalotofonua, ‘Eiki Minisitā Ngoue & Me’atokoni Vao’akau mo e Toutai, ‘Eiki Minisitā Polisi mo e Ngāue Tāmate Afi, ‘Eiki Minisitā ki he Mo’ui, ‘Eiki Minisitā Fefakatau’aki mo e Fakalalakaka Faka’ekonōmika, ‘Eiki Nōpele Tu’ivakanō, ‘Eiki Nōpele Vaha’i, ‘Eiki Nōpele Tu’i’āfitu, ‘Eiki Nōpele Fusitu’a, Siaso Vailahi Pohiva, Semisi Kioa Lafu Sika, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma’asi, Sione Vuna Fa’otusia, Semisi Tauelangi Fakahau, Penisimani ‘Epenisa Fifita, Mo’ale Finau...

<007>

Taimi: 1015-1020

Kalake Tēpile : ...Veivosa *Light of Life* Taka, Saia Ma’u Piukala. ‘Eiki Sea kole ke u toe fakaongo mu’a. ‘Eiki Tokoni Palēmia, ‘Eiki Minisitā ‘o e MEIDECC, ‘Eiki Minisitā Ngaahi Ngāue Fakalotofonua, ‘Eiki Minisitā Polisi & Ngāue Tāmate Afi, ‘Eiki Nōpele Fusitu’a, Semisi Kioa Lafu Sika, Sione Vuna Fa’otusia. Sea ko e ngata’anga ē taliui, hangē pē ko ia ‘oku ke

mea'í 'oku poaki mai e 'Eiki Sea e Fale Alea. Poaki mai mo e 'Eiki Minisitā Ngaahi Ngāue Lalahi & Takimamata, poaki 'e toki me'a tōmui mai 'a e 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki & Fakalakalaka Faka'ekonōmika. Kei hoko atu e poaki 'a 'Eiki Nōpele Vaha'í, pea 'oku poaki pea mo Saia Ma'u Piukala. Ko e Hou'eiki Mēmipa 'oku 'ikai ke tali mai honau ui, ko e tuí 'oku nau me'a tōmui mai pē. Mālō 'Eiki Sea.

Me'a e 'Eiki Tokoni Sea 'a e Fale Alea

'Eiki Tokoni Sea : Mālō Kalake. Tapu mo e 'Afio 'a e 'Otua 'i hotau lotolotongá, tapu mo e Hau 'o e Fonuá Tupou VI pea mo e Ta'ahine Kuiní Nanasipau'u mo e Fale 'o Ha'a Moheofo. Tapu ki he Hou'eiki 'o e Fonuá pea pehē foki 'a e fakatapu ki he ngaahi tu'unga kotoa pē 'oku fai hono fakatapuá kae 'atā mu'a ke hoko atu e ngāue 'a e Fale Alea 'o Tonga ki he uike ko eni. 'Oku fai 'a e fakafeta'i mo e fakamālō ki he 'Otua 'i he'ene kei fakalaumālie lelei e Palēmia 'o Tonga kae 'uma'ā 'a e Hou'eiki Minisitā 'o e Pule'anga. Mālō e laumālie e Hou'eiki Nōpele pea pehē foki ki he Hou'eiki Fakafofonga 'o e Kakaí. Mou me'a mai ke tau kamata 'etau ngāue hili 'etau ki'i mālōlō atu ko eni Hou'eiki pea 'oku fai e fakamālō'ia atu ko kimoutolu Hou'eiki ne lava e ngaahi fatongia kehekehe he vaha'a taimi ko eni, tautautefito ki he Vahefonua 'Eua mo e ngaahi fatongia kehekehe ne fakahoko ai, kae 'uma'ā foki e Konifelenisi Fale Alea 'o e Lotú ne talitali he Vahefonuá pea 'oku fai ai 'a e fakamālō'ia 'a e ongo Fakafofonga, 'a e 'Eiki Minisitā Pa'anga kae 'uma'ā 'a e 'Eiki Minisitā Polisi, mo e tangata'i fonua mo e fefine'i fonua 'o 'Eua. Ko u tui ne ala kotoa pē 'a e Vahefonuá 'i he fatongia mamafa ko ia ko e talitali e Fale Alea e Lotu, Puha 'o e Fuakava, fai hono fakahokó pea hangē pē 'oku mou mea'í faka'ofu'ofa e ngaahi polokalama kotoa pē a'u mai ki he faka'osinga e katoanga ko ia pea me'a faka'ofu'ofa ia pea 'oku fai hono fakamālō'ia 'a e ngāue lelei ko ia 'oku fakahoko 'i he Vahefonua.

Talamonū e 'Eiki Tokoni Sea ki he Taki fo'ou 'a e SUTT

Lava atu pē foki 'i he uike ko eni na'e kamata ai 'a e Konifelenisi, faka'ofu'ofa 'aupito vakai hifo pē he vakapuna 'ene fakatōtō hifo, faka'ofu'ofa e funga 'o e fonua kae 'uma'ā 'a hono ngaahi hala faka'ofu'ofa hono tanu mo valitā pea 'oku tau fiefia kotoa pē ai. Pea hangē pē ko e lea 'oku taká he fonua 'o Tupou, mau faka'amu pē ke 'amautolu mai ē. Kaekehe tau fiefia kotoa pē kuo lava atu 'a 'Eua ngaahi langa faka'ofu'ofa ko iá mo hono ngaahi fale lālanga, faka'ofu'ofa. 'Oku tau tui pē 'oku mau fanongoa mai pē 'oku 'amanaki ke hoko ange 'a e polokalama 'aukai ki he Vahefonua Ha'apai, pea 'oku mau fiefia he teuteu ke talitali lelei kimoutolu 'Eiki Palēmia mo e Hou'eiki Pule'anga, mo 'emau faka'amu pē mo 'etau lotu ke kau atu ia he ngaahi kaveinga 'aukaí, ke vave he taimi kuo fakafoki ange 'emau me'angāue ke tanu homau halá, pea ke 'ai foki hamau fale lālanga. Ko e tu'u 'a e 'otu Tongá ko e pehē pē lālanga ko Ha'apai 'oku lālanga. 'Oku 'ikai ke toe 'i ai ha vahefonua...

<008>

Taimi: 1020-1025

'Eiki Tokoni Sea: ... kehe 'e lālanga ko Ha'apai 'oku lālanga pea kuo fale lālanga e vahefonua kotoa pē ia ka mau kei hala ka ko u tui pē ko kimautolu 'e toki faka'osi ki aí he ko mautolu 'oku lālangá 'e 'Eiki Palēmia ka 'oku mau lotu pē mo e 'amanaki fakatu'amelie tau fiefia kotoa he mamata ki he Vahefonua 'Euá he faka'ofu'ofa e me'a kotoa pē Funga 'o e Fonuá pea mo e lava atu e fu'u katoanga 'a e Konifelenisi e Lotú pea 'oku tau fakafeta'i ai, 'oatu 'a e talamonū ki he Taki fo'ou e Siasi ko iá Siasi Lahi 'o Tongá, Siasi Uēsiliana Tau'atāina 'o Tongá kae 'uma'ā hono Sekelitali mo e kau Faifekau mo e, nautolu 'oku nau 'alofi e vaka ko ia. 'Oku 'i ai e talamonū atu hokohoko atu e ngāue Siasí ki he ta'u fakavaha'a Konifelenisi ko eni.

Talitali lelei 'e he 'Eiki Tokoni Sea 'a e Fakafofonga Kakai 'o Tongatapu 7

Talitali lelei foki 'oku me'a mai foki 'a e, 'etau, 'a e Fakafofonga Kakai Tongatapu 7 lava atu ki Nu'usila 'o fakahoko e feinga fakafaito'o pea ko eni kuo me'a mai pea ne fakahoko mai pē 'ene kole ke faka'atā ange mu'a ia ko e 'uhinga he 'oku ne kei te'eki ai ke faingamālie lelei ke, ke ne tui e teuteu ko eni 'oku tau angamaheni ki ai tau teunga faka-Tongá ka 'oku faingofua ange pē ke ne kei ngāue'aki pē 'a e 'a 'ene ngāue'aki e suti ko eni fakapapālangí. Pea ko ia 'oku ou tali pē 'i he, ke ne me'a mai pē 'aki 'a e teunga ko ia 'oku faingofua ange ki ai ko e mahu'ingá 'ene me'a mai ke tau kau fakatahá. Ko ia Sātini fakahoko ki he Fakafofongá me'a mai.

Mahalo ko e me'a pē ia kuo fai atu ki ai e lave ki ai he pongipongi ni Sea kae, 'e Hou'eiki ka ko e, tau 'asenita ena 'oku mou me'a hifo pē ki ai, me'a mai 'Eiki Nōpele Vava'u.

Lord Tu'i'āfitu: Tapu mo e Feitu'una 'Eiki Sea Le'ole'o 'o e Fale Alea 'o Tongá. Fakatapu ki he 'Eiki Palēmia, kapu mu'a e tala fakatapu Hou'eiki e Fale 'Eiki ni. Sea mālō e ma'u taimi mālō e laumālie lelei tataki lelei mo e 'Eiki Sea 'o e Fale Aleá 'a e Fale Alea 'o Tongá.

Fakamālō e Nopele Fika 2 'o Vava'u ki he taki lelei 'a e Tu'i 'o Tonga

Ko e tu'u hake pē 'a e motu'a ni ia ko e 'uhinga ko e fakamālō. Ko e fakamālō 'uluakí ki he Tu'i 'o Tongá 'i ha tauhi sipi lelei mo ha taki lelei 'i he tataki 'o e lotú kae 'uma'ā 'a e fonuá kae pehē ki he Pule'angá 'oku toka lingolingo ai 'a e melino pea 'oku kei tala ai pē 'a e ki'i fonua 'oku tu'u 'i 'ōseni ko hotau Tonga pē ia, ha taki lelei mo ha tauhi sipi lelei 'oku ne fakatahataha'i hotau Tongá he 'uhinga 'o e motó ko e 'Otua mo Tonga ko hoku Tofi'á 'i he tau'atāina 'o e lotú ka 'oku tau taha kotoa pē ai, 'a e mahu'inga 'o e lotú ko e maa'imoa 'a 'Ene 'Afio ko e melino ia mo e tāpuaki mo e fakamālō 'a e motu'a ni 'i he tataki kuo fai he Fale 'o Ha'amoheofó. Pea ngana pē ia mei he kilukilua ko e lotú mo e akó mo e fokotu'u Konisitūtone 'o ha Pule'anga ko Tonga ko e maa'imoa kotoa pē ia 'a e Fale 'o Moheofó. Tau kei malu 'a hotau Tongá 'a hotau Sīsū mo hotau Kalisitiane 'i ha Tu'i 'oku ne 'Otua 'aki 'a Sihová. Pea toka lingolingo ai e tāpuaki 'o e lotú he funga fonuá pea 'oku melino ai e fonuá ma'ui'ui ai, taa'imālie ai 'a e Tonga kotoa pē 'i he taimi 'oku pōpō'uli ai hotau māmaní he faka'ekonōmiká kae pehē ki he ngaahi mahaki faka'auhá. Kei Tonga pē 'a Tonga, 'Otua 'aki e Sihova he Fale 'o Ha'amoheofó, fai ai e fakafeta'i mo e fakamālō ki he Tu'i 'o Tonga.

Ko hono ua Sea fakamālō e motu'a ni ki he 'Eiki Sea 'o e Fale Alea kae pehē ki he Feitu'una 'a e tali lelei 'a e tu'utu'uni ho'omo Falé 'i he kole 'a e 'Eiki Palēmiá mo e Pule'angá ke tuku taimi 'a e Fale ni kae fai ha me'a atu 'a e Hou'eiki Mēmipa ke lava ki he Konifelenisi hono 97 na'e fakahoko he Funga Fonuá. Mau fakamālō atu ki he 'Eiki Sea 'o e Fale Alea pehē ki he Feitu'una pehē ki he ...

<009>

Taimi: 1025-1030

Lord Tu'i'āfitu: ... Kalaké, pehē ki he kau ngāué. 'Oku 'ikai ko ha folau ne faingofua ka ko e taimi na'e 'efi'efi ka na'e lava lelei pē 'a e tali lelei ho Falé Sea 'a e kole mei he 'Eiki Palēmiá ke mau lele atu 'o fakafongá'i pea ko hono talá ena 'oku ke me'a 'aki Sea. Tau hakahaka mo ta'imālie 'i he mahu'inga 'o e lotú hotau Tongá he Konifelenisi hono 97 na'e tataki 'e 'Euá. Fakamālō ki he 'Eiki Palēmiá he taki lelei kae pehē ki he Hou'eiki Minisitā e Kapinetí.

Na'e 'ikai ko e konifelenisi pē, ne fai ai hono sāsāuni 'o e tapuaki 'oku tau mo'ui he kelesi ka na'e toe fakakakato he Pule'angá 'a e lotu ko e hūfaki 'i he malu 'a e Tu'i 'o Tongá mo hono kakaí mo hono Pule'angá mei ha fakatamaki 'oku tau lepa 'o tatali ki ai hotau māmaní. Fakamālō atu ki he 'Eiki Palēmiá he taki lotu pea pehē ki he Hou'eiki Minisitā 'a e Kapinetí. 'Oku nonga pē ha fonua hangē ko e lau 'a e punaké ke toka pē melinó 'e ma'ui'ui e feitu'u ko iá ka tau fononga, kau fakataha mo e taki e Pule'angá ko hotau takí 'a Sihova. Faka'apa'apa atu 'Eiki Palēmia mo e fakamālō.

Pehē 'eku fakamālō heni ki he Minisitā Pa'angá mo e Hou'eiki e Kapinetí 'a e ngāue lahi 'oku fai hono tūkua ho Fale 'Eiki ni Sea pea ko hono koloá ena. Tau, mou me'a, me'a atu e Feitu'una pea muimui atu ai e matu'á ni. Tala ai e lelei 'a e ngāue 'oku fai e feme'a'aki ai e Falé ni. Ma'a e Funga Fonuá, faka'ofó'ofa 'a e hala pule'angá. Feitu'u 'oku fai ai e fatongia paasi faka-Potungāue Mo'ui. 'Ikai ko ha feitu'u ke 'efi'efi pea tokamālie 'a e Funga Fonuá ko e ngāue mo e to'o fohe 'a e 'Eiki Minisitā Pa'angá pehē ki he Hou'eiki Minisitā e Kapinetí ko e tatakí lelei 'a e 'Eiki Palēmia 'o Tonga pea ko u fakamālō atu.

Faka'osi e fakamālō Sea, ko u fakamālō heni ki he kainga Funga Fonuá he talitali kakai lelei. 'I he ta'u 'e meimei 10 tupu ko eni 'i he lave'i e motu'á ni 'i he liliu fakapolitikale hotau fonuá ni ne tau ongo'i fulutāmakia 'i he 'uhinga 'o e politikale. Kae fakafeta'i ko e koloa kuo tō mei he Taloní ko e lotú ke tu'u 'o poupou ki he Pule'angá kae mālohi ai ha fonua. Ko ia ia 'oku lau ki ai 'a e punaké 'a e ongo 'olivé ke na ngāue fakataha. 'E kei Tonga ai pē pea kei tu'uma'u e melinó mo e Konisitūtoné mo e tokalingolingoa 'a hotau Tongá 'oku tau kei ui ko hotau tupu'angá.

Talamonū Sea faka'ange'ange konifelenisi 'o e Funga Fonuá he 'ikai ke u toe fakalahi. Mo'oni pē kaveinga 'o e 'Esitimetí mo e Patiseti 'o e ta'u ko eni. 'Oku 'ikai ko e fe'amokakí pea 'oku 'ikai ko e masiva he sio fakaenatula 'a e tangatá ka 'oku tau mo'ui he tuí ko e kelesi pē 'a e 'Otuá. Laumālie lelei ho Falé 'i he 'aho ni mo e tatakí 'o e 'Eiki Sea 'o e Fale Aleá pehē ki he Kalake mo e kau ngāue, tau mo'ui pē he kelesi. Pea ko e kelesi pē ia 'a e 'Otuá 'oku fakafou pē ia ko e tali tō mu'a pea 'oku tau tali tōmui atu 'ia Sīsū ne mate ma'a Tongá ko e monū'ia'anga pē ia 'o ha Tonga mo e nofo 'a kaingá.

Faka'osí talamonū heni ki he fokotu'u e ngaahi lakanga fo'ou 'i he Siasi Uēsiliana Tau'atāina 'o Tonga 'i he Konifelenisi hono 97 'a e poupou kakato 'a e Feitu'una mo e 'Eiki Sea e Fale Aleá mo e 'Eiki Palēmiá. Mālō e lotu, mālō e tatakí, mālō e lotu 'a e ngaahi lotu fakakalisitiane 'o Tongá ni. Pea 'oku mo'oni ai e tapuaki melino, uouongataha fiefia 'a e foki mei he Funga Fonuá tau ma'u ivi ai ki ha Tonga ke tau toe ngāue 'i he kelesi pē 'a e 'Otuá. Ko hotau fakakoloa ia Sea 'i he me'a malanga 'a e 'Eiki Palesiteni 'o e Siasi Uēsiliana Tau'atāina 'o Tongá mo e tokoni 'a e Sekelitali Lahi fo'ou. Ko hotau talá ia hangē ko e kaveinga 'o e 'Esitimetí mo e Patiseti 'a e Pule'angá he ta'u ni 'i he Saame 130 pea ko e 7 'o e kongá, " 'E 'Isileli, tu'u homou 'amanakí 'ia Sihova, he 'oku 'ia Sihova 'a e 'ofá ...

<002>

Taimi: 1030-1035

Lord Tu'iafitu: ... pea 'oku 'i he'ene 'Afio 'a e huhu'i 'o lahi 'ānoa, mo'oni 'aupito ia Sea, kapau ā ko ha Tonga 'oku 'ikai ke 'Otuá 'aki 'a Sihova pea 'oku mo'oni e taha e ki'i kupu 'oku te hanga 'o fakatokanga'i 'a hotau Sihova 'oku ne tofi'a'aki kitautolu, ka ne ke nofo 'e ia ke lama kovi, ko hai ha taha 'e tu'u 'Atonai? pea ko u talamonū atu Sea mo e fakamālō 'i he loto tu'a ko eni 'a e tāpuaki 'e tuku he Fale Alea 'o Tonga, ke mau muimui atu he 'Eiki Palēmia mo

e ngāue lelei ‘a e ‘Eiki Minisitā Pa’anga, pea pehē ki he ngāue ‘a e vahefonua mo e nima ngāue ‘a e Kapineti, Pule’anga ‘o Tonga kuo ta’imālie ai ‘a e fononga ne tali ‘e he Feitu’una pea pehē na’e tu’utu’uni ‘e he ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea, ko ‘emau talamonū ia, ko ‘a Sihova mo ‘Otua ko Tonga ko Sihova pē ia ‘oku ‘ofa ‘oku kau mo hotau vaivai. Leveleva e fakahoha’a. Mālō Sea.

‘Eiki Tokoni Sea: Mālō ‘aupito ‘Eiki Nōpele, Hou’eiki ko e Nōpele foki eni na’a ne fakafongia’i atu ‘a e Fale Alea ‘o Tonga ki he konifelenisi ko eni, pea ‘oku ‘oatu e fakamālō ki he to’o fatongia ‘oku fai, pea mo e lākanga fo’ou kuo ke hiki atu mei ai ke tokanga’i e Fale Alea ‘o Tonga, ke hiki atu ‘o fakaongoongo pē ki he Palesiteni, ka ko e vaha’a taimi ko eni ne ke fakahoko fatongia ai he tokanga’i fakalaumālie ai e Fale Alea ‘oku ‘oatu e fakamālō, mau a’u mai ki he tu’unga ko eni, pea ‘oku ‘i ai e talamonū atu ‘oku ‘i ai ha potungāue fo’ou ‘e hoko atu ki ai e Feitu’una ’i he Siasi.

Ko ia Hou’eiki ko e, ‘io me’a mai e ‘Eiki Minisitā.

Me’a e ‘Eiki Minisita Ako ki he tokotaha ‘oku ne ma’u ‘a e Koviti 19 ‘i Fisi

‘Eiki Minisitā Ako: Mālō Sea. Tapu mo e Feitu’una, tapu mo e ‘Eiki Palēmia, tapu mo e Hou’eiki Mēmipa ‘o e Fale Alea ‘o Tonga.

Sea ko e ki’i me’a pē ‘oku ‘ai ke fakahoha’asi ai ‘a e Feitu’una mo e Fale ‘Eiki ko e fakahoko atu pē ki’i ongoongo pē ko e ‘uhinga pē na’a ‘i ai ha ngaahi ma’u hala pea pehē ‘oku ‘ikai ke fakahoko atu he ngaahi ongoongo pehē, ‘oku ‘i he, na’e fakahoko mai Sea ‘oku ‘i ai ‘a e tokotaha ako ‘i *USP* ‘oku ma’u ‘e he Kōviti 19, pea ‘oku lolotonga fai pē ngāue lahi ki ai mo tokanga’i lelei pē pea ‘oku ngali faingamālie pē Sea, ka ko e fakahoko atu pē ki he Feitu’una, pea mo e fakahoko atu pē ki he kāinga Tonga ‘a e me’a ko eni ‘oku hoko pea ‘oku fai pē ‘a e fengāue’aki mo e fetu’utaki pea mo kinautolu ko eni ‘oku mau fengāue’aki ‘i Fisi, ke ma’u pē ha fakamatala ko e hā e tu’unga ko eni ‘oku ‘i ai e tokotaha ko eni.

Mahino ‘aupito ‘aupito pē lahi ‘a e Kōviti ‘i Fisi, Sea, ka ko e ‘uhinga pē hono fakahoko atu Sea pē ke mahino pē ‘oku ‘ikai ke li’ekina e fanau ni ‘oku tau nofo pē ‘o tokanga’i mo sio pē ko e hā ha me’a ‘e ala fai ‘o tokoni atu ki ai Sea, mālō ’aupito.

Me’a ‘Eiki Tokoni Sea ke kau fakataha e kau Memipa hono lotua e tokotaha ‘oku ne ma’u e Koviti 19

‘Eiki Tokoni Sea: Mālō ‘aupito ‘Eiki Minisitā Ako mou me’a ki ai ki he ongoongo ko ia, me’apango ia ka kuo pau ke hoko pea ‘oku ou tui Hou’eiki ko e me’a pē ia te tau ala lava ko ‘etau lotu pē ke kau mai e ‘Otua ‘i he tokotaha ko eni ‘oku si’i mo’ua ‘i he ‘amanaki pē ‘e fakaakeake lelei pē, pea ‘oku me’a mai e kakai ‘o e fonua, kole atu pē ke tau kau fakataha pē he lotua ‘a ‘etau tokotaha ko eni, ko e lavea e kupu ‘e taha ‘oku ongo kātoa pē kiate kitautolu, si’i vave ha taimi kuo ne toe mo’ui lelei pea hoko atu e feinga ‘oku fai. Ko e me’a fakaloloma foki ia e hoko e ngaahi me’a pehē ‘oku te mavahe mei ‘api, ka ‘oku tui pē ko ‘etau lotu ‘e pou pou mo tokoni ki he taimi faingata’a ko eni.

Hou’eiki kae hoko atu mu’a ‘etau ‘asenita, ko e 4.1 ko e Lao Fakaangaanga Fakatonutonu Konisitūtone ...

Tokanga Tongatapu 2 ki he ngāue faka-Fakamaau'anga ki he taha 'o e kau Memipa

Semisi Sika: Sea kātaki mu'a kau ki'i, kimu'a pea tau toki 'alu ki he ki he'etau 'asenita, ko e ki'i kole fakama'ala'ala pē Sea, tapu pē mo e Feitu'una pea pehē ki he Hou'eiki Mēmipa 'o e Fale, pea 'oku ou 'oatu 'eku faka'apa'apa lahi ki he 'Eiki Palēmia pea pehē foki ki he Hou'eiki Mēmipa 'o e Kapineti.

'Oku 'i ai foki e tokotaha 'o kitautolu 'oku 'i ai 'a 'ene ngaahi 'eke faka-Fakamaau'anga 'i he lolotonga ni, pea mahino e tu'utu'uni 'a e Fakamaau'anga pea 'oku tau fakaongoongo kotoa ki he ngaahi tu'utu'uni tautea. 'Oku tālafili ai e fonua, pea hangē 'oku nenefu 'a e tu'unga falala'anga 'o e Fale. Ne 'i ai foki e, ko 'eku kole pē Sea ki he ...

<005>

Taimi: 1035-1040

Semisi Sika: ... 'Eiki Palēmia ke ki'i fakama'ala'ala ange na'e 'i ai foki e lau 'o pehē 'oku poaki pē 'oku mālōlō fakataimi pē.

'Eiki Tokoni Sea: Tokoni atu Fakafofonga ka tau toki hoko atu...

Semisi Sika: Ko e ki'i fakama'ala'ala pē Sea koe'uhí he 'o kapau 'oku mālōlō 'oku kei kau ki ha fa'ahinga fatongia, ko e hā 'o e faka'uhinga 'o e fakamālōlō'i 'oku ne kei faka'aonga'i e ngaahi me'alele 'a e potungāue pē 'oku kei kau he ngaahi fakataha'anga Kapineti mo e fatongia?

Lord Tu'i'āfitu: Sea ki'i tokoni pē mu'a ki he Fakafofonga, Tapu mo e Feitu'una Sea ki'i tokoni pē ki he Fakafofonga 'e fai 'a e ngāue 'a e Komiti *Privilege* Totonu Faka-Fale Alea he hoko 'a e 12:00 ki he me'a 'oku me'a ki ai 'a e Feitu'una 'a ho'o tohi fekau'aki mo e Fakafofonga ko eni. Kole pē mu'a Sea ki he Fakafofonga tau tuku pē ai kae fai e ngāue ki ai 'a e komiti.

Semisi Sika: Ko e fo'i *Motion* ko ē ki he *Impeachment* ko ia 'oku ou ou fehu'i ki ai Sea.

'Eiki Minisitā Lao: Fakatonutonu atu Sea

'Eiki Tokoni Sea: Ka u tali atu mu'a.

Semisi Sika: Ko 'eku fehu'i atu au ia 'oku lolotonga tuku fakataimi koā pē 'oku mālōlō? 'A ia ko e mālōlō ko eni 'oku 'uhinga 'oku kei vahe pē 'oku kei kau he ngaahi fakataha'anga faitu'utu'uni 'a e potungāue mo e Pule'anga? Ko e hā 'a e 'uhinga ke mahino.

'Eiki Tokoni Sea: Mahino, mahino 'aupito ia Fakafofonga, ko e hā ho'o tokoni mai 'Eiki Minisitā Lao?

Kole Minisita Lao ke 'oua 'e ala ki he kaveinga ni he 'oku ngāue ki ai 'a e Fakamaau'anga

‘Eiki Minisitā Lao: Fakatonutonu atu Sea tapu mo e Feitu’una tapu mo e Palēmia mo e Hou’eiki ‘o e Fale ni. Ko e me’a ko eni ‘oku lolotonga ‘i he Fakamaau’anga ‘oku ou kole atu ‘oua mu’a te tau ala ki ai tau tukuange ke ‘osi ‘a e ngāue ko ia ‘a e Fakamaau’anga pea tau toki...

Semisi Sika: Sea ka u ki’i fakatonutonu atu. ‘Oku ‘ikai ke u lave ki he fatongia Fakamaau’anga, ‘oku ‘ikai ke u lave atu ki he *Impeachment*, ‘oku ou lave atu ki he pehē ko ia ‘oku lolotonga tuku fakataimi ‘a e tokotaha ko eni ke mālōlō ki hono ‘api nofo’anga, kae ‘oua ‘oleva kuo mahino ‘a e ngaahi me’a ko eni. Ko e fehu’i ko e fo’i fakamālōlō ko eni, ‘oku kei ngāue ‘oku vahe?

‘Eiki Minisitā Lao: Sea ko ‘etau ‘alu pē ki ai ko ‘etau ala ia ki he...

Fakama’ala’ala ‘a e ‘Eiki Tokoni Sea ‘oku lolotonga poaki mai ‘a e Fakafofonga ‘oku fai hono talanga’i

‘Eiki Tokoni Sea: Kapau te mo loto lelei ke mo me’a hifo ka u hanga ‘o fakamahino atu e me’a ka tau hoko atu ki he’etau ngāue.

‘E Fakafofonga Fika 2 ‘o Tongatapu, ko e me’a fekau’aki mo e Mēmipa ko ia ‘a ena he Pule’anga ko e tu’utu’uni ia ‘a e Pule’anga, ka ‘oku ke fiema’u ‘a e Tu’utu’uni ‘a e Pule’anga ‘oku ‘i ai ‘etau founa ngāue tohi fehu’i ki he Pule’anga. Ko e tokotaha ko ia kapau ‘oku poaki ia ko e tafa’aki kehe ia, ko e me’a ia ‘a e Pule’anga pē ko e hā e me’a ko ia ko e fehu’i ia ke toki tohi fehu’i koe pē ko e hā ke fakama’ala’ala mai. Ko e taimi ni ‘oku mēmipa, ‘a ia kapau ‘oku ... hangē pē ko ho’o me’a ‘oku livi pē ko e hā mei he Pule’anga, ko e tu’utu’uni ia ‘a e Pule’anga, *Executive* ia ‘oku ‘ikai ke tau kau tautolu ia pē ‘eke heni, ka ‘oku kei mēmipa Fale Alea pē ia pea ‘oku ou tui kapau na’a ke me’a lelei, na’a ke ma’u mai ‘etau taliui ‘oku lolotonga poaki mai e Mēmipa ko ia ko hotau fatongia ia e Fale Alea ko eni poaki mai ki he Fale Alea he ‘oku tonu ke ‘i heni ia ‘oku ‘i ai hono Fakafofonga, me’a kehe ‘ene kole livi ‘a’ana mei he *portfolio*, me’a kehe ia me’a ia ‘a e Pule’anga, ka ko ‘ene taliui mai ki Fale Alea ni ‘oku si’i poaki mai ‘oku ‘i ai ‘etau tu’utu’uni poaki mai pea na’e poaki mai he taliui ‘a ia ko e me’a ia ‘oku tau kau ai pea kapau ‘oku ‘ikai ke fie mea’i ‘e koe e tu’utu’uni ‘a e Pule’anga ki he livi mo e hāfua ko ia ‘oku ‘i ai toki ‘eke ‘e koe kia nautolu he tohi fehu’i, ka ‘oku lolotonga poaki mai ia ki he Fale Alea ‘o Tonga.

Semisi Sika: Mālō Sea, ‘oku mahino pē ia ki he motu’a ni, ‘oku kei mēmipa pē ‘i he Fale ni pea ‘oku sai pē ko eni ‘oku ‘osi fakahoko mai ‘e toki ‘oatu e tohi fehu’i ia ki he Pule’anga mo honau mafai mālō.

‘Eiki Tokoni Sea: Ko ia mālō Fakafofonga. ‘Eiki Minisitā Lao te ke me’a mai he Konisitūtone ko eni kae lau ‘uluaki, 4.1.

Fakama’ala’ala e ‘Eiki Minisita Lao ki he Lao Fakaanga (Fakatonutonu) ‘o e Konisitutone ‘o Tonga 2021

‘Eiki Minisitā Lao: Tapu mo e Feitu’una ‘Eiki Sea tapu mo e ‘Eiki Palēmia mo e Hou’eiki Mēmipa ‘o e Fale ni. ‘Eiki Sea ko e fakatonutonu ko eni ko hono fakahū ‘o e ‘Atita ki he ‘Atita Seniale ki he Konisitūtone. ‘Eiki Sea ko e tu’u ko ē he taimi ni ko e taha eni he ngaahi ‘uhinga

tefito ‘o e ngaahi fakataha fakamāmani lahi mo fakafeitu’u ‘oku fiema’u ke ho’ata hono fakatokanga’i...

<007>

Taimi: 1040-1045

'Eiki Minisitā Lao : ... ‘o e 'Atita Senialé mo hono fatongiá 'i he lao ma'olunga taha ko ia 'o e fonuá 'a ia ko e Konisitūtoné, pea 'oku kau foki eni 'Eiki Sea he ngaahi me'a 'oku ne *trigger* 'a e ngaahi tokoni mo e ngaahi me'a ko ia 'oku 'i ai e ho'ata kitu'a 'oku fai hono tokanga'i ko ia e *transparency* mo e *accountability* fakafou ia 'i he lakanga ko eni 'Atita Seniale, hangē pē ia ko e hū ko ia 'a e 'Ateni Senialé mo e 'Ompatimeni ki he Konisitūtone Sea. Ko u fokotu'u atu.

Lau ‘uluaki ‘a e Lao Fakaangaanga Fika 2/2021

'Eiki Tokoni Sea: Kalake lau 'uluaki.

Kalake Tēpile : Tapu mo e 'Eiki Sea mo e 'Eiki Palēmia mo e Hou'eiki Mēmipa kakato e Falé, kae 'atā ke fakahoko hono lau 'uluaki e Lao Fakaangaanga Fika 2/2021. Lao Fakaangaanga Fakatonutonu ki he Konisitūtone 'o Tonga, 2021.

Ko e Lao Fakaangaanga ki ha Lao ke Fakatonutonu 'a e Konisitūtone 'o Tonga Vahe 1.

'OKU TU'UTU'UNI 'E HE TU'I mo e Fale Alea 'o Tongá 'i he fakataha alea 'o e Pule'anga 'o pehē:

Kupu 1. Hingoa Nounou & 'Uhinga'i Lea. Kupu si'i (1)

'E ui 'a e lao ni ko e Lao Fakaangaanga Fakatonutonu 'o e Konisitūtone 'o Tonga, 2021.

'Eiki Tokoni Sea : Ko ia 'oku loto ke tali e lau 'uluaki e Lao Fakaangaanga Fakatonutonu e Konisitūtone 'o Tonga 2021, kātaki 'o fakahā 'aki e hiki ho nima.

Kalake Tēpile : 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Siaosi Pohiva, Semisi Kioa Lafu Sika, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma'asi, Sione Vuna Fa'otusia, Semisi Taelangi Fakahau, Penisimani 'Epenisa Fifita, Mo'ale Finau, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Minisitā *MEIDECC*, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Minisitā Ngoue, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, Veivosa Taka, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō, 'Eiki Nōpele Tu'i'āfitu. 'Oku loto kotoa ki ai 'a e Hou'eiki ko eni toko 19.

Lau tu'o 2 ‘a e Lao Fakaangaanga Fika 2/2021

'Eiki Tokoni Sea: Mālō, loto kotoa. Lau tu'o 2.

Kalake Tēpile : Lao Fakaangaanga Fakatonutonu e Konisitūtone 'o Tonga, 2021.

Lao Fakaangaanga ki ha Lao ke Fakatonutonu 'a e Konisitūtone 'o Tonga.

'OKU TU'UTU'UNI 'E HE TU'I mo e Fale Alea 'o Tonga 'i he fakataha alea 'o e Pule'anga 'o pehē:

**Kupu 1. Hingoa Nounou & 'Uhinga'i Lea
Kupu si'i (1)**

'E ui 'a e lao ni ko e Lao Fakaangaanga Fakatonutonu 'o e Konisitūtone 'o Tonga 2021.

'Eiki Tokoni Sea : Ko ia 'oku loto ke tali e lau tu'o 2 e Lao Fakaangaanga Fakatonutonu 'o e Konisitūtone 'o Tonga 2021 kātaki 'o fakahā e hiki ho nima.

Kalake Tēpile : 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Siaso Pohiva, Semisi Sika, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma'asi, Sione Vuna Fa'otusia, Semisi Taelangi Fakahau, Penisimani 'Epenisa Fifita, Mo'ale Finau, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Minisitā *MEIDECC*, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, Veivosa Taka, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō, 'Eiki Nōpele Tu'i'āfitu, 'Eiki Minisitā Ngoue. Loto kotoa ki ai 'a e Hou'eiki ko eni toko 19.

Lau tu'o 3 'a e Lao Fakaangaanga Fika 2/2021

'Eiki Tokoni Sea: Lau tu'o 3.

Kalake Tēpile : Lao Fakaangaanga Fakatonutonu 'o e Konisitūtone 'o Tonga, 2021.

Ko e Lao Fakaangaanga ki ha Lao ke Fakatonutonu 'a e Konisitūtone 'o Tonga.

'OKU TU'UTU'UNI 'E HE TU'I mo e Fale Alea 'o Tonga 'i he fakataha alea 'o e Pule'anga 'o pehē:

**Kupu 1. Hingoa Nounou & 'Uhinga'i Lea.
Kupu si'i (1)**

'E ui 'a e lao ni ko e Lao Fakaangaanga Fakatonutonu 'o e Konisitūtone 'o Tonga, 2021.

'Eiki Tokoni Sea : Ko ia 'oku loto ke tali hono lau tu'o 3 Lao Fakaangaanga Fakatonutonu Konisitūtone 'o Tonga 2021 kātaki 'o fakahā e hiki ho nima.

Kalake Tēpile : 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Siaso Pohiva, Semisi Sika, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma'asi, Sione Vuna Fa'otusia, Semisi Taelangi Fakahau, Penisimani 'Epenisa Fifita, Mo'ale Finau, 'Eiki Minisitā Mo'ui,...

<008>

Taimi: 1045-1050

Kalake Tēpile: ... 'Eiki Minisitā *MEIDECC*, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Minisitā Ngoue, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, Veivosa Taka, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō, 'Eiki Nōpele Tu'i'āfitu. Loto kotoa ki ai e Hou'eiki toko 19 eni.

'Eiki Tokoni Sea: Mālō Hou'eiki tali ia hoko ia ko e fakatonutonu ki he Konisitūtone 'o Tongá.

Fakamālō e 'Eiki Minisita Lao hono tali 'a e Lao Fakaanga Fika 2/2021

'Eiki Minisitā Lao: Sea 'oku 'oatu 'a e fakamālō ki he Feitu'una mo e Hou'eiki kotoa e Falé 'i hono tali 'o e lao ko ení ke lava 'o ngāue atu 'a e 'ū, lava eni 'o tatau mo e ngaahi fonua ko ia 'o e Pasifikí pehē foki ki he māmani lahi 'i he ngāue faka'atitá 'i hono fakahū ki he Konisitūtone ko ia 'o e fonua takitaha. Mālō 'aupito Sea.

'Eiki Tokoni Sea: Mālō Minisitā. 4.2 eni 'etau 'asenitá ko e Lao ki he Pule'i 'o e Ngaahi Ngāue Tānaki Pa'anga, Minisitā Pa'anga kātaki fakama'ala'ala mai kae lau 'uluaki.

'Eiki Minisitā Pa'anga: Tapu pea mo e Sea 'o e Falé fakatapu ki he 'Eiki Palēmia mo e Hou'eiki Kapineti. Tapu kia Tu'ivakanō pea mo e Hou'eiki 'o e fonuá pehē ki he Hou'eiki Fakafofonga 'o e Kakai.

Fakamālō Fakafofonga 'Eua 11 'i he kakato e Konifelenisi 'i he vahefonua 'Eua

Sea ko u kole ke fakafofonga'i atu 'a e fakamālō loto hounga mo'oni pea mei he Vahefonua 'Euá ko e 'uhinga ko e fakafaingamālie'i ho Falé kae 'uma'ā 'a e Pule'angá ke lava 'o fakakakato 'a e fakahoko 'o e Konifelenisi pē ko e Fale Alea 'o e Lotú hono 97 'i he Vahefonua 'Euá. Mo'oni pē 'a e Saamé, lau 'a Molitoní ko e felāve'i 'a e ongo 'olive 'a e Siasí pea mo e Pule'angá kae mālohi 'a fonua. Pea 'oku 'i ai 'a e fiefia 'a e motu'a ni ke fakafofonga'i atu 'a e vahefonuá 'enau māfana kuo ikuna 'a e fatongia ko iá hono fakakakato 'a e fatongiá pea mo hono kaveinga "Ko Sīsū 'i he fāmili ke tau fononga mo ia 'i he ta'u fakakonifelenisi ko ení," pea ko e kongá 'uluaki ia Sea.

Pea ko hono ua Sea, ko u fanongo pē he pongipongi ni ko ho'o me'a 'a e faka'ofa'ofa 'a e Funga Fonua pea hangē 'oku hahanu e Feitu'una 'oku ngali li'ekina 'a e 'Otu Ha'apai ko e ngaahi vahefonua foki neongo hono tala e mata'i lālangá ka 'oku lea'aki 'a e mata'i lālanga 'a e fine Ha'apai. 'Oku,fokotu'utu'u 'a e Pule'anga Sea kuo 'osi maau e fale lālanga 'e taha ki Ha'apai. Lolotonga fai e ngāue fakapepa ki ai pea 'ikai ko ia pē 'Eiki Sea 'oku 'i ai 'a e sio 'a e Pule'anga ki he Holo ko eni 'o Toluafē ko e 'uhinga he na'e maumau he ngaahi afā kimu'a ke lava 'o fakalelei'i mo ia.

Ko e kongá ki he hala pule'angá 'e hoko atu e ngāue ki ai he ta'u fakapa'anga ko eni ka hoko ke fakalelei'i pea mo e ngaahi me'angāue ki he 'Otu Ha'apai.

Fakama'ala'ala Minisita Pa'anga ki he Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ngāue Tanaki Pa'anga Hu Mai 2021

Sea ka u foki mai mu'a ki he lao ko eni 'Eiki Sea. Mea'i pē he Hou'eiki ko e lao ko eni na'e talu hono fakahū mai ki he Falé he 2015. 'A ia ko hono toki fakalelei'i eni 'a e Lao ki he Tānaki Pa'anga mei he 2002 ke 'omai ke fe'unga pea mo e 'ahó mo e ngaahi fiema'u 'o e 'ahó pē ko hono lea fakanounou ke fakafaingofua'i ange 'a e founga ngāue ki he Tānaki Pa'angá. Ko e taumu'a hono *review* e lao ko eni 'Eiki Sea. Me'apango Sea na'e mahalo ko e tu'o tolu eni 'a e foki mai 'a e fo'i lao ko eni ki he Fale ni ko e taimi ko ē na'e tali ai 'e he Hou'eiki, he Fale ni fakafou atu ki he halafononga e fo'i laó pea na'e 'i ai e ki'i *issue* ai pea mo e pea mo e Fakataha Tokoni kau fale'i ko ia 'a 'Ene 'Afio he Fakataha Tokoní 'o fakapatonu pē eni ia 'Eiki Sea ki he Kupu 68, 69, 70. 'A ia ko e kupu ko eni 'oku ne fokotu'u ai 'a e fakamaau, Fakamaau Tangi pē ko e 'i he lea fakapilitāina ko e *Tribunal Court*. 'A ia ka 'i ai ha taha 'oku totongi tukuhau 'oku 'ikai ke fiemālie ia ki ha tu'utu'uni 'a e 'Eiki Minisitā pea mo 'ene kau ngāue 'o fakatatau

ki he laó pea 'oku 'oange 'a e faingamālie 'a e tokotaha ko eni ke tangi ki ha Fakamaau Tangi pē ko e Fakamaau Fakatukuhau. Ko e lao motu'a 'Eiki Sea ko e mafai ko eni na'e 'i he ...

<009>

Taimi: 1050-1055

'Eiki Minisitā Pa'anga: ... Minisitā Tānaki Pa'angá pē ia ke ne fokotu'u 'a e kau Mēmipa ki he, ki he sino ko ení. Pea mei ai ki he Kapinetí pea tali pē ia he Kapinetí pea hoko atu 'enau ngāué. Pea ka 'osi ange e tu'utu'uni 'a e sino ko ení 'oku 'ikai ke fiamālie tokotaha totongi tukuhaú ia ki ai pea 'oku 'atā pē ia ke 'alu ia ki he Fakamaau'angá 'o 'eke 'ene totonú. 'A ia ko e fakalelei ko eni na'e faí Sea pea pou pou pē ki ai 'a e motu'á ni pea pehē mo e Pule'angá. Ko e 'uhingá 'oku mahu'inga ke tau'atāina e fo'i sino ko ení ke 'oua 'i ai ha kaunga tonu pē fakapatonu 'a e 'Eiki Minisitā pea mo e Pule'angá ki hono fili e sino ko ení. 'A ia 'oku tu'utu'uni mai leva ia ko e tokotaha 'e Sea 'i he komiti ko ení ko e tokotaha 'i he kau Fakamaau Lahí. Pea 'oku 'osi fakamahino mai pē 'i he laó pea mo e tokotaha mei he Komiti Tauhitohi 'a Tongá pea mo ha tokotaha mei he sino fakalao pē ko e Poate Lao ko ē 'a e fonuá pea mo ha ni'ihi ko 'enau teemí 'oku ta'u 'e 3 pea te nau toki fa'u pē ha tu'utu'uni ki he anga ko ē hono fakalele 'o e sino ko ení.

Ka 'i ai leva ha tu'utu'uni aofangatuku 'a e sino ko ení ia 'oku kei ta'efiemālie ki ai e tokotaha totongi tukuhaú pea 'oku faka'atā leva ia ke tangi hangatonu ia ki he Fakamaau Tangí. Pea ko e fakalelei ia na'e 'omai ki he lao ko ení 'Eiki Sea. Lao ko ení Sea hangē ko 'eku lave ko ē kimu'á 'oku fakapatonu 'eni ia ke fakafaingofua'i mo vave ange 'a e fakahoko he potungāué hono fatongia ko e tānaki e pa'anga tukuhaú.

'I hono tali e lao ko ení Sea 'oku 'i ai e ngaahi liliu ai ki he tu'utu'uni fakangāué pē ko e *regulation*. 'A ia ko e 5.2 ia ko e 5.3 mo e 5.4. 'A ia ko e ngaahi tu'utu'uni ia ka hili hono tali 'a e lao ko ení 'Eiki Sea pea 'oku fiema'u leva ke fakatonutonu ai pē pea mo e tu'utu'uni fakangāué ke fakafenāpasi ki he laó 'Eiki Sea. Kau 'i he me'a mahu'inga 'i he lao ko ení 'Eiki Sea ko hono, ko hono fakalao'i 'a e tu'utu'uni fakapatonu ki he potungāué ke nau ngāue'aki ha me'angāue e tānaki'anga fakamatala ki he tānaki e pa'anga tukuhaú ia he *consumption tax*. Mea'i pē he Hou'eiki na'a ku lave ki ai he taimi na'a ku fakamatala Patiseti aí ko e polokalama ngāue ko ení fakakomipiuta ia, 'amanaki e potungāué ke fakahoko ia pea ko e ngaahi pisinisi kotoa pē 'e lava 'o fakahū ki ai e polokalama fakakomipiuta ko ení te ne tānaki hangatonu ko e hā e lahi 'a e pa'anga tukuhaú fakatau 'oku ma'u 'e he ngaahi pisinisi 'i Tongá ni. 'I he'ene tu'unga pehē leva 'Eiki Sea 'e lava 'o maau ange 'a e tānaki pa'anga 'a e Pule'angá mei he tukuhaú fakatau. Pea 'oku 'i ai e 'amanaki 'a e motu'á ni 'e 'i ai e fakalaka lahi 'i he pa'anga 'oku tānaki mei he pa'anga mei he tukuhaú fakatau mei he ngaahi ta'u kimu'á.

Ko e fokotu'u ia 'oku 'omai he pongipongi ní 'Eiki Sea hangē ko ia na'a ku lave ki aí ko e kakano kátoa e laó tatau pē ia 'Eiki Sea. Ko e kupu 68 pē, 69, 70 mo e 71 ko e lave fakapatonu pē eni ki hono fokotu'u ko ē *Tribunal Court* pea hangē ko ia ko e *briefing* 'oku 'oatú 'Eiki Sea 'oku fiamālie e Pule'angá 'i he fengāue'aki pea mo e Fakataha Tokoní ke mahino 'oku tau'atāina 'aupito e sino ko ení ke nau vakai'i ha ta'efiemālie pea mei he kau pisinisi pē ko e, pē ko ha taha 'oku totongi tukuhaú. Pea kapau he'ikai ke nau fiamālie ki he tu'utu'uni 'a e sino ko ení pea 'oku nau ngofua ke nau 'alu hangatonu nautolu ki he Fakamaau Tangí ke faka'osi mei ai.

Ko ia ‘oku ‘oatu e kole ‘Eiki Sea ki he Hou’eiki mou laumālie lelei pē ka tau tali e lao ko enī fakatonutonu ko enī, tokoni lahi ‘aupito ‘aupito ia ki he fakahoko fatongia ‘a e Potungāue Tānaki Pa’angá ‘i he kamata’anga e ta’u fakapa’anga ko enī ‘Eiki Sea. Mālō.

<002>

Taimi: 1055-1100

Lau ‘uluaki ‘a e Lao ki hono Pule’i ‘o e Ngaahi Ngāue Tanaki Pa’anga Hu Mai 2021

‘Eiki Tokoni Sea: Mālō ‘Eiki Minisitā Pa’anga. Kalake lau ‘uluaki.

Kalake Tēpile: LAO KI HONO PULE’I ‘O E NGAahi NGĀUE TĀNAKI PA’ANGA HŪ MAI 2021.

Ko e Lao ke Fakatahataha’i mo Fakalelei’i ‘a e Lao ki Hono Pule’i ‘o e Ngaahi Ngāue Tanaki Pa’anga Hu mai.

‘OKU TU’UTU’UNI ‘e he Tu’i mo e Fale Alea ‘o Tonga ‘i he Fakataha Alea ‘o e Pule’anga ‘o pehē:

Konga 1. Talateu

Kupu 1 Hingoa Nounou mo e Kamata Ngāue’aki Kupu si’i (1)

‘E Ui ‘a e Lao ni ko e Lao ki hono Pule’i ‘a e Ngaahi Ngāue Tānaki Pa’anga Hū mai 2021.

‘Eiki Tokoni Sea: Ko ia ‘oku loto ke tali ‘a e lau ‘uluaki, Lao ki hono Pule’i ‘a e Ngaahi Ngāue Tānaki Pa’anga Hū mai 2021, kātaki ‘o fakahā’aki ‘a e hiki hono nima.

Kalake Tēpile: Sea ‘oku loto ki ai ‘a Siaosi Pohiva, Semisi Sika, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma’asi, Sione Vuna Fā’otusia, Semisi Taulangi Fakahau, Penisimani ‘Epenisa Fifita, Mo’ale Finau, ‘Eiki Minisitā Mo’ui, ‘Eiki Minisitā MEIDECC, ‘Eiki Palēmia, ‘Eiki Minisitā Pa’anga, ‘Eiki Minisitā Ako, ‘Eiki Minisitā Lao, ‘Eiki Minisitā Ngoue, ‘Eiki Minisitā Fefakatau’aki, Veivosa *Light of Life* Taka, ‘Eiki Nōpele Tu’ivakanō, ‘Eiki Nōpele Tu’i’āfitu, loto kotoa ki ai ‘a e Hou’eiki ko enī ko e toko hongofulu ma hiva, (19).

Lau tu’o 2 ‘a e Lao ki hono Pule’i ‘o e Ngaahi Ngāue Tanaki Pa’anga Hu Mai 2021

‘Eiki Tokoni Sea: Lau tu’o 2.

Kaake Tēpile: LAO KI HONO PULE’I ‘O E NGAahi NGĀUE TĀNAKI PA’ANGA HŪ MAI 2021

Ko e Lao ke Fakatahataha’i mo Fakalelei’i ‘a e Lao ki Hono Pule’i ‘o e Ngaahi Ngāue Tanaki Pa’anga Hu mai.

‘OKU TU’UTU’UNI ‘e he Tu’i mo e Fale Alea ‘o Tonga ‘i he Fakataha Alea ‘o e Pule'anga ‘o pehē:

Konga 1. Talateu

Kupu 1: Hingoa Nounou mo e Kamata Ngāue’aki

Kupu si’i (1)

‘E Ui ‘a e Lao ni ko e Lao ki hono Pule’i ‘a e Ngaahi Ngāue Tānaki Pa’anga Hū mai 2021.

‘Eiki Tokoni Sea: Ko ia ‘oku loto ke ...

Mateni Tapueluelu: Sea ...

‘Eiki Tokoni Sea: Me’a mai.

Fokotu’u Tongatapu 4 ke tukuhifo ‘a e Lao ki he Komiti Kakato

Mateni Tapueluelu: Tapu mo e Feitu'una ‘Eiki Sea pea pehē ki he Hou’eiki Mēmipa ‘o e Fale Alea ‘oku ou kole atu Sea, ‘oku ‘i ai pē ki’i me’a si’i ‘oku fai e kole ki ai ke tukuhifo mu’a eni ki he Komiti Kakato, ko e fehu’i atu ai pē ‘Eiki Sea, ko e lao ko eni ko e Lao Fika 5, ‘oku ‘i ai hono Lao fekaukau’aki kehe ko e 6 mo e 7 ‘oku ‘ikai ke ‘asi mai ia ‘i he ‘asenita. ‘A ia ‘oku kaunga tonu ia ki he Lao ko ia ‘a ia ko e Lao ki he *Income tax*, ko e *Consumption tax*, fetukutuku mai ia ki he tefito’i Lao ko eni, ‘oku ou kole pē ‘oku anga fēfē fekaukau’aki, ka ‘oku ou kole atu ke tukuhifo mu’a ki he Komiti Kakato, mālō Sea.

‘Eiki Tokoni Sea: ‘Io, mālō. Ko e Lao ko eni, ‘io ‘a ia ‘oku kole ‘e Tongatapu Fika 4 ke tukuhifo e Lao ko eni ki he Komiti Kakato, ko e Lao ko ena ‘oku ke fehu’i ‘e Fakafofonga ‘oku ‘osi fakafoki ia ‘e he Pule'anga. Ko e Lao pē ko eni, ko ia tukuhifo ia ki he Komiti Kakato.

‘Eiki Minisitā Pa’anga: Sea ki’i tokoni atu, tapu pea mo e Feitu'una ‘Eiki Sea, kae 'uma'ā ‘a e Fale ‘Eiki ni, toe foki tu’o 20 eni ‘a e fo’i Lao ko eni ‘Eiki Sea, ko e *content* ko ē fo’i Lao tatau pē ia, ko e ‘uhinga ko ē na’e toe fakafoki mai ai, na’e fai ‘a e ta’efemahino’aki ‘i hono ma’u mafai ko ē ki he Fakamaau Tangi pē ko e *Tribunal Court*, ‘a ia ko ē na’a ku lave pē ko ē ki ai. Pea ‘oku tali lelei ‘e he Pule'anga ‘a e fale’i ko eni mei he Fakataha Tokoni ‘oku fiema’u ke tau’atāina e sino ko eni ‘o ‘oua ‘e ‘i ai ha kaungatonu ki ai ‘a e ‘Eiki Minisitā pē ko e Pule'anga. Pea ko hono fakalelei ia ‘Eiki Sea ko e ‘uhinga he ‘oku lahi ‘a e ngaahi ngāue ia ‘a e Pule'anga ‘oku *hold up* ia ko e ‘uhinga ko e fo’i Lao ko eni, ko ‘ene tali pē kupu ko eni Sea, ‘oku fononga fo’i Lao ia kae tali e ngaahi tu’utu’uni ko ē ‘oku fakatonutonu ‘o fakatefito ‘i he Lao ko eni. ‘A ia ko hono toe fakafoki ‘ona ki he Komiti Kakato Sea ‘oku ou kole atu, ‘oku ‘ikai ke u tui au ki hano toe, hangē pē ko ‘eku lave kimu’a ko e fo’i Lao ko eni ‘oku ‘osi toutou fefokifoki’aki ia ‘i he Fale ni. Ko e kupu pē ko eni ko e ‘uhinga ia ‘oku toe foki mai ai, kae lava ‘o fakakakato ‘a e halafononga ‘o e fo’i Lao ko eni ‘Eiki Sea, mālō.

‘Eiki Tokoni Sea: Mālō, toe ki’i fakama’ala’ala pē ke mahino pē ko e anga ia ‘etau lekooti, ko e fo’i lao ‘e 3 ko eni ‘osi paasi foki ia, pea na’e, ongo fo’i lao na’e ‘uhinga, me’a he na’e ‘osi tufa atu ia fakataha mo e fo’i lao ko eni, pea ne toki kole mai ‘e he ‘Ateni Seniale ke fakafoki ange he na’e ‘osi ‘ai Huafa e ongo fo’i lao ia ko ia. Ko e fo’i lao pē ko eni na’e fai pē hono fakalelei’i ‘a ia ‘oku ‘osi lao ‘a e ongo fo’i lao ia ko ia, ka ‘oku mo’oni pē ho’o fehu’i na’e ‘osi tufa atu foki ia ka ‘oku ‘osi hoko ia ko e lao, ‘osi Fakahuafa ia ‘e He’ene ‘Afio, pea ko e fo’i lao pē ko eni na’e me’a ki ai e, pea ‘oku ou tui ‘Eiki Minisitā Pa’anga ‘oku ‘ikai ko e

‘uhinga ia ke tukuhifo ko ē ki he Komiti Kakato ‘e toki, ko e uHINGA pē ‘i he’etau founa ngāue, pea ‘oku ‘ikai ke ‘uhinga ia ke toe ...

<005>

Taimi: 1100-1105

‘Eiki Tokoni Sea: ...fokifoki’aki holo ko ha me’a ia ke ‘oua ‘e tukuhifo ai ki he Komiti Kakato, ka ‘oku kole ha taha ke tukuhifo ki he Komiti Kakato pea tukuhifo he ko e ‘uhinga ‘oku ‘i ai e founa kehe ia he Fale Alea mo hono lao toutou tu’u mo e hāfua, na’a tukuhifo pē ki he Komiti Kakato pea fēhu’i e Fakafofonga pea ‘osi pea ‘ohake, kae tukuhifo pē lao ia ko ia. Ko ‘etau ngaahi Tu’utu’uni eni ko e fika 5 ia ‘etau ‘asenita, Hou’eiki ko e ngaahi Tu’utu’uni ko eni ‘a ia te tau fou pē mu’a he founa ko ē ‘etau ngaahi lao ko e ‘uhinga ‘oku pau pē foki ke lau tu’o tolu e ‘ū Tu’utu’uni ko eni pea ‘e ‘oatu pē ki he Pule’anga ke ‘omai e ki’i fakama’ala’ala pea lau ‘uluaki founa tatau pē. Ko ia ke ‘omai mu’a ha ki’i fakama’ala’ala mai e Tu’utu’uni ko eni 5.1 ki he Fakatonutonu ki he Toutai. Ko e hā e ‘uhinga e fo’i *Regulation* Tu’utu’uni ko eni kae lau ‘uluaki.

Fakama’ala’ala Minisita Toutai ki he Tu’utu’uni Fika 1/2021: Ngaahi Tu’utu’uni (Fakatonutonu) ki he Toutai (Kolo Matatahi) 2020

‘Eiki Minisitā Ngoue & Toutai: Sea tapu pē mo e Feitu’una, kole pē Sea ke u hūfanga atu he fakatapu kuo ‘osi hono aofaki. Ko e ‘ū me’a ko ena ia ‘oku fekau’aki pē ia pea mo e ‘ū kolo ko ē ‘oku tānaki mai ki hono fakataputapui Sea. Kapau te mou me’a hifo pē ‘oku ‘i ai pē hono ‘ū mape Sea mai pē ia heni ke fakapapau’i pea ke mou me’a ki ai pē ‘oku ‘i ai ha ni’ihi ‘ia kimoutolu he Fale ni ‘oku ‘ikai ke mou fiamālie ki he ngaahi feitu’u ko ia he tu’utu’uni ko ia ‘Eiki Sea pea ‘i ai ha’amou tu’utu’uni ki ai, ka ko e ‘omai ko eni ke mou me’a ki ai kapau te mou me’a hifo pē ko Makave, Noapapu, Nukunuku, Kanokupolu mo Manuka ‘Eiki Sea ‘osi ‘i ai foki e ngaahi kolo ia ‘e 54 ‘osi tali pea ‘oku ‘osi ‘i ai pē mo hono ngaahi mape fokotu’u atu Sea.

‘Eiki Tokoni Sea: Mālō ‘aupito Hou’eiki ko ena ‘oku fakama’ala’ala mai he ‘Eiki Minisitā Toutai kole atu tau mālōlō ai miniti ‘e 15.

(Mālōlō ai ‘a e Fale)

<007>

Taimi: 1125-1130

Sātini Le’o : Me’a mai ‘Eiki Tokoni Sea e Fale Alea (*Lord* Tu’iha’angana)

Lau ‘uluaki ‘a e Tu’utu’uni Fika 1/2021

‘Eiki Tokoni Sea : Mālō Hou’eiki. Kalake kātaki kae lau ‘uluaki e Tu’utu’uni Fika 1/2021.

Kalake Tēpile : Tu’utu’uni Fika 1/2021 Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Matātahi, 2020. Lao ki hono Pule’i ‘o e Toutai, 2002. ‘I hono ngāue’aki ‘o e ngaahi mafai kuo foaki ‘e he kupu 15 (1) mo e kupu 101(2) konga (b) ‘o e Lao ki hono Pule’i ‘o e Toutai 2002. ‘Oku fa’u ai ‘e he Minisitā ‘oku ne tokangaekina ‘a e toutai ‘i he loto ki ai ‘a e Kapineti ‘a e ngaahi tu’utu’uni ko eni.

Kupu 1 Hingoa Nounou & 'UHINGA'I LEA

Kupu si'i (1)

'E ui 'a e ngaahi tu'utu'uni ko eni ko e ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Matātahi, 2020.

'Eiki Tokoni Sea : Ko ia 'oku loto ke tali lau 'uluaki Tu'utu'uni Fika 1/2021 Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai, 2020 kātaki 'o fakahā 'aki e hiki hono nima.

Kalake Tēpile : 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Siasia Pohiva, Mateni Tapueluelu, Sione Vuna Fa'otusia, Penisimani 'Epenisa Fifita, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Minisitā MEIDECC, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Minisitā Toutai, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō, 'Eiki Nōpele Tu'i'āfitu. 'Oku loto ki ai 'a e toko 14.

'Eiki Tokoni Sea : Ko ia 'oku 'ikai loto ki ai kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile : 'Oku 'ikai ha fakahā loto pehē 'Eiki Sea.

Lau tu'o 2 'a e Tu'utu'uni Fika 1/2021

'Eiki Tokoni Sea : Lau tu'o 2.

Kalake Tēpile : Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Matātahi, 2020. Lao ki hono Pule'i 'o e Toutai, 2002. 'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he kupu 15 (1) mo e kupu 101(2) konga (b) 'o e Lao ki hono Pule'i 'o e Toutai 2002, 'oku fa'u ai 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e toutai 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e ngaahi Tu'utu'uni ko eni.

Kupu 1. Hingoa Nounou & 'UHINGA'I LEA.

Kupu si'i (1) : 'E ui 'a e ngaahi Tu'utu'uni ko eni ko e ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai, Kolo Matātahi, 2020.

Fokotu'u Tongatapu 4 ke tukuhifo 'a e Tu'utu'uni ki he Komiti Kakato

Mateni Tapueluelu : Tapu mo e Feitu'una Sea pehē ki he Hou'eiki Mēmipa 'o e Fale Alea, kole atu ke tukuhifo mu'a eni ki he Komiti Kakato Sea.

'Eiki Tokoni Sea : Mālō, kole e Fakafofonga Tongatapu Fika 4 ke tukuhifo e Tu'utu'uni ko ia ki he Komiti Kakato. 'Oku 'i ai ha pou pou? Lau mai Kalake e Tu'utu'uni hoko Tu'utu'uni 5.2.

Lau 'uluaki Tu'utu'uni Fika 2/2021

Kalake Tēpile : Tu'utu'uni Fika 2/2021 Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tute Kasitomu 2020. Lao ki he Tute, 2007. 'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he kupu 3 'o e Lao ki he Tute 2007 'oku fa'u ai 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e Tānaki Tukuhau mo e Tute 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e ngaahi Tu'utu'uni ko eni.

Kupu 1 – 'E ui 'a e Tu'utu'uni ko eni ko e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tute Kasitomu, 2020.

'Eiki Tokoni Sea : Ko ia 'oku ne loto ke tali 'a e lau 'uluaki 'o e Tu'utu'uni Fika 2/2021 Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tute Kasitomu 2020 kātaki 'o fakahā'aki e hiki hono nima.

Kalake Tēpile : 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Siaso Pohiva, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma'asi, Sione Vuna Fa'otusia, Penisimani 'Epenisa Fifita, Mo'ale Finau, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Minisitā *MEIDECC*, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā Ngoue, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, Veivosa Taka, Eiki Nōpele Tu'ivakanō, 'Eiki Nōpele Tu'i'āfitu. 'Oku loto ki ai 'a e toko 17.

'Eiki Tokoni Sea : Ko ia 'oku 'ikai loto ki ai kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile : 'Oku 'ikai ha fakahā loto pehē.

Lau tu'o 2 'a e Tu'utu'uni Fika 2/2021

'Eiki Tokoni Sea : Lau tu'o 2.

Kalake Tēpile : Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tute Kasitomu 2020 Lao ki he Tute, 2007. 'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he kupu 3 'o e Lao ki he Tute 2007, 'oku fa'u ai 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e Tānaki Tukupau mo e Tute 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e ngaahi Tu'utu'uni ko eni.

Kupu 1 – 'E ui 'a e Tu'utu'uni ko eni ko e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tute Kasitomu, 2020.

<008>

Taimi: 1130-1135

'Eiki Tokoni Sea: Me'a mai.

Fokotu'u Tongatapu 4 ke tukuhifo 'a e Tu'utu'uni ki he Komiti Kakato

Mateni Tapueluelu: Tapu mo e Feitu'una Sea kae kole ke tukuhifo mu'a ki he Komiti Kakato Sea.

'Eiki Tokoni Sea: 'I ai ha poupu? Tukuhifo ia ki he Komiti Kakato. Lau mai, lau 'uluaki 5.3.

Lau 'uluaki 'a e Tu'utu'uni Fika 3/2021

Kalake Tēpile: Tu'utu'uni Fika 3/2021.

Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukupau 'Ekisia 2020, Lao ki he Tute 'Ekisia 2007.

'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 3 'o e Lao ki he Tute 'Ekisia 2007 'oku fa'u ai he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e Tānaki Pa'anga Hū Mai mo e Kasitomu 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e ngaahi tu'utu'uni ko 'eni.

Kupu (1) 'E ui 'a e tu'utu'uni ko 'eni ko e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukupau 'Ekisia 2020.

'Eiki Tokoni Sea: Ko ia 'oku loto ke tali lau 'uluaki Tu'utu'uni Fika 3/2021 Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tute 'Ekisia 2020 kātaki fakahā 'aki e hiki hono nima.

Kalake Tēpile: Sea ‘oku loto ki ai ‘a Siasia Pohiva, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma'asi, Sione Vuna Fā'otusia, Penisimani 'Epenisa Fifita, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Minisitā 'o e MEIDECC, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Minisitā Ngoue, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, Veivosa Taka, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō, 'Eiki Nōpele Tu'i'afitu. 'Oku loto ki ai 'a e toko 16.

'Eiki Tokoni Sea: Ko ia 'oku 'ikai ke loto ki ai kātaki fakahā 'aki e hiki hono nima.

Kalake Tēpile: 'Ikai ha fakahā loto pehē 'Eiki Sea.

Lau tu'o 2 'a e Tu'utu'uni Fika 3/2021

'Eiki Tokoni Sea: Lau tu'o ua.

Kalake Tēpile: Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukupu 'Ekisia 2020, Lao ki he Tute 'Ekisia 2007.

'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 3 'o e Lao ki he Tute 'Ekisia 2007 'oku fa'u ai he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e Tānaki Pa'anga Hū Mai mo e Kasitomu 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e ngaahi tu'utu'uni ko 'eni.

Kupu (1) 'E ui 'a e tu'utu'uni ko 'eni ko e Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tukupu 'Ekisia 2020.

'Eiki Tokoni Sea: Me'a mai.

Fokotu'u Tongatapu 4 ke tukuhifo 'a e Tu'utu'uni ki he Komiti Kakato

Mateni Tapueluelu: Tapu Feitu'una Sea kae kole atu ke tukuhifo mu'a 'eni he 'oku fekaukau'aki pē. Mālō.

'Eiki Tokoni Sea: 'Io ko e kole e meia Tongatapu 4 tukuhifo mo e Tu'utu'uni ko ia Komiti Kakato. Lau mai 'a e tu'utu'uni hoko Kalake 5.4.

Lau 'uluaki 'o e Tu'utu'uni Fika 4/2021

Kalake Tēpile: Tu'utu'uni Fika 4/2021, Ngaahi Tu'utu'uni Fakahā 'o ha Tu'unga Fakatu'utāmaki ki he Mo'ui, Kōviti 19 2020, Lao ki he Mo'ui 'a e Kakai 2008.

'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 167 'o e Lao ki he Mo'ui 'a e Kakai 2008 'oku fa'u ai 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e mo'ui 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e ngaahi tu'utu'uni ko 'eni.

Kupu (1) Hingoa Nounou

'E ui 'a e ngaahi tu'utu'uni ko 'eni ko e Ngaahi Tu'utu'uni Fakahā 'o ha Tu'unga Fakatu'utāmaki ki he Mo'ui Kōviti 19 2020.

‘Eiki Tokoni Sea: Ko ia ‘oku loto ke tali lau ‘uluaki Tu’utu’uni Fika 4/2021 Ngaahi Tu’utu’uni Fakahā ‘o ha Tu’unga Fakatu’utāmaki ‘o e Mo’ui, Kōviti 19 2020 kātaki fakahā’i hiki ho nima.

Kalake Tēpile: ‘Eiki Sea ‘oku loto ki ai ‘a Siaso Pohiva, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma’asi, Sione Vuna Fā’otusia, Penisimani ‘Epenisa Fifita, Mo’ale Finau, ‘Eiki Minisitā Mo’ui, ‘Eiki Minisitā ‘o e *MEIDECC*, ‘Eiki Minisitā Pa’anga, ‘Eiki Palēmia, ‘Eiki Minisitā Ako, ‘Eiki Minisitā Fefakatau’aki, ‘Eiki Minisitā Lao, ‘Eiki Minisitā Ngoue, Veivosā Taka, ‘Eiki Nōpele Tu’ivakanō, ‘Eiki Nopele Tu’i’afitu, ‘Eiki Minisitā Fefakatau’aki. Loto ki ai e toko 17.

‘Eiki Tokoni Sea: Loto kotoa? Kātoa e Hou’eiki?

Kalake Tēpile: Ko ia.

‘Eiki Tokoni Sea: Pea ko 'ene loto kotoa pē pea ke pehē mai loto kotoa, lau tu’o ua.

Lau Tu’o 2 ‘o e Tu’utu’uni Fika 4/2021

Kalake Tēpile: Ngaahi Tu’utu’uni Fakahā ‘o ha Tu’unga Fakatu’utāmaki ki he Mo’ui, Kōviti 19 2020, Lao ki he Mo’ui ‘a e Kakai 2008.

‘I hono ngāue’aki ‘o e ngaahi mafai kuo foaki ‘e he Kupu 167 ‘o e Lao ki he Mo’ui ‘a e Kakai 2008 ‘oku fa’u ai ‘e he Minisitā ‘oku ne tokangaekina ‘a e mo’ui ‘i he loto ki ai ‘a e Kapineti ‘a e ngaahi tu’utu’uni ko ‘eni.

Kupu (1) Hingoa Nounou

‘E ui ‘a e ngaahi tu’utu’uni ko ‘eni ko e Ngaahi Tu’utu’uni Fakahā ‘o ha Tu’unga Fakatu’utāmaki ki he Mo’ui Kōviti 19 2020.

‘Eiki Tokoni Sea: Ko ia ‘oku loto ke tali lau tu’o ua ‘a e Tu’utu’uni Fika 4/2021 Ngaahi Tu’utu’uni Fakahā ‘o ha Tu’unga Fakatu’utāmaki ki he Mo’ui, Kōviti 19 2020 kātaki fakahā ‘aki e hiki hono nima.

Kalake Tēpile: Sea ‘oku loto ki ai ‘a Siaso Pohiva, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma’asi, Sione Vuna Fā’otusia, Penisimani ‘Epenisa Fifita, Mo’ale Finau, ‘Eiki Minisitā ‘o e Mo’ui, ‘Eiki Minisitā ‘o e *MEIDECC*, ‘Eiki Palēmia, ‘Eiki Minisitā Pa’anga, ‘Eiki Minisitā Ako, ‘Eiki Minisitā Lao, ‘Eiki Minisitā Fefakatau’aki, ‘Eiki Minisitā Ngoue, Veivosā Taka, ‘Eiki Nōpele Tu’ivakanō, ‘Eiki Nopele Tu’i’afitu. Loto kotoa ki ai e Hou’eiki toko 17.

Lau tu’o tolu ‘o e Tu’utu’uni Fika 4/2021

‘Eiki Tokoni Sea: Lau tu’o tolu.

<009>

Taimi: 1135-1140

Kalake Tēpile: Ngaahi Tu’utu’uni Fakahā ‘o ha Tu’unga Fakatu’utāmaki ki he Mo’ui (Kōviti 19) 2020, Lao ki he Mo’ui ‘a e Kakai 2008.

‘I hono ngāue’aki ‘o e ngaahi mafai kuo foaki ‘e he Kupu 167 ‘o e Lao ki he Mo’ui ‘a e Kakai 2008 ‘oku fa’u ai ‘e he Minisitā ‘oku ne tokangaekina ‘a e mo’ui ‘i he loto ki ai ‘a e Kapineti ‘a e ngaahi tu’utu’uni ko ‘eni.

Kupu (1) Hingoa Nounou

‘E ui ‘a e ngaahi tu’utu’uni ko ‘eni ko e Ngaahi Tu’utu’uni Fakahā ‘o ha Tu’unga Fakatu’utāmaki ki he Mo’ui Kōviti 19 2020.

‘Eiki Tokoni Sea: Minisitā ki’i miniti ‘e taha, me’a mai ke mau mahino kia au e ki’i Tu’utu’uni ko eni KOVITI-19 ko eni ka tau toki pālōti.

Fakama’ala’ala ‘Eiki Minisita Mo’ui ki he Tu’utu’uni Fakahā ‘o ha Tu’unga Fakatu’utāmaki ki he Mo’ui (Kōviti 19) 2020

‘Eiki Minisitā Mo’ui: Tapu pea mo e Feitu’una ‘Eiki Sea, tapu mo e ‘Eiki Palēmiá, tapu mo e Hou’eiki Mēmipa ‘o e Fale Alea ‘o Tonga. Fakamālō Sea he tuku mai ‘a e faingamālié. Ko e ngaahi Tu’utu’uni kuo fakahā ko hono ‘uhingá ko e tu’unga fakatu’utāmaki ki he mo’ui ‘a e fokoutua ko ia ko e KOVITI-19. Na’e tuku atu ia kamata ia mei he ‘aho 12 ‘o Ma’asi ‘o e 2020 ‘o a’u ia ki he ‘aho 12 ‘o Sune 2020. Pea ko e tu’utu’uni foki ko eni ‘e ‘Eiki Sea ‘oku lolotonga hokohoko atu ia ki he ta’u fo’ou na ka ko e kamata’anga eni ‘a e tuku mai ‘o e ngaahi tu’utu’uni ‘o e fakahā ‘o ha tu’unga fakatu’utamaki ki he mo’ui ‘a e kakaí fakatatau ki he Lao ki he Mo’ui ‘a e Kakai 2008. Mālō ‘aupito Sea.

Pālōti ki he lau tu’o 3 ‘a e Tu’utu’uni Fika 4/2021

‘Eiki Tokoni Sea: Ko ia ‘oku loto ke tali e lau tu’o 3, Tu’utu’uni Fika 4/2021, Ngaahi Tu’utu’uni Fakahā ‘o ha Tu’unga Fakatu’utamaki ki he Mo’ui KOVITI-19 2020 kātaki fakahā hake hiki hono nima.

Kalake Tēpile: ‘Eiki Sea ‘oku loto ki ai ‘a Siaso Pohiva, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma’asi, Sione Vuna Fa’otusia, Penisimani ‘Epenisa Fifita, Mo’ale Finau, ‘Eiki Minisitā Mo’ui, ‘Eiki Palēmia, ‘Eiki Minisitā Pa’anga, ‘Eiki Minisitā e *MEIDECC*, ‘Eiki Minisitā Ako, ‘Eiki Minisitā Lao, ‘Eiki Minisitā Fefakatau’aki, ‘Eiki Minisitā Ngoue, Veivosa Taka, ‘Eiki Nōpele Tu’ivakanō, ‘Eiki Nōpele Tu’i’āfitu. Loto kotoa ki ai e Hou’eiki ko eni toko 17.

‘Eiki Tokoni Sea: Mālō Hou’eiki, tali ia. Hoko atu mu’a Kalake ki he 5.5.

Lau ‘uluaki ‘a e Tu’utu’uni Fika 5/2021

Kalake Tēpile: Tu’utu’uni Fika 5/2021 Tu’utu’uni (Fakatonutonu) Fika 2 ki he Tute Kasitomu 2020, Lao ki he Tute 2007.

‘I hono ngāue’aki ‘o e ngaahi mafai kuo foaki ‘i he Kupu 3 ‘o e Lao ki he Tuté 2007, ‘oku fa’u ai ‘e he Minisitā ‘oku ne tokangaekina ‘a e Tānaki Pa’anga Hū Maí mo e Tuté, ‘i he loto ki ai ‘a e Kapineti, ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ko ‘eni -

Kupu (1) ‘E ui ‘a e ngaahi tu’utu’uni ko eni ko e Tu’utu’uni (Fakatonutonu) Fika 2 ki he

Tute Kasitomu 2020.

‘Eiki Tokoni Sea: Ko ia ‘oku loto ke tali lau ‘uluaki Tu’utu’uni Fika 5/2021, ko e Tu’utu’uni eni Fakatonutonu Fika 2 ki he Tute Kasitomu 2020 kātaki fakahā hake hiki hono nima.

Kalake Tēpile: Sea ‘oku loto ki ai ‘a Siasia Pohiva, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma’asi, Sione Vuna Fa’otusia, Penisimani ‘Epenisa Fifita, Mo’ale Finau, ‘Eiki Minisitā Mo’ui, ‘Eiki Minisitā e MEIDECC, ‘Eiki Palēmia, ‘Eiki Minisitā Pa’anga, ‘Eiki Minisitā Ako, ‘Eiki Minisitā Lao, ‘Eiki Minisitā Fefakatau’aki, ‘Eiki Minisitā Ngoue, Veivosā Taka, ‘Eiki Nōpele Tu’ivakanō, ‘Eiki Nōpele Tu’i’āfitu. Loto kotoa ki ai e Hou’eiki ko eni ko e toko 17.

Lau tu’o 2 ‘a e Tu’utu’uni Fika 5/2021

‘Eiki Tokoni Sea: Lau tu’o 2.

Kalake Tēpile: Tu’utu’uni (Fakatonutonu) Fika 2 ki he Tute Kasitomu 2020, Lao ki he Tute 2007.

‘I hono ngāue’aki ‘o e ngaahi mafai kuo foaki ‘i he Kupu 3 ‘o e Lao ki he Tuté 2007, ‘oku fa’u ai ‘e he Minisitā ‘oku ne tokangaekina ‘a e Tānaki Pa’anga Hū Maí mo e Tuté, ‘i he loto ki ai ‘a e Kapinetí, ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ko ‘eni -

Kupu (1) ‘E ui ‘a e ngaahi tu’utu’uni ko eni ko e Tu’utu’uni (Fakatonutonu) Fika 2 ki he Tute Kasitomu 2020.

‘Eiki Tokoni Sea: Me’a mai.

Fokotu’u Tongatapu 4 ke tukuhifo ‘a e Tu’utu’uni ki he Komiti Kakato

Mateni Tapueluelu: Tapu mo e Feitu’una Sea, kole atu ke tukuhifo mo eni ki he Komiti, mālō Sea.

‘Eiki Tokoni Sea: ‘Io poupu, tali ia ke kole Tongatapu 4 tukuhifo ki he Komiti Kakatō. Hoko atu Kalake ki he 5.6.

Lau ‘uluaki ‘a e Tu’utu’uni Fika 6/2021

Kalake Tēpile: Tu’utu’uni Fika 6/2021 Tu’utu’uni (Fakatonutonu) Fika 2 ki he Tukupau ‘Ekisia 2020, Lao ki he Tukupau ‘Ekisia 2007.

‘I hono ngāue’aki ‘a e ngaahi mafai kuo foaki ‘i he kupu 3 ‘o e Lao ki he Tukupau ‘Ekisia 2007, ‘oku fa’u ai ‘e he Minisitā ‘oku ne tokangaekina ‘a e Tānaki Pa’anga hū mai mo e Kasitomu ‘i he loto ki ai ‘a e Kapineti ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ko ‘eni –

Kupu (1) ‘E ui ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ko ‘eni ko e Tu’utu’uni (Fakatonutonu) Fika 2 ki he Tukupau ‘Ekisia 2020.

<002>

Taimi: 1140-1145

‘Eiki Tokoni Sea: Ko ia ‘oku loto ke tali ‘a e lau ‘uluaki Tu’utu’uni Fika 6 2021, Tu’utu’uni Fakatonutonu Fika 2 ki he Tukupau ‘Ekisia 2020 kātaki ‘o fakahā’aki ‘a e hiki hono nima.

Kalake Tēpile: Sea ‘oku loto ki ai ‘a Siaso Pohiva, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma’asi, Sione Vuna Fā’otusia, , Penisimani ‘Epenisa Fifita, Mo’ale Finau, ‘Eiki Minisitā Mo’ui, ‘Eiki Minisitā MEIDECC, ‘Eiki Palēmia, ‘Eiki Minisitā Pa’anga, ‘Eiki Minisitā Ako, ‘Eiki Minisitā Lao, ‘Eiki Minisitā Fefakatau’aki, Veivosa Taka, ‘Eiki Nōpele Tu’ivakanō, ‘Eiki Nōpele Tu’i’āfitu, loto ki ai ‘a e toko hongofulu ma ono, (16), ‘Eiki Sea.

Lau tu’o 2 ‘a e Tu’utu’uni Fika 6/2021

‘Eiki Tokoni Sea: Lau tu’o ua.

Kalake Tēpile: Tu’utu’uni (Fakatonutonu) Fika 2 ki he Tukupau ‘Ekisia 2020, Lao ki he Tukupau ‘Ekisia 2007.

‘I hono ngāue’aki ‘a e ngaahi mafai kuo foaki ‘i he kupu 3 ‘o e Lao ki he Tukupau ‘Ekisia 2007, ‘oku fa’u ai ‘e he Minisitā ‘oku ne tokangaekina ‘a e Tānaki Pa’anga hū mai mo e Kasitomu ‘i he loto ki ai ‘a e Kapineti ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ko ‘eni –

Kupu (1) ‘E ui ‘a e Ngaahi Tu’utu’uni ko ‘eni ko e Tu’utu’uni (Fakatonutonu) Fika 2 ki he Tukupau ‘Ekisia 2020.

Mateni Tapueluelu: Sea ...

‘Eiki Tokoni Sea: Me’a mai.

Fokotu’u Tongatapu 4 ke tukuhifo ‘a e Tu’utu’uni Fika 6/2021 ki he Komiti Kakato

Mateni Tapueluelu: Tapu mo e Feitu’una kole atu ke tukuhifo mu’a eni ‘oku fekaukau’aki pē, mālō Sea.

‘Eiki Tokoni Sea: ‘Io, poupu atu ki Tongatapu 4, tukuhifo eni ki he Komiti Kakato. Hoko atu Kalake ki he 5.7.

Lau ‘uluaki ‘a e Tu’utu’uni Fika 7/2021

Kalake Tēpile: Tu’utu’uni Fika 7/2021 Tu’utu’uni Fakatonutonu ki hono Pule’i ‘o e Tute mo e ‘Ekisia 2020, Lao ki hono Pule’i ‘o e Tute mo e ‘Ekisia 2007.

‘I hono ngāue’aki ‘a e ngaahi mafai kuo foaki ‘i he kupu 45 ‘o e Lao ki hono Pule’i ‘o e Tute mo e ‘Ekisia 2007, ‘oku fa’u ai ‘e he Minisitā ‘oku ne tokangaekina e Tānaki Pa’anga Hū mai mo e Tute ‘i he loto ki ai ‘a e Kapineti ‘a e tu’utu’uni ko eni.

Kupu (1) ‘E ui ‘a e ngaahi Tu’utu’uni ko eni ko e Tu’utu’uni Lao Fakatonutonu ki hono Pule’i ‘o e Tute mo e ‘Ekisia, 2020.

‘Eiki Tokoni Sea: Ko ia ‘oku loto ke tali lau ‘uluaki Tu’utu’uni Fika 7, 2021, ko e Tu’utu’uni e Lao Fakatonutonu ki hono Pule’i ‘o e Tute mo e ‘Ekisia 2020, kātaki ‘o fakahā’aki ‘a e hiki ho nima.

Kalake Tēpile: Sea ‘oku loto ki ai ‘a Siaoisi Pohiva, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma’asi, Sione Vuna Fā’otusia, Semisi Tauelangī Fakahau, Penisimani ‘Epenisa Fifita, Mo’ale Finau, ‘Eiki Minisitā Mo’ui, ‘Eiki Minisitā *MEIDECC*, ‘Eiki Palēmia, ‘Eiki Minisitā Pa’anga, ‘Eiki Minisitā Ako, ‘Eiki Minisitā Lao, ‘Eiki Minisitā Ngoue, ‘Eiki Minisitā Fefakatau’aki, ‘Eiki Nōpele Tu’i’āfitu, ‘Eiki Nōpele Tu’ivakanō. ‘oku loto ki ai ‘a e toko hongofulu ma fitu, (17).

‘Eiki Tokoni Sea: Ko ia ‘oku ‘ikai ke loto ki ai pea fakahā’aki ‘a e hiki hono nima.

Kalake Tēpile: ‘Oku ‘ikai ke ‘i ai ha fakahāloto pehē ‘Eiki Sea.

Lau tu’o 2 ‘a e Tu’utu’uni Fika 7/2021

‘Eiki Tokoni Sea: Lau tu’o ua.

Kalake Tēpile: Tu’utu’uni Fakatonutonu ki hono Pule’i ‘o e Tute mo e ‘Ekisia 2020, Lao ki hono Pule’i ‘o e Tute mo e ‘Ekisia 2007.

‘I hono ngāue’aki ‘a e ngaahi mafai kuo foaki ‘i he kupu 45 ‘o e Lao ki hono Pule’i ‘o e Tute mo e ‘Ekisia 2007, ‘oku fa’u ai ‘e he Minisitā ‘oku ne tokangaekina e Tānaki Pa’anga Hū mai mo e Tute ‘i he loto ki ai ‘a e Kapineti ‘a e tu’utu’uni ko eni.

Kupu (1) ‘E ui ‘a e ngaahi Tu’utu’uni ko eni ko e Tu’utu’uni Lao Fakatonutonu ki hono Pule’i ‘o e Tute mo e ‘Ekisia, 2020.

‘Eiki Tokoni Sea: Me’a mai.

Fokotu’u ‘e Tongatapu 4 ke tukuhifo ‘a e Tu’utu’uni ki he Komiti Kakato

Mateni Tapueluelu: Tapu mo e Feitu’una Sea kole atu ke tukuhifo mu’a ‘eni ki he Komiti Sea. Mālō.

‘Eiki Tokoni Sea: Fokotu’u pea poupu ia ‘oku fai ‘e 4, tukuhifo Komiti Kakato. Hoko atu Kalake ki he 5.8.

Lau ‘uluaki ‘a e Tu’utu’uni Fika 8/2021

Kalake Tēpile: Tu’utu’uni Fika 8 Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu ki he Pule’i ‘o e Toutai (Fakalonga) 2020, Lao ki hono Pule’i ‘o e Toutai.

‘I hono ngāue’aki ‘a e ngaahi mafai kuo foaki ‘e he Kupu 101 ‘o e Lao ki he Pule’i ‘o e Toutai, 2002. ‘Oku fa’u ai ‘e he Minisitā ‘oku ne tokangaekina ‘a e Toutai ‘a e ngaahi Tu’utu’uni ko eni.

Kupu (1) Hingoa Nounou mo e ‘UHINGA’i Lea
Kupu si’i (1)

‘E ui ‘a e ngaahi Tu’utu’uni ko eni ko e Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu ki he Pule’i ‘o e Toutai (Fakatolonga) 2020.

‘Eiki Tokoni Sea: Ko ia ‘oku loto ke tali Tu’utu’uni Fika 8, 2021 Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu ki he Pule’i ‘o e Toutai Fakatolonga 2020, kātaki ‘o fakahā’aki ‘a e hiki ho nima.

Kalake Tēpile: Sea ‘oku loto ki ai ‘a Siasia Pohiva, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma’asi, Semisi Taelangi Fakahau, Sione Vuna Fā’otusia, Penisimani ‘Epenisa Fifita, Mo’ale Finau, ‘Eiki Minisitā Mo’ui, ‘Eiki Minisitā *MEIDECC*, ‘Eiki Palēmia, ‘Eiki Minisitā Pa’anga, ‘Eiki Minisitā Ako, ‘Eiki Minisitā Lao, ‘Eiki Minisitā Ngoue ...

<005>

Taimi: 1145-1150

Kalake Tēpile: ... ‘Eiki Minisitā Fefakatau’aki, Veivosa Taka, ‘Eiki Nōpele Tu’ivakanō, ‘Eiki Nōpele Tu’i’āfitu, loto kotoa ki ai e Hou’eiki toko 18.

‘Eiki Tokoni Sea: Lau tu’o ua.

Lau tu’o ua ‘a e Tu’utu’uni Fika 8/2021

Kalake Tēpile: Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu ki he Pule’i ‘o e Toutai (Fakatolonga) 2020, Lao ki hono Pule’i ‘o e Toutai.

‘I hono ngāue’aki ‘a e ngaahi mafai kuo foaki ‘e he Kupu 101 ‘o e Lao ki he Pule’i ‘o e Toutai, 2002. ‘Oku fa’u ai ‘e he Minisitā ‘oku ne tokangaekina ‘a e Toutai ‘a e ngaahi Tu’utu’uni ko eni.

Kupu (1) Hingoa Nounou mo e ‘UHINGA’i Lea Kupu si’i (1)

‘E ui ‘a e ngaahi Tu’utu’uni ko eni ko e Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu ki he Pule’i ‘o e Toutai (Fakatolonga) 2020.

‘Eiki Tokoni Sea: Ko ia ‘oku loto ke tali hono lau tu’o ua Tu’utu’uni Fika 8/2021 Ngaahi Tu’utu’uni Fakatonutonu ki he Pule’i ‘o e Toutai Fakatolonga 2020 kātaki fakahā’aki e hiki ho nima.

Kalake Tēpile: ‘Eiki Sea ‘oku loto ki ai ‘a Siasia Pohiva, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma’asi, Sione Vuna Fā’otusia, Semisi Taelangi Fakahau, Penisimani ‘Epenisa Fifita, Mo’ale Finau, ‘Eiki Minisitā Mo’ui, ‘Eiki Minisitā e *MEIDECC*, ‘Eiki Palēmia, ‘Eiki Minisitā Pa’anga, ‘Eiki Minisitā Ako, ‘Eiki Minisitā Lao, ‘Eiki Minisitā Ngoue, ‘Eiki Minisitā Fefakatau’aki, Veivosa Taka, ‘Eiki Nōpele Tu’ivakanō, ‘Eiki Nōpele Tu’i’āfitu, loto kotoa ki ai e Hou’eiki ko eni toko 18.

Lau tu’o 3 ‘a e Tu’utu’uni Fika 8/2021

‘Eiki Tokoni Sea: Lau tu’o tolu.

Kalake Tēpile: Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Pule'i 'o e Toutai (Fakatolonga) 2020, Lao ki hono Pule'i 'o e Toutai.

'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 101 'o e Lao ki he Pule'i 'o e Toutai, 2002. 'Oku fa'u ai 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e Toutai 'a e ngaahi Tu'utu'uni ko eni.

**Kupu (1) Hingoa Nounou mo e 'UHINGA'i Lea
Kupu si'i (1)**

'E ui 'a e ngaahi Tu'utu'uni ko eni ko e Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Pule'i 'o e Toutai (Fakatolonga) 2020.

'Eiki Tokoni Sea: Ko ia 'oku loto ke tali 'a e lau tu'o tolu 'a e Tu'utu'uni Fika 8/2021 Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Pule'i 'o e Toutai (Fakatolonga) 2020 kātaki fakahā'aki e hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Siaso Pohiva, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma'asi, Sione Vuna Fā'otusia, Semisi Taulangi Fakahau, Penisimani 'Epenisa Fifita, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Minisitā e *MEIDECC*, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Minisitā Ngoue, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, Veivosa Taka, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō, 'Eiki Nōpele Tu'i'āfitu, loto kotoa ki ai 'a e toko 17.

'Eiki Tokoni Sea: Ko ia 'oku 'ikai ke loto ki ai fakahā hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Oku 'ikai ha fakahā loto pehē 'Eiki Sea.

'Eiki Tokoni Sea: Mālō tali ia hoko atu Kalake ki he 5.9.

Lau 'uluaki 'a e Tu'utu'uni Fika 9/2021

Kalake Tēpile: Tu'utu'uni Fika 9/2021 Ngaahi Tu'utu'uni Fakahā 'o ha Tu'unga Fakatu'utāmaki ki he Mo'ui Koviti-19 2020, Lao ki he Mo'ui 'a e Kakai 2008.

'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 167 'o e Lao ki he Mo'ui 'a e Kakai 2008. 'Oku fa'u ai 'e he Minisitā tokangaekina 'a e mo'ui 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni.

Kupu 1: Hingoa Nounou

'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni ko e Ngaahi Tu'utu'uni Fakahā 'o ha Tu'unga Fakatu'utāmaki ki he Mo'ui Koviti 19 2020.

'Eiki Tokoni Sea: Ko ia 'oku loto ke tali 'a e lau 'uluaki Tu'utu'uni Fika 9/2021 Ngaahi Tu'utu'uni Fakahā 'o ha Tu'unga Fakatu'utāmaki 'o e Mo'ui Koviti-19 2020 kātaki fakahā'aki hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Siaso Pohiva, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma'asi, Sione Vuna Fā'otusia, Semisi Taulangi Fakahau, Penisimani 'Epenisa Fifita, Mo'ale Finau, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Minisitā e *MEIDECC*, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki

Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Minisitā Ngoue, Veivosā Taka, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō, 'Eiki Nōpele Tu'i'āfitu, loto kotoa ki ai e Hou'eiki toko 18.

Lau tu'o 2 'a e Tu'utu'uni Fika 9/2021

'Eiki Tokoni Sea: Lau tu'o ua.

Kalake Tēpile: Ngaahi Tu'utu'uni Fakahā 'o ha Tu'unga Fakatu'utāmaki ki he Mo'ui Koviti-19 2020, Lao ki he Mo'ui 'a e Kakai 2008.

'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 167 'o e Lao ki he Mo'ui 'a e Kakai 2008. 'Oku fa'u ai 'e he Minisitā tokangaekina 'a e mo'ui 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni.

Kupu 1: Hingoa Nounou

'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni ko e Ngaahi Tu'utu'uni Fakahā 'o ha Tu'unga Fakatu'utāmaki ki he Mo'ui Koviti 19 2020.

'Eiki Tokoni Sea: Ko ia 'oku loto ke tali lau tu'o ua e Tu'utu'uni Fika 9/2021 Ngaahi Tu'utu'uni Fakahā 'o ha Tu'unga Fakatu'utāmaki 'o e Mo'ui Koviti-19 2020 kātaki fakahā'aki e hiki ho nima.

<007>

Taimi: 1150-1155

Kalake Tēpile : 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Siaso Pohiva, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma'asi, Sione Vuna Fa'otusia, Semisi Taelangi Fakahau, Penisimani 'Epenisa Fifita, Mo'ale Finau, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Minisitā *MEIDECC*, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Minisitā Ngoue, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō, 'Eiki Nōpele Tu'i'āfitu, pea mo Veivosā Taka. Loto ki ai 'a e kotoa 'o e Hou'eiki toko 18.

Lau tu'o 3 'a e Tu'utu'uni Fika 9/2021

'Eiki Tokoni Sea : Lau tu'o 3.

Kalake Tēpile : Ngaahi Tu'utu'uni Fakahā 'o ha Tu'unga Fakatu'utāmaki ki he Mo'ui Koviti-19 2020, Lao ki he Mo'ui 'a e Kakai 2008.

'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 167 'o e Lao ki he Mo'ui 'a e Kakai 2008. 'Oku fa'u ai 'e he Minisitā tokangaekina 'a e mo'ui 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni.

Kupu 1: Hingoa Nounou

'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni ko e Ngaahi Tu'utu'uni Fakahā 'o ha Tu'unga Fakatu'utāmaki ki he Mo'ui Koviti 19 2020.

'Eiki Tokoni Sea : Ko ia 'oku loto ke tali hono lau tu'o 3 Tu'utu'uni Fika 9/2021 Ngaahi Tu'utu'uni Fakahā 'o ha Tu'unga Fakatu'utāmaki ki he Mo'ui KOVITI 19, 2020 kātaki 'o fakahā 'aki e hiki hono nima.

Kalake Tēpile : 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Siaso Pohiva, Semisi Sika, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma'asi, Sione Vuna Fa'otusia, Semisi Taulangi Fakahau, Penisimani 'Epenisa Fifita, Mo'ale Finau, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Minisitā *MEIDECC*, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Minisitā Ngoue & Toutai, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, Veivosā Taka, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō, 'Eiki Nōpele Tu'i'āfitu, loto kotoa ki ai e Hou'eiki toko 19.

'Eiki Tokoni Sea : Tali ia, hoko atu Kalake.

Lau 'uluaki 'a e Tu'utu'uni Fika 10/2021

Kalake Tēpile : Tu'utu'uni Fika 10/ 2021 - Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 2020, Lao ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 1991.

'I hono ngāue'aki 'o e ngaahi mafai kuo foaki 'e he kupu 11 'o e Lao ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 1991, 'oku fa'u ai 'e he Minisitā 'o e Mo'ui 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e ngaahi tu'utu'uni ko eni.

Kupu 1 – Hingoa Nounou & 'UHINGA'I LEA. Kupu si'i (1)

'E ui 'a e ngaahi Tu'utu'uni ni ko e Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 2020.

'Eiki Tokoni Sea : Ko ia 'oku loto ke tali lau 'uluaki Tu'utu'uni Fika 10/2021 Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Ngaahi Totongi 'i he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 2020 kātaki 'o fakahā 'aki e hiki hono nima.

Kalake Tēpile : 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Semisi Sika, Siaso Pohiva, Losaline Ma'asi, Sione Vuna Fa'otusia, Semisi Taulangi Fakahau, Penisimani 'Epenisa Fifita, Mo'ale Finau, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Minisitā *MEIDECC*, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Minisitā Ngoue & Toutai, Veivosā Taka, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō, 'Eiki Nōpele Tu'i'āfitu, loto ki ai 'a e toko 18.

'Eiki Tokoni Sea : Ko ia 'oku 'ikai loto ki ai kātaki 'o hiki ho nima.

Kalake Tēpile : 'Ikai ha fakahā loto ki ai 'Eiki Sea.

Lau tu'o 2 'a e Tu'utu'uni Fika 10/2021

'Eiki Tokoni Sea : Lau tu'o 2.

Kalake Tēpile : Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 2020, Lao ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 1991.

'I hono ngāue'aki 'o e ngaahi mafai kuo foaki 'e he kupu 11 'o e Lao ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 1991, 'oku fa'u ai 'e he Minisitā 'o e Mo'ui 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e ngaahi tu'utu'uni ko eni.

Kupu 1 – Hingoa Nounou & 'UHINGA'I LEA Kupu si'i (1)

'E ui 'a e ngaahi Tu'utu'uni ni ko e Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu Ngaahi Totongi ki he Ngaahi Ngāue ki he Mo'ui 2020.

Fokotu'u Tongatapu 4 ke tukuhifo 'a e Tu'utu'uni ki he Komiti Kakato

Mateni Tapueluelu : Tapu ki he Feitu'una Sea pea pehē ki he Hou'eiki Mēmipa 'o e Fale Alea, kole atu ke tukuhifo eni ki he Komiti Kakato Sea, mālō.

'Eiki Tokoni Sea : 'Io pou pou ia ke tukuhifo ki he Komiti Kakato. Hoko atu 11.

Lau 'uluaki 'a e Tu'utu'uni Fika 11/2021

Kalake Tēpile : Tu'utu'uni Fika 11- Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu Fika 2 ki he Toutai Kolo Matātahi, 2020. Lao ki he Pule'i 'o e Toutai, 2002.

'I hono ngāue'aki 'o e ngaahi mafai kuo foaki 'e he kupu 15 mo e kupu 101(2) konga (b) 'o e Lao ki he Pule'i 'o e Toutai, 'oku fa'u ai 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e toutai 'a e ngaahi tu'utu'uni ko eni.

Kupu 1 – Hingoa Nounou & 'Uhinga'i Lea. Kupu si'i (1)

'E ui 'a e ngaahi tu'utu'uni ko 'eni ko e Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu Fika 2 ki he Toutai Kolo Matātahi 2020.

<008>

Taimi: 1155-1200

'Eiki Tokoni Sea: Ko ia 'oku loto ke tali lau 'uluaki Tu'utu'uni Fika 11/2021 Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu Fika 2 ki he Toutai Kolo Matātahi 2020 kātaki fakahā 'aki e hiki hono nima.

Kalake Tēpile: Sea 'oku loto ki ai 'a Siaosi Pohiva, Semisi Sika, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma'asi, Sione Vuna Fā'otusia, Semisi Taelangi Fakahau, Penisimani 'Epenisa Fifita, Mo'ale Finau, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Minisitā 'o e MEIDECC, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Minisitā Ngoue mo e Toutai, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, Veivosa Taka, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō, 'Eiki Nōpele Tu'i'afitu. 'Oku loto kotoa 'a e Hou'eiki ko e toko 19.

Lau tu'o 2 'a e Tu'utu'uni Fika 11/2021

'Eiki Tokoni Sea: Lau tu'o ua.

Kalake Tēpile: Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu Fika 2 ki he Toutai Kolo Matātahi 2020, Lao ki he Pule'i 'o e Toutai 2002.

Kupu 1 Hingoa Nounou mo e 'Uhinga'i Lea Kupu Si'i (1)

'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni ko e Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu Fika 2 ki he Toutai Kolo Matātahi 2020.

Mateni Tapueluelu: Sea ...

'Eiki Tokoni Sea: Me'a mai.

Fokotu'u Tongatapu 4 ke tukuhifo 'a e Tu'utu'uni ki he Komiti Kakato

Mateni Tapueluelu: Tapu mo e Feitu'una Sea kole atu ke ki'i tukuhifo eni ki he Komiti Kakato. Mālō Sea.

'Eiki Tokoni Sea: 'Io poupou, Tongatapu 4. Tukuhifo ia.

Me'a Minisita Ngoue ke fakamahino ange 'e Tongatapu 4 e 'uhinga 'oku ne kole ai ke tukuhifo e Tu'utu'uni ki he Komiti Kakato

'Eiki Minisitā Ngoue: Sea, ki'i fakamolemole pē ka u, tapu pē mo e Feitu'una Sea ko u 'ilo pē 'e au 'a e Tu'utu'uni 'a e Fale ni 'Eiki Sea ka ko u kole pē mu'a ki he Fakafofongá ke me'a mai pē mu'a ki he me'a ko eni 'o fekau'aki pea mo e, mo e ngaahi feitu'u ko eni he ko u 'ilo 'e au 'ene 'uhingá. Ka 'oku toe 'i ai ha me'a 'oku ke tokanga ki he fakangatangata ko eni 'o hangē ko eni ko e kolo matātahi 'o Makave. Ko e 'ū poini pē ia 'o e latitute mo e longitute 'ū fua pē ia 'o e me'a ko ia 'Eiki Sea feitu'u ko ia pea 'oku 'i ai mo hono fakalanulanu 'Eiki Sea ko e lanu engeenga ko e feitu'u 'elia tapu 'aupito kulokula 'oku tapu 'aupitopito ia 'ikai toe fai ha toutai ai.

Ko e me'a pē ko u kole atu ai ki he Fakafofonga ko e hā koā 'a e me'a 'oku ke tokanga ki heni he koe'uhí 'ikai ke 'i ai ha fu'u me'a fēfē ia 'e fai hano fakatonutonu Sea ko e ki'i tohi tu'utu'uni pē ko eni 'a eni ko ē na'e toki 'osi hono lau ko eni ko u kole atu mu'a ke to'o 'a e fika 55 'a e kolo matātahi 'o Futu ko Futu ia 'i 'Eua ia ko e fu'u loto fonua ia kae mahalo na'e hala hono 'omai 'e he tamaiki 'Eiki Sea ka 'oku ou kole atu pē ki he Feitu'una ko u toki sio hifo au ki he ongo pepa 'e ua ko eni 'ikai ke toe 'i ai ha fa'ahinga faka'uhinga ia kapau ko e 'uhinga ki he me'a ko eni ki he, ki Fangaloto 'oku 'asi 'a Fangaloto heni 'Eiki Sea ki Fangatapu 'Eiki Sea pea kapau ko ha toe 'elia ko u kole atu 'e Hou'eiki 'oku pau ke mau feinga ke 'i ai ha fa'ahinga feitu'u te nau lava 'o tokoni'i fakapa'anga 'a e feitu'u ko eni ke fai hono fua mo hono fai e *consultation* mo e kakai kimu'a pea toki fai e 'ū fua ko eni 'Eiki Sea. Ka ko u kole atu pē ki he Fakafofonga ko e hā koā 'ene me'a 'oku 'ai ke toe tukuhifo mo e fakalōloa 'etau ngāue ka tau hoko atu. Ko ia pē Sea.

'Eiki Tokoni Sea: Hoko atu e, hoko atu ia he Komiti Kakato hoko atu e lau 'uluaki 12.

'Eiki Minisitā Ako: Sea ko e ki'i 'eke fakama'ala'ala pē Sea, ko u pehē au ko 'etau Tohi Tu'utu'uni kapau 'oku tukuhifo ha me'a pea 'oku pau ke talamai e me'a ko ē 'oku tukuhifo'aki kae 'oua 'e tukuhifo fakakātoa. Na'e 'osi fai pē feme'a'aki heni pea kapau te tau 'alu ki he kupu ko ia 'oku 'i ai e totonu ia e 'Eiki Minisitā ke ne talaange ko fē me'a 'oku tukuhifo 'aki, mālō Sea.

'Eiki Tokoni Sea: Hoko atu lau fika 12, 'uluaki.

'Eiki Minisitā Ako: Sea 'a ia 'oku 'ikai ke tonu e fokotu'u atu ia 'a e motu'a ni Sea? Fai pē ha'o tu'utu'uni 'a'au kae talamai pē pē 'oku hala pea kapau ko e ...

'Eiki Tokoni Sea: ... Kuo 'osi angamaheni pē ko e lau atu ko eni tukuhifo ki lalo ki he Komiti Kakatō hoko atu ai e feme'a'aki Hou'eiki ko u tui pē Sea ko e fa'ahinga ki'i me'a ko eni te tau toki 'e toki 'oatu pē fehu'i pea 'e fakama'ala'ala mai ko u tui ko e angamaheni eni he ko u tui ko e 'ū tu'utu'uni ko eni he 'ikai ke tau, ke tau fakahoko ai pē he ko e ngaahi fanga ki'i me'a pē ia 'oku nau tokanga ki ai ko u tui nounou pē ia Hou'eiki kai kehe kapau te tau toki toe foki ki ai pē 'oku mahino ka tau toe foki ā ki he kamata ke 'omai e ngaahi fanga ki'i me'a 'e fakahoko ki ai kaikehe ko e hā pē ho'omou ...

Lord Tu'ivakanō: Sea 'oku ke, tapu pē mo e Feitu'una kae 'uma'ā e Hou'eiki 'o e Falé. 'Oku mo'oni pē Feitu'una ia Sea ko e, ko e lau 'uluaki pē pea lau tu'o ua pea pau ke fokotu'u mai. Ko e me'a ko ē na'e me'a ki ai e me'á te ne toki hanga 'e ia 'o faka, ke fakatonutonu 'a e ngaahi me'a ko ia hangē ko e ngaahi fehalaaki ko ia pea tali leva mo hono ngaahi fakatonutonu. Mo'oni ...

<009>

Taimi: 1200-1205

Lord Tu'ivakanō: ... tau fou pē tautolu he founḡá, ko e founḡa tatau. 'Ikai totonu ia ke te toe tu'u kita 'o fakamahino mai ko e hā e me'a, fai e founḡá ko e lau pea tukuhifo...

'Eiki Tokoni Sea: Ko ia.

Lord Tu'ivakanō: ...pea hoko atu e ngāué ia he nounou pē. Mālō.

'Eiki Tokoni Sea: Mou me'a mai Hou'eiki 'oua te tau ...

'Eiki Minisitā Ngoue: Sea.

'Eiki Tokoni Sea: Fakahalaki fakatonutonu, 'ai fakatonutonu 'etau, 'etau tu'utu'uni he te tau ...

'Eiki Minisitā Ngoue: Sea.

'Eiki Tokoni Sea: Mole taimi ai he fakatonutonu. Ko e me'a ko eni tau founḡa ngāue ko eni angamaheni 'oku, 'e 'alu pē. Ko 'ete 'alu hifo pē he fakatonutonu e 'ū me'a ko ená pe ko e hā hano maumau.

'Eiki Minisitā Ngoue: Tapu pē mo e Feitu'una Sea fakamolemole pē ki he Feitu'una. Ko u kole atu mu'a Kalake ke ke, ke ke 'omai mu'a e kupu ko iá he 'oku mo'oni 'a e Minisitā Akó. Nau ma'u au kimu'a atu ko e founḡa eni ia 'o hangē ko e me'a ko ē 'oku ma'u he Feitu'una pea mo e 'Eiki Nōpele ko eni Fakafofonga Fika 1. Kuo 'osi liliu 'etau Tu'utu'uni pea 'oku 'i ai e fo'i kupu he Tu'utu'uni ka 'oku 'i ai, 'a ia ko 'eku sio 'a'aku ia 'i hono liliu ko iá na'e 'uhinga ke 'oua 'e tuku tōloi ai 'etau ngāué 'i ha fa'ahinga faka'uhinga ha Mēmipa ke me'a hake pē ki 'olunga 'o kole ke tukuhifo pea tukuhifo kotoa.

Ka 'oku 'i ai ha fo'i kupu 'i loto 'i he Tu'utu'uni ko eni nau hangē ko e me'a na'a ku lave ki ai 'Eiki Sea, 'oku, 'oku 'ilo lelei he Kalaké 'a e me'a ko eni 'Eiki Sea pea na'e 'osi ngāue'aki 'i

he taimi na'e faifatongia ai e motu'á ni 'Eiki Sea. Koe'uhí pea 'oku lahi e ngāue ko ení Sea, te u lava pē au 'o kumi ka 'oku 'ikai ke 'i ai ha'aku Tohi Tu'utu'uni he taimi ni 'Eiki Sea ka 'oku tuai 'eku a'u ki ai ke 'oatu e fo'i kupu ko iá 'Eiki Sea 'oku mo'oni ia.

Ko e hā ko ā e 'uhinga 'a e, ko 'eku fehu'i pē 'aku ia fakamolemole Sea ki he Fakafofongá hā ko ā e me'a 'oku ne 'uhinga ki ai 'i hení kae fai ha fakatonutonu?

Mateni Tapueluelu: Sea tapu mo e Feitu'una Sea kae pehē ki he Hou'eiki Mēmipa 'o e Fale Alea 'o Tongá. Sea te u 'oatu pē au e me'a 'oku ou tokanga ki ai ka koe'uhí na'a ku kole ai ke tukuhifo ki he Komiti Kakató ko 'eku ma'ú 'oku 'ikai totonu ke fai ha tipeiti heni. Ko e tipeiti he Komiti Kakató ka ko e peesi 5 kapau 'e me'a ki ai e 'Eiki Minisitā. Ko e ngaahi feitu'u ko ē 'oku fakatapatapú fika 2, motu ko Pangaimotu, Tongatapu. 'I he 'a'ahi faka-Fale Alea e motu'á ni Sea na'e 'i, 'ohake eni 'e he kainga 'o Siesiá mo Pātangata. Ko e 'uhinga ka ko u loto ke toki 'oatu pē he Komiti Kakató Sea. Mālō Sea.

'Eiki Minisitā Ngoue: Sea ko u tui au ko u kole atu Fakafofongá toki 'ai mai mu'a ha'o me'a kehe 'au. 'Oku 'ikai ke 'i ai ha kaunga ia ki heni 'a Pātangata mo me'a. Ko 'eku kole atu au ki he Feitu'una kapau te ke 'ohake, mahalo ko e Tu'utu'uni na'e 'osi 'ohake ko ē Sea kapau te ke me'a hifo ki ai ko e kupu 4. Ka ko u kole atu ki hē, kapau 'oku kole ha Mēmipa ha alea'i ha kupu 'o e Lao Fakaangaanga hili hono lau tu'o 2 'e tukuhifo ki he Komiti Kakató ke alea'i. Ko e hā e kupu ka kuo pau 'e 'ikai fakangatanga hono alea'i 'o e Lao Fakaangaanga 'o e Komiti Kakató 'i he kupu ko iá 'o tukuhifo 'aki.

'Eiki Tokoni Sea: Ko ia.

'Eiki Minisitā Ngoue: Pea ko e ki'i kupu si'isi'i pē ia kongá ki 'olungá Sea ko fē 'a e fo'i kongá ko iá? Pea kapau ko e kongá ia 'oku 'uhinga ki ai 'a e Fakafofongá, Fakafofonga 'ai mai ha'o tohi fehu'i pea ke 'omai ha toe tafa'aki 'e taha he ko e me'a ko ení 'oku hangatonu pē ia ki Makave ko Noapapu, Nukunuku, Kanokupolu mo Manuka. Sea ko e me'a hokó ko Fangatapu ko e motu ko Pangaimotu, kolo matātahi 'o Makaunga, kolo matātahi 'o Talafó'ou, kolo matātahi 'o Olo'ua, kolo matātahi 'o Tefisi, Holopeka, Koulo pea ko u kole atu au ke to'o 'a Futu 'Eiki Sea.

'Eiki Tokoni Sea: Ko ia ko e me'a ia ko ē nau 'uhinga atu ki ai. Ko e hā hono maumau kapau na'e tukuhifo ki he Komiti Kakató ke fai ai ho'omou fakatonutonu ko ení pea 'ohake. Taimi ni 'oku mo lolotonga maumau'i e me'a 'oku mo toe tu'u tu'o 3 eni ki 'olunga. Kapau 'oku kole atu ke tukuhifo ...

'Eiki Minisitā Ngoue: Fakamolemole atu Sea.

'Eiki Tokoni Sea: ...pea ko ē 'oku 'i ai pē kupu e ngaahi me'a kātoa ko ená na'e mei fai pē he Komiti Kakató pea 'osi pea 'ohake. Ka ko homou feinga ko ē ke tau maumau'i 'etau Tu'utu'uni mo tau toutou faka'uhinga'i 'etau Tu'utu'uni. Ta'u eni 'e fiha 'etau 'ai hake e fo'i me'a ko e faka'uhinga. Te tau tuku ka tau faka'uhinga'i e Tu'utu'uni. Na'e mei 'osi hono lau 'etau 'asenitá. Ko e 'ū me'a kātoa ko ena na'a mo fakatonutonu ki ai mo e tohi fehu'i mo e hā fua, fai he Komiti Kakató he taimi 'oku tukuhifo ai ki ai kae 'alu 'etau ngāue mo tau tauhi e Tu'utu'uni mo e malumalu e Fale Alea 'o Tongá. Hoko atu e lau fika 12 kae kimu'a ia 'oku hoko 'etau taimí. Ko u kole atu tau toki hoko atu he 2 kae fakamanatu atu 'oku 'i ai e Komiti ki he Ngaahi Totonú 'oku fakahoko ia he 'osi pē ko ení he 12. Tolo'i e Fale Alea ki he 2 'afiafi.

(Toloi e Falé.)

<002>

Taimi: 1405-1410

Satini Le’o: Me’a mai ‘a e ‘Eiki Tokoni Sea ‘o e Fale Alea. (Lord Tu’iha’angana)

‘Eiki Tokoni Sea: Mālō ho’omou laumālie Hou’eiki, te’eki ai ke ma’u ‘eta *quorum*, ko ‘etau tu’utu’uni toloi miniti ‘e 15.

Toloi miniti ‘e 15.

(Toloi ‘a e Fale Alea miniti ‘e 15...)

<005>

Taimi: 1415-1420

Satini Le’o: Me’a mai ‘a e ‘Eiki Tokoni Sea ‘o e Fale Alea.

‘Eiki Tokoni Sea: Mālō e laumālie ‘Eiki Palēmia, laumālie ‘a e Hou’eiki Minisitā, laumālie e Hou’eiki Fakafofonga Nōpele kae ‘uma’ā ‘a e laumālie e Hou’eiki Fakafofonga ‘o e Kakai ki he ho’atāā ni.

Fakama’ala’ala e ‘Eiki Tokoni Sea ki he tu’unga ‘oku ‘i ai ‘a e Tu’utu’uni ‘a e Fale

Fakamolemole pē mahalo na’e ki’i tuai mai pē Hou’eiki ‘e ni’ihi ka ko eni kuo ma’u ‘etau *quorum*, hoko atu ‘etau ngāue. Kole pē Hou’eiki kimu’a ke hoko atu ki he’etau ‘asenita, ‘oku ou kole pē ke ki’i fakama’ala’ala atu ‘etau Tu’utu’uni. Kimu’a ke tau mālōlō na’e hangē na’e ‘i ai ha ki’i fetō’aki hono faka’uhinga’i ‘etau Tu’utu’uni, pea ‘oku ou tui pē ‘oku fiema’u pē ke tau femahino’aki. ‘Oku ou tui ‘oku tau ‘uhinga tatau pē ki he lelei ‘etau feme’a’aki ‘i he Fale Alea mo ‘etau faka’uhinga’i ‘etau Tu’utu’uni.

Na’e fokotu’u mai foki ‘e he ongo Hou’eiki Minisitā ‘a e kupu ‘oku pau ke tukuhifo e, fokotu’u ke tukuhifo ha Lao Fakaangaanga, pē ko ha Tu’utu’uni hangē ko ‘eni ‘oku tau lolotonga alea’i, kuo pau ke fokotu’u mai mo e kupu. Neongo ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha kupu pehē ‘i he’etau Tu’utu’uni, ka ko e tu’utu’uni pē ia ‘i he mafai ‘o e ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea, ngofua pē ki he ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea ke ne ngāue’aki e ngaahi Tu’utu’uni ki he ngaahi kupu ‘etau Tu’utu’uni ki he’etau founa ngāue. Pea ko ia na’e ngāue’aki ‘e he ‘Eiki Sea ‘o e Fale Alea ‘a e tu’utu’uni ko ia ke ke, taimi na’a ke fokotu’u ai ke tukuhifo ha Lao Fakaangaanga, kuo pau ke ke talamai e kupu ke tukuhifo ‘aki. Hangē pē ‘oku ‘asi ko ē he’etau Tu’utu’uni 133, kupu si’i 4, kapau ‘e kole ha Mēmipa ke alea’i ha kupu ‘o e Lao Fakaangaanga hili hono lau tu’o 2, ‘e tukuhifo ia ki he Komiti Kakato ke alea’i. Ka kuo pau ‘e ‘ikai fakangatangata hono alea’i ‘a e Lao Faaangaanga ‘i he Komiti Kakato, ki he kupu ko ia ‘oku tukuhifo’aki.

‘A ia ko e fo’i kupu pē ia na’e tu’utu’uni ‘e he ‘Eiki Sea ke, ko e fo’i tu’utu’uni pē ia kuo pau ke fakahā e kupu ‘e tukuhifo’aki, ka ko e me’a na’a ku ‘oatu ‘e he motu’a ni, ‘aki pē ‘a e founa pē ia ‘oku tau anga maheni ki ai, ‘a eni pē ko eni ‘oku tau lele ...

<005>

Taimi: 1420-1425

‘Eiki Tokoni Sea: ... mai’aki taimi lahi ko e hili pē hono lau e lao fakaangaanga ‘oku tu’u hake ha Mēmipa me’a hake ha Mēmipa ‘o kole ke tukuhifo pea ‘oku ou tui na’a ko e ‘uhinga pē ia na’e fokotu’u atu ai he motu’a ni. ‘A ia ‘oku tatau pē tatau’aki ‘a e angamaheni ko eni ‘oku tau ngāue’aki ka tukuhifo pē ha lao fakaangaanga ki lalo kole pē ke tukuhifo ‘ikai ke toe fiema’u ke toe fiema’u ke toe ‘omai ha kupu ‘oku tukuhifo pē ia ‘oku ou tui ‘oku ‘i ai pē me’a ‘oku hoha’a ki ai ‘a e Hou’eiki pea ‘osi, he ko e tuhu’i hangatonu mai e kupu ‘e tukuhifo’aki e lao ko ia, ka ‘i he taimi tatau neongo ia ‘i he kupu 133(4) neongo e fokotu’u mai ke tukuhifo ha lao fakaangaanga pē ko ha Tu’utu’uni ‘aki ha kupu ka he’ikai ke ne fakangatangata ‘e ia ‘a e alea’i he Komiti Kakato ‘a e lao ko ia ki he kupu ko ia na’e tukuhifo’aki ‘oku ‘asi pē ia he’etau tu’utu’uni kupu si’i (4), kuo pau neongo ‘e talamai ha kupu ke tukuhifo’aki ka ko e taimi ‘e alea’i ai he Komiti Kakato he’ikai ke fakangatangata pē ia ki he kupu ko ia ka ‘oku fie lave ha taha ki ha lao fakalukufua ‘e lave pē ia ki ai kaikehe ko e me’a pē ia na’a ku ‘uhinga atu ki ai pea ‘oku ‘ikai ke ‘uhinga ke tau fatō’aki.

Ko e angamaheni pē ia tau fai’aki pē ‘eku faka’uto’uta atu mei mu’a ni he ngaahi angamaheni ka ‘oku tukuhifo pea tukuhifo ke fakasi’isi’i hono maumau’i ‘etau tu’utu’uni ‘a e Fale Alea hangē pē ‘oku mou mea’i pea ‘oku fa’a fakatokanga ma’u pē he Minisitā Lao hono maumau’i ‘a ‘etau Tu’utu’uni Fale Alea, pea ko e ‘uhinga pē ia, ka ‘oku ou tui faka’uhinga na’e ‘omai he ongo Minisitā mo e faka’uhinga na’a ku ‘oatu kae hangē ko ‘eku lave ‘oku tatau pē ka ko e koloa pē ha me’a ke melino ai pē ‘etau feme’a’aki pea hokohoko lelei ‘etau ngāue kae ‘oua te tau fa’a fakafekiki ‘i he taimi lahi hono toe faka’uhinga’i lahi pē ‘etau Tu’utu’uni, neongo ‘oku tohi ‘uli’uli mo hinehina mai ‘a e Tu’utu’uni ko ē, ka ‘oku ‘i ai e taimi tau ngāue’aki pē ‘etau ngaahi ‘oku ‘i ai pē ngaahi founga angamaheni tau loto lelei pē mo loto ke tau ngāue’aki pea ‘oku lele lelei pē ka ko e ngaahi me’a pehē pē ‘oku fa’a fai’aki hono tataki ‘o e Fale. Pea ‘oku ou kole fakamolemole atu ‘oku ‘ikai ke ‘uhinga ke tau takitaha faka’uhinga ‘i he Tu’utu’uni, ka ko e feinga pē ke tataki lelei e Fale ‘a e feme’a’aki, pea ‘oku ou tui ‘oku mahino ‘a e faka’uhinga ko ia ki he kupu ‘etau Tu’utu’uni ka nau ‘uhinga pē ‘oku ou tui ‘oku ngāue’aki pē ngaahi pehē pē ke tukuhifo pea tukuhifo he ‘oku ou tui ‘oku ‘ikai ke ‘i ai ha Fakafofonga te ne fokotu’u ta’e ‘i ai ha ‘uhinga pē ha me’a pē ha me’a ke tukuhifo.

‘Oku ou tui ko ‘e ne tukuhifo ‘oku ‘i ai ‘ene me’a ‘oku ne fiema’u ke fehu’i pē fakama’ala’ala pea ‘oku ou tui ko e ‘uhinga ia ‘oku tau ‘i heni ai kole fakamolemole pē ki he Pule’anga ‘uhinga ko ho’omou ngaahi lao mo ho’omou ngaahi tu’utu’uni ‘oku mou ‘osi mea’i ‘e moutolu, pea ‘oku mou loto moutolu ko e hā e nounou taha e feme’a’aki ki ai, ka ‘oku ou tui te mou loto lelei pē he taimi ‘oku tukuhifo ai ke ‘oatu ‘a e ngaahi fehu’i mo e ngaahi kole fakama’ala’ala. ‘Oku ou tui ‘oku ‘ikai ko ha taimi mole ia ko e taimi pē ia lelei pē ia mo tonu ke fai ki ai ‘a e fakama’ala’ala ko ia. Ko ia pē ‘a e ki’i fakama’ala’ala atu mo e kole fakamolemole atu ki ha Hou’eiki na’a ‘oku ngali fēfē ‘a e tataki atu ka ko ‘eku ongo’i ia ke tau fononga lelei pē ngaahi feme’a’aki ‘a e Fale Alea.

Kaikehe ka tau hoko atu mu’a ki he’etau ‘asenita. Kalake na’a ke ngata koā he lao fiha? Tu’utu’uni hoko atu.

Lau ‘uluaki ‘a e Tu’utu’uni Fika 12/2021

Kalake Tēpile: Tapu mo e ‘Eiki Sea, ‘Eiki Palēmia kae ‘atā ke hoko atu hono lau ‘etau ngaahi Tu’utu’uni.

Tu’utu’uni Fika 12/2021- Ngaahi Tu’utu’uni ki he Tute *Pacer Plus* 2020, Lao ki he Tute 2007.

'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 25 'o e Lao ki he Tute 2007 'oku fa'u ai 'e he 'Eiki Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e Tānaki Pa'anga Hūmai mo e Tute 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko 'eni:

Konga 1: Talateu

Kupu (1): Hingoa Nounou

'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni ko e Ngaahi Tu'utu'uni ki he Tute *Pacer Plus* 2020.

'Eiki Tokoni Sea: Ko ia 'oku loto ke tali hono lau 'uluaki e Tu'utu'uni Fika 12/2021, Ngaahi Tu'utu'uni ki he Tute *Pacer Plus* 2020 kātaki fakahā'aki e hiki hono nima.

Kalake Tēpile: Sea 'oku loto ki ai 'a Siaosi Pohiva, Semisi Sika, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma'asi, Sione Vuna Fa'otusia, Semisi Taulangi Fakahau, Penisimani 'Epenisa Fifita...

<007>

Taimi: 1425-1430

Kalake Tēpile : ... Mo'ale Finau, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, Veivosoa Taka, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō, 'Eiki Nōpele Tu'i'āfitu, loto kotoa ki ai e Hou'eiki toko 17.

Lau tu'o 2 'a e Tu'utu'uni Fika 12/2021

'Eiki Tokoni Sea : Mālō. Lau tu'o 2.

Kalake Tēpile : Ngaahi Tu'utu'uni ki he Tute *Pacer Plus* 2020, Lao ki he Tute 2007.

'I hono ngāue'aki 'a e ngaahi mafai kuo foaki 'e he Kupu 25 'o e Lao ki he Tute 2007 'oku fa'u ai 'e he 'Eiki Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e Tānaki Pa'anga Hūmai mo e Tute 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko 'eni:

Konga 1: Talateu

Kupu (1): Hingoa Nounou

'E ui 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ko eni ko e Ngaahi Tu'utu'uni ki he Tute *Pacer Plus* 2020.

'Eiki Tokoni Sea : Me'a mai.

Fokotu'u Tongatapu 4 ke tukuhifo 'a e Tu'utu'uni ki he Komiti Kakato

Mateni Tapueluelu: Tapu ki he Feitu'una 'Eiki Sea pea ki he Hou'eiki Mēmipa 'o e Fale Alea, kole atu Sea ke tukuhifo eni ki he Komiti Kakato. Mālō Sea.

'Eiki Tokoni Sea : Ko ia poupou tukuhifo ia ki he Komiti Kakato fokotu'u 'a e Tongatapu 4. Hoko atu kalake ki he Lao Tu'utu'uni faka'osi.

Lau ‘uluaki ‘a e Tu’utu’uni Fika 13/2021

Kalake Tēpile : Tu'utu'uni Fika 13 – Tu'utu'uni Fakatonutonu Fika 3 ki he Tute Kasitomu 2020 – Lao ki he Tute 2007.

'I hono ngāue'aki 'o e ngaahi mafai kuo foaki 'e he kupu 3 'o e Lao ki he Tute 2007 ‘oku fa'u ai 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e Tānaki Pa'anga Hū mai mo e Tute 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e ngaahi Tu'utu'uni ko ení.

Kupu 1 – Hingoa Nounou Kupu si'i (1)

'E ui 'a e ngaahi tu'utu'uni ko eni ko e Tu'utu'uni Fakatonutonu Fika 3 ki he Tute Kasitomu 2020.

'Eiki Tokoni Sea: Ko ia 'oku loto ke tali hono lau 'uluaki Tu'utu'uni Fika 13/ 2021 Tu'utu'uni Fakatonutonu Fika 3 ki he Tute Kasitomu 2020, kātaki 'o fakahā 'aki e hiki hono nima.

Kalake Tēpile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a Siaosi Pohiva, Semisi Sika, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma'asi, Sione Vuna Fa'otusia, Semisi Taelangi Fakahau, Penisimani 'Epenisa Fifita, Mo'ale Finau, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Minisitā Ngoue, Veivosa Taka, 'Eiki Nōpele Tu'i'āfitu, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō. Loto kotoa ki ai e Hou'eiki toko 18.

Lau tu'o 2 ‘a e Tu’utu’uni Fika 13/2021

'Eiki Tokoni Sea: Lau tu'o 2.

Kalake Tēpile – Tu'utu'uni Fakatonutonu Fika 3 ki he Tute Kasitomu 2020 – Lao ki he Tute 2007.

'I hono ngāue'aki 'o e ngaahi mafai kuo foaki 'e he kupu 3 'o e Lao ki he Tute 2007 ‘oku fa'u ai 'e he Minisitā 'oku ne tokangaekina 'a e Tānaki Pa'anga Hū mai mo e Tute 'i he loto ki ai 'a e Kapineti 'a e ngaahi Tu'utu'uni ko ení.

Kupu 1 – Hingoa Nounou Kupu si'i (1)

'E ui 'a e ngaahi tu'utu'uni ko eni ko e Tu'utu'uni Fakatonutonu Fika 3 ki he Tute Kasitomu 2020.

Fokotu’u Tongatapu 4 ke tukuhifo ‘a e Tu’utu’uni ki he Komiti Kakato

Mateni Tapueluelu : Tapu mo e Feitu'una Sea, kole atu ke tukuhifo mu'a eni he 'oku fekau'aki eni ia mo e Tefito'i Lao. Mālō Sea.

'Eiki Tokoni Sea : Poupou tukuhifo ia ki he Komiti Kakato 'e Tongatapu 4, mālō 'aupito Hou'eiki lava ia 'etau ngāue Fale Alea. Ko e ngaahi Lao ena kole pē ki he 'Eiki Sea 'o e Komiti Kakato, hoko atu mu'a e Komiti Kakato he Lao ko ena ki he Pule'i e Ngaahi Ngāue Tanaki

Pa'anga 2021 pea ka hili ia, pea hoko atu ki he ngaahi Tu'utu'uni na'e kole ko ia ke tukuhifo ki he Komiti Kakato. 'I ai 'a e ngaahi tu'utu'uni kuo 'osi tali na'e ai Tu'utu'uni he na'e kole ke tukuhifo ko u tui 'oku ma'u pē 'e he Sea 'o e Komiti Kakato. Ko ia ke tau lilu 'o Komiti Kakato.

(Ne me'a mai leva Sea 'o e Komiti Kakato – Lord Tu'i'āfitu ki hono me'a'anga)

Me'a e Sea Komiti Kakato

Sea Komiti Kakato : Tapu mo e 'Afio 'a e Ta'ehamai 'i hotau lotolotongá, kole ke u hūfanga atu he tala fakatapu kakato mo e lotu lelei na'e kamata'aki 'e he Sea Le'ole'o 'o e Fale Alea, talitali lelei e 'Eiki Palēmia kae 'uma'ā 'a e Hou'eiki Minisitā e Kapineti, Hou'eiki Fakafofonga e Hou'eiki Nōpele kae pehē ki he Hou'eiki Fakafofonga e Kakai. Fakamālō ki he Sea Le'ole'o hono tataki e Falé ni...

<008>

Taimi: 1430-1435

Sea Komiti Kakato: ... mo e ngāue 'oku tukuhifo mei he Falé talitali lelei mo e Tonga kotoa pē me'a mai he ope ko e kamata eni e ngāue hili e liu pea mei he Konifelenisi 97 pea te tau hoko atu leva he 'ikai toe toloi 'uhinga ko e taimí fiema'u 'aupito ke laka 'etau ngāue mo e taimí.

Feme'a'aki e Komiti Kakato ki he Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ngāue Tānaki Pa'anga Hū Mai 'o e 2021

Tau hoko atu ki he Fika 4 'a ia ko e 4.2 ko e Lao Fika 5/2021 Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ngāue Tānaki Pa'anga Hū Mai 'o e 2021. Kole ki he 'Eiki Minisitā ke fai pe ha'ane ki'i me'a nounou ka hili ia ko u tuku atu leva ki he Hou'eiki ke mou feme'a'aki mo e ngaahi 'uhinga na'e 'uhinga ai hono tukuhifo 'o e lao ni ki he Komiti Kakato. Me'a mai 'Eiki Minisitā.

Fakama'ala'ala Minisita Pa'anga ki he Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ngāue Tānaki Pa'anga Hū Mai 'o e 2021

'Eiki Minisitā Pa'anga: Mālō tapu pea mo e 'Eiki Sea pea mo e Hou'eiki 'o e Mēmipa 'o e Komiti Kakato 'Eiki Sea hangē pē ko e ki'i fakama'opo'opo nounou na'e fai 'anepongipongi 'Eiki Sea ko e fo'i lao ko eni na'e kakato e ngāue ki ai 'a e potungāue pea mo e Pule'anga he 2015. Na'e faka'amu ke fai mo fakahoko 'eni Sea. Ko e 2021 eni 'Eiki Sea.

Ko e fo'i lao ko eni ko e ko e ko e taumu'a e lao ko eni Sea ke fakafaingofua'i ange 'a e fakahoko fatongia 'a e potungāue ki hono tānaki mai ko eni e pa'anga mei he tukuhaú. Ko e *issue* ko ē na'e fai ai e fefokifoki'aki 'Eiki Sea 'oku hā ia 'i he Vahe 2 'a e Kupu hono 9, 70, 71 'oku felāve'i hangatonu 'eni ia pea mo e *tribunal* pē ko e fo'i sino 'oku fokotu'u 'e he laó ke nau tali ha lāunga mei he kau totongi tukuhaú ki ha ta'efiemālie 'i ha faitu'utu'uni 'a e 'Eiki Minisitā pea mo e potungāue. Pea 'oku nau tali hangatonu leva ki he sino ko eni.

Ko e kupu motu'a 'Eiki Sea na'e 'i he mafai pē ia e 'Eiki Minisitā ke fili e kau mēmipa ko eni ki he ki he sino ko eni. Pea fokotu'u ki he Kapineti pea ka tali he Kapineti pea 'oku nau hoko ko e mēmipa 'o e komiti ko eni. 'A ia 'oku ko hono teemi ko e ta'u 'e tolu. Ko e fakalelei ko ē

na'e fai ki ai 'Eiki Sea ko e 'uhinga ke mahu'inga'ia 'a e tau'atāina 'a e sino ko eni 'oku fokotu'u mai pē 'i he laó ko e Sea 'i he komiti ko 'eni ko e taha ia he kau Fakamaau Lahi pea 'oku kau atu ki ai mo e Palesiteni 'a e kautaha 'o e kau loea pea mo ha taha pea mei he Kautaha 'a e kau Tauhitohi 'i Tonga ni. Pea mo ha ongo mēmipa kehe 'e ua. Pea kapau 'e 'i ai ha ta'efiemālie 'a e tokotaha totongi tukuhau pē ko ha kautaha 'i ha'anau tangi ki he faitu'utu'uni 'a e sino ko eni pea 'oku 'atā leva ki he tokotaha ko eni ke tangi ia ki he Fakamaau Tangi ke toki solova mei ai 'a e palopalema fakatukuhau ko eni 'a ia ko e ki'i fakalelei pē ia 'Eiki Sea 'oku 'omai ki he ki he lao ko eni. Ko e kakano pea mo e toenga 'o e ngaahi ngaahi kupu ia 'Eiki Sea na'e 'osi paasi pē ia mei he Fale ni 'i he ta'u kuo 'osi mo e ngaahi ta'u kimu'a pea ko e fakafoki mai eni pea mei he Fakataha Tokoni ke fai e fakalelei ko eni pea 'oku tali lelei pē ia he Pule'angá pea kuo 'osi fakahoko hono fakahū mai e ngaahi fakakakato e ngāue ko eni 'Eiki Sea.

Mahu'inga 'aupito e lao ko eni 'Eiki Sea 'oku 'i ai e ngaahi lao pea mo e ngaahi tu'utu'uni fakangāue 'oku felāve'i hangatonu ia mei hono tali e lao ko eni pea 'oku mahu'inga eni ia ki he ngāue 'a e Pule'anga tautautefito ki he fatongia 'oku fakahoko ki he tānaki e pa'anga e fonuá. Mālō 'Eiki Sea.

Sea Komiti Kakato: Mālō 'Eiki Minisitā Pa'anga. Me'a mai Tongatapu Fika 4 pea ko ia pē 'oku fie 'i ai ha'ane fehu'i pea hoko mai 'i he Tongatapu Fika 4, me'a mai.

Mateni Tapueluelu: Tapu mo e Feitu'una 'Eiki Sea mālō ho laumālie fakatapu atu ki he 'Eiki Palēmia kae pehē ki he Hou'eiki Minisitā 'o e Kapineti kae 'uma'ā e Hou'eiki Nōpele faka'apa'apa lahi ki hoku kaungā Fakafofonga Sea kae fai atu ha ki'i fakalavelave fekau'aki mo e lao mahu'inga ko eni.

'Uluaki pē ko e fakamālō lahi ki he 'Eiki Minisitā 'o e Tānaki Pa'anga ko e mo'oni e 'Eiki Minisitā ko e lao eni 'oku feinga'i fuoloa mai pea ko u tui 'e tokoni lahi 'aupito eni ki he ngāue 'a e Pule'anga pea ko u fakamālō kiate ia pea mou kātaki pē 'i ai pē fanga ki'i me'a ...

<009>

Taimi: 1435-1440

Mateni Tapueluelu: ... temau kole ke mou tokoni mai 'o fakama'ala'ala tatau 'etau mahinó pea taha ai 'a'alo 'etau paté ko e tokoni pē eni 'oku mau fai atú.

Kole fakamala'a'ala Tongatapu 4 ki he tu'unga 'oku 'i ai 'a e kupu si'i (5)

Sea ko e fakamalanga 'oku ou, 'oku ou loto ke fakahokó 'oku hā ia 'i he kupu 8 peesi 20 'o e lao ko eni faka-Tongá. 'A ia 'oku 'i ai e tokanga ki he tafa'aki ko eni ko e tauhi 'o e lekootí. Pea ko e anga ia hono tohi Sea 'oku pehē, kuo pau ki ha taha tukuhau koe'uhí ko e ngaahi taumu'a 'o ha Lao ki he Pa'anga Hū Maí ke ne tauhi 'a e ngaahi lekootí ko iá 'a ia 'e lava ke fiema'u 'i he Lao ki he Pa'anga Hū Maí pea kuo pau ke tauhi 'a e lekootí 'i he –

- (a) 'I he lea faka-Pilitāniá pē faka-Tongá, pea;
- (b) 'I ha founga ke faka'ata ai 'a e mo'ua tukuhau 'a e tokotaha tukuhau 'i he Lao ki he Pa'anga Hū Maí ke fakapapau'i fakalelei.

'A ia 'e tokoni eni 'e Sea ke fakapapau'i pē 'oku 'i ai e *receipt* kae lava ke tānaki 'e he Pule'angá 'a e pa'anga totonu 'oku totonu ke nau tānaki. He ko e palopalema foki eni he taimi ni 'oku 'i ai e ngaahi *receipt* ia 'oku 'omai he ngaahi lea muli ia. 'Oku 'ikai ke 'i ai hano 'ilo

ia pē ko e hā ko ā ‘a e, ‘a e me’a ‘oku tohi ai, ‘ikai ke ‘ilo ‘e he *customer* pea ‘ikai ke mau tui mautolu ‘e ‘ilo ‘e he Pule’angá. Ka ko ‘eku tokoni pē ‘aku ko ‘eku tokanga pē Sea ke toe fakamatala’i mai angé ko e tu’u ia ‘a e kupu si’i ‘uluakí ‘i he kupu 8 ‘oku ne loka’i ke ‘ai ‘i he lea faka-Pilitāniá pē faka-Tongá. Ka ko ‘ene a’u hifo ko ē ki he kupu 5 kupu si’i 5, ‘e ngofua ki he Minisitā ‘i he taimi ‘oku ‘ikai ke ‘i he lea faka-Pilitāniá pe faka-Tongá ‘a e ngaahi lekooti ‘oku lau ki ai ‘i he kupu si’i ‘uluakí ‘i ha fanongonongo, ‘a ia ko ‘ene ‘uhingá te ne lava ke tu’utu’uni atu ke *translate* ‘a ia ko e kupu si’i 5 ia. Ko e, ko e kole pē Sea pe ko e hā e ‘uhinga ‘oku toe hanga ai ‘e he kupu si’i 5 ‘o fakaava kapau ‘e ‘i ha lea kehe mei he lea ‘oku tu’utu’uni ki ai ‘a e kupu si’i 1 ko e lea faka-Pilitāniá pē mo e lea faka-Tongá.

‘A ia ‘oku ‘i ai pē tokanga Sea na’a hanga he kupu si’i 5 ‘o faka’atā ke ngāue’aki ha toe lea kehe kae toki kole pē ke liliu pē *translate*. Pea ‘oku fai e tokanga ki ai ko e feliiu’aki ko iá na’a ‘i ai ha palopalema. Ko e kolé ‘oku mahino pē na’e fai e toutou fakataha ki heni pe ko e hā ‘oku ‘ikai ke tu’utu’uni mahino ai pē ko e *receipt* pē ko e ngaahi lekooti ‘oku tauhi ke faka-Pilitāniá pē pe faka-Tonga Sea. Ke ki’i fakama’ala’ala mai pē tafa’aki ko iá. Mālō Sea.

Sea Komiti Kakato: Mālō me’a mai e ‘Eiki Minisitā Pa’angá.

Tali e Minisita Pa’anga ki he kole fakama’ala’ala Tongatapu 4 fekau’aki mo e lao

‘Eiki Minisitā Pa’anga: Mālō Sea. Tapu pea mo e Seá pea mo e Fale ‘Eiki Sea. Ko e puipuitu’a ko ē na’a ku lave ki ai Sea pea mo e kaveinga ngāue ko ē ‘o e fo’i lao ko ení, ko hono fakafaingofua’i ange ‘a e fengāue’aki ‘a e potungāue pea mo e kau totongi tukuhaú. Mahu’inga ‘aupito e fo’i, ‘a e fo’i va’a ko iá fakangāue pea ‘oku fakahoko ia ‘i he ngaahi founga kehekehe. ‘I he tauhi lekooti ‘a ia ‘oku fakapatonu ki ai ‘a e, ‘a e kupu 3 ‘a e ‘uluakí ki he ongo lea angamaheni ko ē ‘oku ngāue’aki faka-Tongá mo e faka-Pilitāniá. ‘Eiki Sea ‘oku mea’i pē ia he Fale ni ‘oku tokolahi ‘aupito e kau pisinisi ia kae tautautefito ki he’etau kainga pea mei Siainá ‘oku tauhi pē ‘enau lekooti ‘anautolu ia ‘i he’enau leá. Pea ‘oku ‘osi mateuteu pē ki ai e potungāue ‘Eiki Sea. Ko e fengāue’aki kuo ‘osi ‘i ai e kau ‘ofisa ia he potungāue nau poto ‘aupito nautolu ‘i he lea faka-Siainá pea na’a nau ako nautolu ‘i Siaina. Pea kapau ‘e toe fiema’u pē ha fakatonu lea ia ‘e lava pē ia ke ui ‘e he potungāue pea ‘oku ‘ikai ko e lea faka-Siainá pē ‘Eiki Sea. Ka ‘oku meimei ‘oku fakapatonu eni ki ai pea hangē ko ē ko ‘eku lave ‘Eiki Sea ko e taumu’a ia ko e feinga ke nau fengāue’aki e va’a ngāue ko ení ke māfana ‘a e fengāue’aki ke tākaki mai ‘a e silini ‘a e fonuá ‘Eiki Sea. Mālō.

Sea Komiti Kakato: Mālō ‘Eiki Minisitā. Me’a mai Tongatapu Fika 4.

Mateni Tapueluelu: Mālō Sea ko ‘eku, ko e fakamatala ē ‘a e Minisitā. ‘Oku mahino pē Sea he ‘ikai ke tau lava pē ‘o tafoki ‘o hiki ki ha fo’i ‘epoki ‘oku matu’aki haohoa ka ‘oku ‘i ai pē faka’amu Sea ko e tu’u ki he kaha’ú te tau fakalakalaka pē ki ha tu’unga ke tau fakama’opo’opo ke ...

<002>

Taimi: 1440-1445

Mateni Tapueluelu: ... maau ki ha me’a pau ko e lea faka-Tonga pē ko e fo’i faka-Pilitāniá pē ka ‘oku mahino pē ‘a e ‘uhinga ‘oku me’a mai’aki ‘e he ‘Eiki Minisitā pea ‘oku ou faka’apa’apa’i pē he ko e tu’unga ‘oku ‘i he lolotonga ni, ‘ikai ke tau fu’u hikitanga pē mei he mofelefele ‘o fu’u mā’opo’opo ‘aupito.

Sea kau hoko atu ai pē 'i he kupu tataua, kupu 8 pē, kupu si'i 6 (a), 'a ia 'oku pehē:

'E ngofua ke tu'utu'uni 'e he Ngaahi Tu'utu'uni 'a e ngaahi me'a ko 'eni:

- (a) Ko e ngāue'aki tu'upau 'e he ni'ihi tukuhau pē ko ha fa'ahinga 'o e ni'ihi tukuhau, 'a e me'angāue 'i he taimi 'o e fakataua.

Mahalo 'oku ki'i mahino ange 'e 'Eiki Sea mo Hou'eiki fakamolemole 'a e faka-Pilitania, 'a ia 'oku hā mai ai ko e *tax payers or classes of tax payers* ko e *sales register device*, 'a ia ko e me'angāue eni Sea ke kamata ko ē ke ngāue'aki ko ē ki he *receipt* ko eni 'oku fai ki ai 'a e talanoa, ke kamata ke ngāue'aki 'a e *cash register* ke fakapapau'i 'oku 'ilo'i mo'oni ko e ha e koloa 'oku fakataua kae lava 'o maau e lekooti kae tānaki totonu a 'e he Pule'anga 'ene tukuhau, he 'oku lahi 'aupito 'a e kemi mo e toho kaulei 'a e ngaahi pisinisi 'e ni'ihi Sea, 'o faingata'a'ia ai 'a e Potungāue ko eni.

Ka 'oku, ka ko e kolé Sea, ko e tu'u ko ē 'a e fo'I lea ko ē ko e ni'ihi tukuhau pē fa'ahinga 'o e ni'ihi tukuhau ke ngāue'aki ko ē 'a e me'angāue ko eni. Ko e kole ke fakama'ala'ala, pē 'e ngāue fakalukufua ki he kau pisinisi kotoa mo e kau tukuhau, pē ko e ni'ihi pē, ngalingali 'e fai ha pailate 'i ha ki'i ni'ihi pē 'o e ngaahi pisinisi, 'a e *cash register*, pē ko e *apply* kātoa ki he ngaahi pisinisi kotoa. Ko e kole fakama'ala'ala pē ia Sea, mālō.

Sea Komiti Kakato: Mālō, me'a mai 'Eiki Minisitā.

'Eiki Minisitā Pa'anga: Mālō Sea, tapu pea mo e Sea pea mo e Fale 'Eiki Sea. 'Oku 'osi kamata hono pailate 'ona e ngāue ko eni 'Eiki Sea 'i he ngaahi falekoloa lalahi 'i he taimi ni. Ko e tu'u ko ē 'a e lao ia ko e tokotaha kotoa pē 'oku kau, 'a ia kuo pau ke fakahoko ki ai 'a e ngāue. Ko hono fakahoko Sea, hangē pē ko ia 'oku hoko ko ē 'i he taimi ni, 'oku 'osi *trial* ia 'e he Potungāue ia 'a e kamata ke nau to'o 'a e ngaahi falekoloa lalahi 'i he ngaahi feitu'u kehekehe 'o kamata ke fakahoko e ngāue ko eni. Ka ko e 'amanaki Sea, ke lava 'o fakakakato kātoa 'a e ngaahi pisinisi, 'i hono fokotu'u ki ai e me'angāue ko eni 'Eiki Sea. Mālō.

Sea Komiti Kakato: Mālō.

Fehu'i Tongatapu 4 pē 'oku takitaha fakataua 'e he ngaahi pisinisi 'a e Misini Cash Register

Mateni Tapueluelu: Mālō Sea, ko e ki'i faka'osi pē Sea, ko e ngaahi misini ko eni 'oku takitaha fakataua pē 'e he ngaahi pisinisi pē 'oku tokoni e Pule'anga 'i he tafa'aki ko ia 'Eiki Minisitā.

Sea Komiti Kakato: Fehu'i lelei ia, 'Eiki Minisitā Pa'anga.

Tali Minisita Pa'anga ki he fehu'i Tongatapu 4 ko e me'angaue ko 'eni 'oku fua 'e he pule'anga

'Eiki Minisitā Pa'anga: Tapu mo e Sea pea mo e Fale Sea. Ko e silini ko ē, ko e 'ū me'angāue ko eni 'oku fua ia 'e he Pule'anga, kapau na'a mou mea'i 'i he patiseti ko eni 'o e ta'u fakapa'anga fo'ou, 'oku 'i ai e pa'anga 'e 5 kilu ai, 'a ia ko e, na'e 'osi fai pē ia 'e he ta'u fakapa'anga ko eni e kongā e, 'o e polokalama hono fatu e polokalama ko eni, pea ko e Siulai

ko eni 'o e ta'u ni, 'e fakakakato leva ai 'a e ngaahi fiema'u pea mo e ngaahi me'angāue ko eni ke fakahoko'aki 'a e ngaahi ngāue ko eni ki he ngaahi *outlet* pē ko e ngaahi falekoloa pē ko e ngaahi kautaha ko eni 'Eiki Sea, mālō.

Sea Komiti Kakato: Mālō.

Mateni Tapueluelu: Sea 'oku ou fakamālō ki he 'Eiki Minisitā 'i he fakama'ala'ala mai 'o e me'a, pea 'oku 'oatu pē talamonū Sea ko hono 'uhingá ko e polokalama fo'ou ko eni 'a e Pule'anga 'oku 'amanaki pē 'e lava 'e he Minisitā 'o tānaki mai ha pa'anga 'oku toe lahiange ai mei he ngaahi pisinisi, kae 'oua mu'a 'e hiki 'a e totongi ako, mālō 'aupito Sea e ma'u faingamālie.

Sea Komiti Kakato: Mālō 'aupito Tongatapu Fika 4, fehu'i lelei 'oku tali lelei 'e he 'Eiki Minisitā Pa'anga, toe 'i ai ha feme'a'aki Hou'eiki. Fokotu'u e pou pou, tau pālōti, ko ia 'oku loto ke tali 'a e Lao Fika 5/2021, Lao ki Hono Pule'i 'o e Ngaahi Ngāue Tānaki Pa'anga Hū Mai 2021, fakahā'aki 'a e hiki ho nima.

Kalake Tēpile: 'Eiki Sea 'oku loto ki ai 'a e Siaosi Pohiva ...

<005>

Taimi: 1445-1450

Kalake Tēpile: ...Semisi Sika, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma'asi, Sione Vuna Fa'otusia, Semisi Taelangi Fakahau, Penisimani 'Epenisa Fifita, Mo'ale Finau, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā Ngoue & Toutai, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, Veivosā Taka, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō, 'Eiki Nōpele Tu'iha'angana 'oku loto ki ai e toko 17.

Sea Komiti Kakato: Mālō 'oku 'i ai ha fakahā loto.

Kalake Tēpile: 'Oku 'ikai ha fakahā loto 'Eiki Sea.

Sea Komiti Kakato: Mālō tali kātoa he Hou'eiki. Ko u tui ko e lava ia 'etau 'asenita fika 4 ki he Lao Fakaangaanga mo e Lao Fika 5. Tali foki e Lao Fakaangaanga Fika 2 ia, na'e tali pē ia he Fale Alea. Kole atu Hou'eiki ke tau hoko ai pē kitautolu ki he 'asenita fika 5, 5.1 tau kamata'aki e Tu'utu'uni Fika 1/2021 Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai mo e Kolo Matātahi 2020. Kole ki he 'Eiki Minisitā fai mai 'e ne ki'i fakamaama lava pē ia pea hoko atu ki he fehu'i ki he 'uhinga ne tukuhifo ai ki he Komiti Kakato me'a mai.

Fakama'ala'ala 'a e Minisita Ngoue & Toutai ki he Ngaahi Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Toutai mo e Kolo Matātahi 2020

'Eiki Minisitā Ngoue & Toutai: Mālō Sea tapu pē mo e Feitu'una, pea 'oku ou kole pē Sea ke u hūfanga pē he fakatapu kuo 'osi hono fai he Feitu'una he Fale ni koe'uhí kae hoko atu e feme'a'aki he Fale ni Sea he koe'uhí ko e taimi 'oku 'i ai pē taimi pau 'a e Feitu'una mo e tu'utu'uni 'Eiki Sea.

'Eiki Sea hangē pē ko e me'a Sea na'a ku lave 'i he Fale Alea. 'Oku ou kole atu mu'a Sea 'ai mu'a fika 1 mo e fika 11 ke fakataha pē ia he fo'i lao na'e tukuhifo kole he Fika 4 ke tukuhifo.

Mateni Tapueluelu: Poupou atu ki ai Sea.

'Eiki Minisitā Ngoue & Toutai: Sea fakamolemole pē.

Sea Komiti Kakato: Fekau'aki mo e ..

'Eiki Minisitā Ngoue & Toutai: Fika 11 fakamolemole.

Sea Komiti Kakato: 'Io me'a mai

'Eiki Minisitā Ngoue & Toutai: Tu'utu'uni Fakatonutonu Fika 2 ki he Toutai mo e Kolo Matātahi 2020 Sea. Sea ko e ngaahi feitu'u ko eni 'Eiki Sea. 'A ia 'oku 'osi tui 'a e Pule'anga pea ngāue fakataha mo e kakai 'o e fonua ki hono toe fakamo'ui 'a e me'a mo'ui 'o tahi 'Eiki Sea tautautefito ki he ngaahi matātahi ko eni 'oku 'omai ko eni, 'e Hou'eiki, 'omai pē eni ke fai ha'amou me'a ki ai pē te mou loto ki he tu'utu'uni ko eni. Hangē pē ko e me'a ko ē na'a ku ...mei he fika 42 ki he fika 54 'Eiki Sea ko e ngaahi matātahi ia tatau pē 'i Vava'u 'o a'u ki Ha'apai pea mo Tonga ni 'Eiki Sea.

Ko e fika 55 pē 'oku ou kole 'Eiki Sea ke to'o mu'a ia fakamolemole koe'uhí ko e matātahi ia 'o Futu, 'oku 'i ai pē me'a 'oku fakatonutonu fekau'aki mo e matātahi 'e ua 'i 'Eua 'Eiki Sea ka ko e 'ū fua ena 'o e 'ū feitu'u 'oku fakataputapui 'Eiki Sea. Sea kuo fakatokanga'i pea ko e tokoni ki māmani kotoa mamani lahi ki hono fuofua kamata 'a e *project* ko eni 'i Tonga ni *SMA* kuo mahino mai ko e *sustainable management area* ko e feitu'u ia 'oku toe fakafokifoki mai 'a e mo'ui 'a e ngaahi me'atahi pea 'oku 'oange pē ki he ngaahi kolo takitaha mo honau ngaahi kosiliō 'Eiki Sea.

Ko ia Sea ko e lao ia 'Eiki Sea 'oku 'i he malumalu 'o e Potungāue Toutai 'i he Pule'anga te nau tokanga'i 'oku 'ikai ko e 'elia pē 'oku nofo'i he kakai 'oku a'u ki he 'elia 'oku 'ikai ke nofo'i he kakai Sea, pea pau ai he kongā 'o Pangaimotu, kau ai 'a Pangaimotu pea mo e 'elia ki he 'elia 'a e Fakafofonga ko eni 'oku 'i he malumalu pē ia 'o e Pule'anga 'Eiki Sea. 'Eiki Sea ka 'oku 'ikai ko ha me'a ia Sea te ne ta'ofi ai 'a e totonu 'a e kāinga ko ia ke nau toutai, ka 'e fakatokanga'i ko e feitu'u ko eni kapau 'e 'i ai ha taimi 'e toe fakatupu 'o toe lahiange 'a e vasuva pea mo e ngaahi me'a mo'ui 'oku tufa atu pea faama'i ai ko e 'elia eni Sea 'e lava ke malu'i ai. Ko Sopa 'oku 'osi mahino 'a Sopa 'Eiki Sea 'elia ko ia, ko Vava'u 'oku kau ai e 'elia ko eni mei 'Umunā, Kenutu, pea pehē foki ki Faioa 'Eiki Sea ka 'oku 'ikai ke tapu ai e fangota ai 'Eiki Sea, 'oku lolotonga ,ko eni e mokohunu 'Eiki Sea 'oku lolotonga uku atu pē 'a e kakai he 'elia tapu ko ia 'Eiki Sea. 'UHINGA pea faifaiange pea pehē 'oku tapu 'Eiki Sea, 'oku hanga he Pule'anga 'o puke 'a e feitu'u ko eni. 'Oku 'ikai ke 'uhinga pē eni ia ki he feitu'u nofo'i, 'oku kau ki ai mo e ngaahi feitu'u 'oku 'ikai nofo'i 'Eiki Sea. Ko e ngaahi me'a pē ena 'oku 'omai 'Eiki Sea ka 'oku ou fakamolemole atu ki he kau Fakafofonga hā koā e me'a 'oku nau tokanga ki ai fekau'aki pea mo e Fika 11 pea mo e Fika 1 e Tu'utu'uni ko eni Sea, te mau lava pē 'o tokoni atu 'Eiki Sea, ka ko e 'uhinga lelei taha ia pea 'oku 'osi 'i he *United Nations* 'a 'enau tui pea nau 'ohake 'i he fakataha'anga...

<007>

Taimi : 1450-1455

'Eiki Minisitā Ngoue & Toutai : ...ko ia, kuo ngāue 'a e fakakaukau ki hono fofoa 'a e me'a mo'ui ke fakamo'ui 'i he ngaahi koló ka ko Tongá ni 'oku fakahoko ai 'Eiki Sea. Ko u fokotu'u atu Sea.

Sea Komiti Kakato : Mālō me'a mai Tongatapu Fika 4.

‘Ohake Tongatapu 4 e hoha’a hono kāinga ki he vahevahe SMA kae tautefito ki he ngaahi ‘elia ki he toutai mamaha

Mateni Tapueluelu : Tapu mo e Feitu'una Sea pehē ki he Komiti Kakato. Ko e fakamālō pē eni Sea 'oku mahino pē ko e polokalama *SMA Special Management Area* ki he ngaahi konga tahi ko ē ke tokanga'i makehe, 'oku mahino 'oku 'i ai hono ola. Ka 'oku ou fakahoko atu pē Sea pehē ki he 'Eiki Minisitā 'a e le'o 'o e kakaí he taimi na'a ku fakahoko ai 'a e 'A'ahi faka-Fale Alea, 'a ia 'e muimui mai eni 'amui he ngaahi Lipooti 'A'ahi faka-Fale Alea. Na'e 'i ai e tokanga 'a e ni'ihi hoku kāinga Sea fekau'aki pea mo e anga 'o e tu'u 'a e *SMA* mo hono tokanga'í, 'a ia 'oku ha eni ia 'i he Tu'utu'uni Fika 11 alea'i fakataha foki Sea, ko hono 'uhinga ko e me'a tatau pē neongo 'ena ha'u kehekehe.

Ko e tokangá Sea ko hono 'uhingá hangē ko eni, ko e tu'u ko eni ko ē 'a e kolo ko Siesia, ko Pātangata mo e motu ko eni ko ē ko Pangaimotu 'oku nau vāvāofi foki Sea. Pea na'e fuoloa mai 'a e feinga 'a e ni'ihi ke 'ai hanau *SMA* pea na'e fai 'a e ta'efemahino'aki lahi ai 'i he vā 'o e kāinga. Ko hono 'uhingá ko e fa'ahinga fakangatangata 'oku kolosi mai 'a e *SMA* ia ko ē 'o 'ova mai ia ki he 'elia 'o e kolo ko ē. Pea faifai 'eku kole Sea ke tuku ke tali si'i kae fai ha talanoa mo e kāingá ke fakapapau'i ka fokotu'u eni pea maau, pea faifai pē 'o maau. 'Oku mea'i pē 'e he 'Eiki Minisitā na'a ku hanga 'o fakahoko ange ki ai, 'oku loto 'a Siesia mo Pātangata ke 'ai ha'ana *SMA*. Ka 'oku nau tokanga mai 'Eiki Sea ko hono 'uhingá ko e natula hono fokotu'ú, 'e faifai pē 'oku 'ikai ke toe lava 'a e ni'ihi 'o e kakai masiva ko ē 'oku nau toutai ki he mamahá 'o toe toutai. Kapau te mou me'a ki he anga hono tā ko ē 'o e ngaahi fu'u mape he taimi 'oku fakahoko ai 'a e fakatapatapu, 'i ha fo'i 'elia, tau pehē 'i he Tu'utu'uni Fika 11 peesi 7.

Mou me'a ki he mape ko ia, anga ko ē hono li 'o e fo'i 'elia mo hono fakatapatapui. 'Oku 'uhinga ia ka 'i ai ha taha 'e fie toutai pē, 'alu ia ki tu'a ki he moana. Ko e feitu'u mamaha ena ko ē na'e anga ki ai 'a e toutai 'a e kakai masiva, ko ia ia 'oku lokoloka. Pea ko e kole ko ia 'a e kau toutai, 'oku meimeí pehē kotoa taimi 'oku fai ai 'a e fakatapatapu nau fetautaulaki, pea 'oku teke leva nautolu ke nau 'alu ki he moana. Meimeí 'uhinga ia, ko e kakai pē 'oku 'i ai honau vaka te nau kei lava toutai. Ko e ni'ihi ko ē 'oku nau si'i anga 'aki e toutai kehekehe ko eni 'i he mamaha, ko e huhuhuhu mo e ama tā holo pē he po'uli, 'oku 'ikai toe lava ia. Ko 'enau kole mai ke fakakaukaua pē ha founga 'e lava ke ki'i fakasi'isi'i pē ke 'i ai pē ha feitu'u 'e ta'ofi kae ki'i tukuange ha feitu'u 'e atā ke nau ō 'o toutai ai. Pea na'e 'omi ai 'a e lāunga ko eni ki he motu'á ni Sea he'eku 'a'ahi atu ko ia ki he kāinga. 'Oku nau tokanga mai mu'a ke fakapapau'i ko e ngaahi poe, 'oku fokotu'u ke ne faka'ilonga'i 'a e ngaahi *border* 'oku fakatapatapu 'oku 'ikai ke toe ue'i holo. 'Oku nau ongo'i 'e nautolu 'oku 'alu pē taimi ia mo e 'unu'unu mai 'a e fo'i poe ia 'o tuku ia 'i Pangaimotu. Ha'uha'u pē ia hangē 'oku faofao'i mai pē ia. Pea ko 'enau kole ke fakapapau'i mu'a 'e he kau, hangē 'oku hiki ia 'e ha taha 'o ki'i teke'i mai. Pea ko 'enau kole ia ke fakapapau'i mu'a 'e he kau 'ofisa, ko e fo'i fua pē ko ē 'oku 'omai pea fakapapau'i 'oku tu'uma'u ai. He ko e me'a 'e hokó 'e lava ia ke nau fetukuaki. Te nau taha'i mai 'enautolu pea o atu 'a e kau toutai ia 'o tahataha'i atu. Pea taha'i mai 'a e toutai ia 'o fakalōloa e fu'u maea 'o 'alu atu e fo'i poe 'o ofi ki 'uta. Pea ko e kole ia Sea ke tokoni mai pē 'a e 'Eiki Minisitā mo e Potungāue 'i he tafa'aki ko ia. 'Oku lelei 'aupito ka 'oku ou tokanga'i hifo Sea 'oku totonu pē ke tau fanongoa 'a e ni'ihi 'oku nau masiva 'i he vaha'ataimi pehē ni ko 'enau ma'u mo'ui pē ko e toutai pē he mamaha. Ka fai e ...

<008>

Taimi: 1455-1500

Mateni Tapueluelu: ... fa'ahinga fakatapatapu ko 'eni 'o kakato katoa e 'elia ko 'enau nofo 'a nautolu ia 'i 'api 'o tali vaka pē ke ō ki he mamaha ko e kole pē ia Sea he fekau'aki pea mo e 'ū lisi ko eni ko ē SMA mālō Sea.

Sea Komiti Kakato: Mālō.

Tali e Minisita Toutai ki he tokanga mea Tongatapu 4

'Eiki Minisitā Ngoue & Toutai: Fakamālō atu Sea 'oku ou fakamālō atu pē au Fakafofonga he me'a ko ē 'oku ke 'omai ka ko e 'ū me'a kotoa ko eni 'oku 'omai ko eni kuo pau ke talanoa e potungāue ia pea mo e ngaahi kolo 'o hangē ko ena ko e me'a 'oku ke me'a ki ai 'oku te'eki ai foki ke fai ha talanoa, 'io ka 'oku mo'oni e Feitu'una 'oku ke 'osi kole mai pea 'oku kole mai he kāinga ke 'i ai ha feitu'u ke ke nau hanga 'o pule'i mo tokanga'i 'o fekau'aki pea mo e SMA 'Eiki Sea. Na'e 'i ai pē tokotaha mei Pātangata ko e fo'i tokotaha pē ia, ha'u ia 'o kole ke 'ai mu'a ha'ane kia mautolu Sea he 'ikai ke mau tui 'e fai e fa'ahinga founga ko ia he koe'uhí 'i he fakalukufua hangē ko e me'a 'oku tokanga ki ai e Fakafofonga kuo pau ke fai 'a e me'a ko ē 'oku fakalukufua.

'E Sea 'oku malava pē 'Eiki Sea kapau 'oku tu'u 'a e fua 'o hangē ko e me'a ko ē 'oku mou me'a ki ai 'i he mape 'oku fakaofiofi he fika fitu Sea ka ko u sio hifo au ki he mape ko ia ko e 'uhinga ia ki 'Utungake, ko u fiu hono fakasio 'a e mape ko eni 'o Pangaimotu heni 'Eiki Sea ko u tui na'e 'osi 'omai kakato pē ia 'a e 'ū me'a ko ia 'a ē pē 'i Tongatapu ni 'Eiki Sea ke tau, ke mou me'a ki ai pea vakai ki ai e motu'a ni 'Eiki Sea. Ko 'eku fakatātā pē eni ki Fākakai pea mo MUITOA. 'A ia 'oku tu'u 'a Fākakai ia 'Eiki Sea ki he tafa'aki fakahihifó 'Eiki Sea 'alu atu 'a e SMA ia 'a 'a 'a fē koā 'a Pukotala fakamolemole 'Eiki Sea 'o 'ova ia ki he faha'i ko ē 'e taha. Pea ha'u leva 'a e kolo ia 'e taha ia 'o ha'u ia 'o ma'u e uafu ko eni ko eni 'o Pukotala. Ko e me'a leva 'e hoko ia na'a mau toe ō atu 'o fakatonotonu 'Eiki Sea 'a ia na'a mau toe ō pē 'o, na'e me'a e Hou'eiki ko eni hangē kiate au na'e kau ai e Minisitā Pa'anga ko e Minisitā Polisi mo e motu'a ni pea mo e ni'ihí he Toutai 'o toe fai 'a e talatalanoa mo e kakai 'o kole ke fakatonotonu he 'oku mo'oni e kakai hangē ko e me'a ko eni 'oku 'asi mai 'i he me'a ko ē 'a e Fakafofonga Fika 4 ke fakafoki ki he tu'unga totonu. Pea na'e fai leva hono fakafoki 'Eiki Sea koe'uhí ko e fua ia na'e 'omai he longitute mo e latitute kimu'a he kau ngāue.

Me'a ko ē ke me'a ki ai Fakafofonga 'e lava pē ia Fakafofonga kapau 'oku, kapau te ke me'a hifo ki he me'a ko eni 'a e pule'i makehe 'a e motu 'o Pangai ko eni 'i heni 'oku 'ikai ke, kapau te ke me'a hifo ki hē ko e meimei ko e tafatafa'aki pē ia 'o e hakau ofi 'aupito. 'Oku toe 'i ai mo e fo'i 'elia ia 'oku toe lahi taha kapau te ke me'a ki he ongo motu ko ē 'e ua 'a, pea toki hoko mai ko ē 'a Siesia ko e fu'u 'elia ko ia 'oku kei 'atā 'aupito pē ia ke fai e fāngota 'Eiki Sea. 'Oku 'i ai pē feitu'u ia 'oku tapu 'aupito ka ko u tui 'e 'alu atu e potungāue 'o fai ha talatalanoa mo e kāinga 'o e Feitu'una ki he ngaahi feitu'u 'e tapu 'aupito mo e feitu'u 'oku malava pē nautolu ia 'o toutai pē ai. 'Oku 'ikai foki ke 'uhinga 'a e ta'ofi ia ko eni 'Eiki Sea ke pehē ke ta'ofi 'aupito ke 'oua 'e toe fai ha kolosi ai ha vaka, 'ikai ngofua pē ia. Ka ko hono toutai'i ko ē 'o e me'a 'i he 'elia ko ia 'Eiki Sea kuo pau ke poaki ki he kosilió pē ko e Pule'anga pē ko e Toutai 'Eiki Sea 'a ia 'oku fakafofonga'i atu ia 'e mautolu e Pule'anga 'Eiki Sea 'o fekau'aki mo ha toutai he 'elia ko ia 'Eiki Sea.

Pea 'oku mau faka'amu pē 'Eiki Sea ke 'uhí ke fakatokanga'i ko Fangatapu 'Eiki Sea 'oku lolotonga ta'ofi 'a Fangatapu pea na'e fai e talanoa mo Kolomotu'a pea tui 'a Kolomotu'a 'io

pea 'oku 'oange e malumalu ia ko ia 'Eiki Sea ki he Sōtia 'Eiki Sea. Na'e fai e tu'u ko ē 'i he ... 'a e fo'i fingota 'e 30 tupu 'Eiki Sea toki ō atu pē ia 'o 'ilo 'oku 'osi hihī e fo'i me'a ia 'e 16. Pea me'a mālie he na'e kumi pē ia 'o 'ilo ko e ki'i motu'a pea mei Ha'apai fakamolemole pē kāinga Ha'apai ka na'e fai pē hono kumi 'o ma'u pea kole ki ai pea na'e 'alu e ki'i motu'a 'o toutai'i mai 'o toe fakafoki mai 'o fetongi 'a e me'a ko ia 'Eiki Sea koe'uhī ko e me'a ia ko iá 'Eiki Sea feitu'u ko ia 'e, kuo pau ke fanau'i 'e he ngaahi fingota ko ia hūfanga he fakatapu 'a e toe ni'ihī ngaahi me'a 'oku toe lahi ange 'Eiki Sea, he 'ikai ke toe fononga ha taha ia 'o toe mama'o ange ke ō ki he ngaahi hakau mama'o atú ko e ngaahi me'a ko enī 'Eiki Sea ka hoko ha fakatāmaki pē ko ha me'a ke ma'u mo'ui ki ai tokoni ki he me'akai e fonuá malava pē kolo ia nau talanoa pea nau to'o me'a ko ia 'Eiki Sea. 'Oku tui e potungāue 'oku totonu ke hoko e ngaahi 'elia ko enī ko ha 'elia ke toe faama'i pē ia 'e he, pea pule'i pē ia he ngaahi koló 'Eiki Sea. Ko 'eku fakatātā ko enī 'Eiki Sea ki he tu'unga 'oku 'i ai e mokohunú. Kapau 'e a'u ki ha tu'unga he 'ikai ke toe 'e ta'ofi e ...

<009>

Taimi: 1500-1505

'Eiki Minisitā Ngoue & Toutai: ... 'o hangē ko e angamaheni ki ha ta'u 'e 10 pē ta'u 'e 15. 'E lava he ngaahi faama ia ko enī 'i he'enu ma'u 'enautolu e *size* pea mo e lahi e fo'i mokohunu ke uta nau fakahā mai nautolu ki he Potungāue Toutai 'oku nau lotu nautolu ke uta pea 'e uta ia 'Eiki Sea. Pea 'oku ou tui e Pule'angá 'oku fakapotopoto 'aupito 'aupito e founa ko iá ke kei hokohoko atu pē 'a e ma'u pa'anga 'a e kakaí 'i he ki'i founa ko enī 'Eiki Sea. Pea ko u poupou atu Fakafofonga pē ko e ki'i fo'i fua ko ená 'oku te'eki ke a'u mai ia ki he 'elia ko ē 'oku, ko e meimei ofi pe ia 'i Pangaimotu. Pea kapau 'e a'u ki he fua 'a e feitu'u ke fiema'u 'oku 'ova 'i Pangaimotú 'ikai ke taau 'oku malava pē ke toe to'o ka tau fakatonutonu.

Mateni Tapueluelu: Mālō. Sea.

Sea Komiti Kakato: 'Io.

Mateni Tapueluelu: Fakamolemole pē 'Eiki Minisitā kae tali mai ai leva he'ene kei me'á. 'Oku 'i ai ha fua pau *standardize* 'o e mama'ó 'oku ngāue'aki pē ko e, pe 'oku 'atā pē ia he fo'i talatalanoa pē ia. 'Oku 'atā pē ke talatalanoa'i.

'Eiki Minisitā Ngoue & Toutai: 'Io Sea 'oku 'i he laó pē Sea he tefito'i lao 'Eiki Sea kapau te u kumi mai e tefito'i lao ha faingamālie ke, 'oku 'i ai pē fua pau 'oku 'omai. Mama'o mei he fonuá mo e feitu'u 'oku fiema'u ke fai ki ai e fuá 'Eiki Sea pea ko ena 'oku 'asi atu pē 'i homou pepá 'Eiki Sea 'a e ngaahi fua 'oku ngāue'aki 'e he potungāue 'Eiki Sea ka 'oku 'i ai pē fua 'oku fakangatangata. Ko 'eku fakatātā pē hangē ko Makavé 'Eiki Sea 'elia e Feitu'una 'oku na vaeua mālie pē pea mo Okoa. Pea ko e me'a ko ē 'oku ongo'i taha 'e Olo'ua ko e ki'i motu ia ko ē na'a nau toutai lahi taha aí ma'u ia ki Makave ka ko e fua tonú ia pea 'oku ongo 'aupito ki Okoa pea mo Olo'ua koe'uhī he 'oku ma'u e kongā ia ki Makave. Ka 'oku malava pē ia 'o kole ki Makave pē 'e sai pē ke mau ō atu 'o ma'u mai ha ki'i me'a hē. Pea kapau 'e tali he kosilio 'e lava pē 'o ngāue'aki.

Sea Komiti Kakato: Ta ko ia, 'Eiki Minisitā ko e 'otu motu kotoa ia 'o'oku nau tauhi.

'Eiki Minisitā Ngoue: 'E 'Eiki Sea ko e, mahalo 'io 'oku mo'oni pē Feitu'una ka koe'uhī ko e anga ia e fua 'emau, e fua ko enī 'oku fiema'u ko ē he Fakafofongá. 'Io 'oku 'i ai pē fua 'oku ngāue'aki. Mālō.

Sea Komiti Kakato: Mālō Minisitā.

Mateni Tapueluelu: Sea kae ki'i faka'osi atu ai leva.

Sea Komiti Kakato: 'Isa, fakamolemole atu Minisitā na'e ma'u pē ia he'eku 'eva fefiné mālō.

Kole Tongatapu 4 ke fai ha talatalanoa kimu'a hono fokotu'u 'a e SMA

Mateni Tapueluelu: Kae ki'i faka'osi atu ai leva Sea 'a e fakamālō ko hono 'uhingá ko e me'a 'a e 'Eiki Minisitā 'oku lava pē ke fai ha talatalanoa pea ko u kole pē ho tokoní Minisitā ko hono 'uhingá ko e tu'u 'a e ngaahi motu ko ení 'i he vāhenga e motu'á ni 'oku nau fekaukau'aki pea vāvāofí. Ko u faka'amu pē ke nau nofo melino he taimi 'e fokotu'u ai e SMA 'o tatau pē 'i Pangaimotu, Siesia mo Pātangata. Ka 'i ai ha kole 'a e motu'a ni 'i he kaha'ú 'i he fokotu'u ko ení ko ē SMA 'oku, ko Popua 'a Pātangata pea pehē ki Siesiá. Ka 'i ai ha kole fekau'aki mo e fua ko ení kuo 'osi fokotu'u ki Pangaimotú pea 'oku mau 'amanaki pē te ke fanongoa ha kole ke tau talatalanoa ki ai. Ka 'oku fakamālō atu he ngāue Sea mālō e ma'u faingamālie.

Sea Komiti Kakato: Mālō Tongatapu Fika 4. Me'a mai faka'osi mai Minisitā.

Me'a Minisita Toutai 'e fai e talatalanoa kimu'a hono fokotu'u 'o e SMA

'Eiki Minisitā Ngoue & Toutai: Sea talitali lelei pē kapau pē 'e foki ki he potungāué pau pē ke nau talanoa mo e Feitu'una. Ko Pangaimotu ia 'oku 'ikai ke 'i ai ha le'o ia si'i Pangaimotú he ko e ni'ihí pē ko iá ko e pisinisi pē. Ko e Pule'anga pē ko e le'o pē Pule'angá kia moutolu ko e kakai e fonuá he ko e Pule'anga 'a e kakai. Ko homou feme'a'aki pē moutolu mo e Pule'anga pea fai 'aki e me'a ko iá 'Eiki Sea pea lava pē 'o tafangafanga e me'a kotoa 'o fakatatau mo e me'a ko ē 'oku mou fiema'u 'Eiki Sea. Ka 'oku mau talitali lelei e Fakafofongá 'i he taimi pē 'e fai ai e ngāue ki heni kuo pau ke 'uluaki talanoa mo e Feitu'una pea mo e kainga ko ē 'i Pātangata mo Siesia ki he fiema'u 'a Siesia. 'E ki'i lahi ange nautolu he ko nautolu te nau ma'u 'a Pātangata, Siesia toe 'ova ia ki he, 'a ia te nau vahevahe nautolu mo Talafo'ou he fa'ahi 'e taha 'Eiki Sea 'i he anga ko ē 'a 'emau vakai ko ē 'amautolu 'Eiki Sea. 'E lahi 'aupito 'aupito e feitu'u ia ko ení mo e tauhi mo e me'a ko ē te nau tauhi mo e me'a 'e mo'ui ai 'Eiki Sea. Ka 'oku ou fokotu'u atu Sea ke tali mu'a e Tu'utu'uni ko ení Fika 1 mo e Fika 11.

Sea Komiti Kakato: Mālō. Toe 'i ai ha feme'a'aki?

Mo'ale Finau: Sea ke u me'a atu. Mālō Sea. Tapu atu ki he Feitu'una 'Eiki Sea, tapu ki he Hou'eikí. Sea ko u tu'u pē au ke u vahevahe atu 'a e ongo 'a e motu'á ni ki he lao ko ení. Ko e lao ko ení 'Eiki Sea matū'aki mahu'inga 'aupito 'aupito koe'uhí 'oku 'alu pē taimí mo e toe loloto ange 'a e sio 'a e Pule'angá mo 'enau ala atu ke fai 'a hono pule'i fakakolo fakakomiunití 'a e ika pē ko e ma'u'anga mo'ui 'a e kakai e fonuá. Pea 'i he'ene pehē 'Eiki Sea 'oku 'i ai pē 'eku kole pē 'aku ki he 'Eiki Minisitā pea 'oku ou tui 'oku to'o taimi lahi 'aupito 'a e kau taukei 'i he mala'e ko ení 'i hono fakamatala ke mahu'inga mālie ki he kakai e fonuá 'a e anga ko ē hono vahevahe'i 'o e fanga ki'i 'elia ko ení 'Eiki Sea tautefito ki he 'asi 'a e *longitude* mo e *latitude*. 'Oku 'i ai 'a e me'a mahu'inga 'aupito ai 'Eiki Sea ...

<002>

Taimi: 1505-1510

Mo'ale Finau: ... 'oku ou tui 'oku totonu ke fu'u ma'ala'ala 'aupito 'aupito ki he kakai 'o e ngaahi komiuniti, mālō Sea, ka tau ki'i mālōlō ai toki hoko atu.

Sea Komiti Kakato: Mālō 'aupito Fakafongga toki me'a mai 'o faka'osi, pea mālōlō ai.

<005>

Taimi: 1525-1530

Sātini Le'o: Me'a mai 'a e Sea 'o e Komiti Kakato.

Sea Komiti Kakato: Hou'eiki mālō ho'omou laumālie ko u kole ki he Fakafongga Ha'apai ke faka'osi mai 'e ne me'a, pea 'osi ko ia pea toki me'a faka'osi mai 'Eiki Minisitā ha'ana e tu'utu'uni pea kapau 'oku toe 'i ai ha feme'a'aki 'atā pē ke mou me'a mai mālō.

Fakamamafa'i 'e Ha'apai 12 'a e mahu'inga ke mahino ki he kakai 'o e fonua 'a e taumu'a 'o e ngāue ni

Mo'ale Finau: Mālō 'Eiki Sea. Sea 'oku ou foki ki he me'a ne u kamata ke u lave ki ai 'anenai fekau'aki mo e mahu'inga 'o e *Regulation*. 'Oku 'ikai ko ha me'a si'isi'i 'a e taimi 'oku fa'u ai *Regulation* pē ko e Lao. Ko hono 'uhinga 'Eiki Sea ko hono fa'u ia 'e he Pule'anga femahino'aki mo e kakai 'a e ngaahi Tu'utu'uni *base* e ngaahi Tu'utu'uni 'Eiki Sea he ngaahi tefito'i lao 'a ē na'e 'osi paasi 'Eiki Sea. Pea 'i he'ene pehē 'oku mahu'inga 'aupito 'aupito ke mahino ki he kakai 'o e fonua 'Eiki Sea 'a e 'uhinga pea mo e loloto pea mo e 'aonga 'e lava ke fakapaasi ai ha Tu'utu'uni.

Kapau te mou me'a Sea ki he peesi 21. 'I he peesi 21 'i he kolo ko ē ko Holopeka 'oku 'asi ai 'i he tēpile 17 'oku 'asi ai 'a e poini 9 ki he poini 14. Poini 9 ki he 14 tafa'aki to'ohema 'alu leva ki he *latitude* mo e *longitude* meimei ke nofo e *latitude* ki he 19 *degree* nau 'avalisi ai, pea nau 'alu leva 'o 'avalisi mei he 174 *longitude*. 'A ia ko e fo'i 'elia ia 'Eiki Sea 'alu ki he *North* pē mo e *South* pea 'oku nofo ai 'a e ki'i fo'i 'elia ko eni 'oku 'asi ai ko e ki'i fo'i feitu'u ko e nofo'anga malu'i 'o e nofo'anga ika. 'A ia ko e ki'i fo'i 'elia ko ia kapau te tau *coordinate* he poini 9 ki he 14 'i he'enau fetuhu'aki e fo'i loto 'elia ko e nofo'anga ika ia. 'I he'etau 'alu hifo ko ē ki he poini 15 ki he poini 18 'e *coordinate* ia anga e tu'u e fo'i māmani 'i hono *google* hifo ko ē 'o e anga 'o e tu'u fakasiokālafī. Ko e ki'i fo'i 'elia ko ia ko e faama ika ia 'Eiki Sea. Ko ia 'Eiki Sea 'oku ou 'ohake pē me'a ko ia koe'uhī 'oku ou tui pē ne 'osi mahino'i pē he kāinga 'a e anga ko ē 'o e fo'i tu'utu'uni mo e me'a ko ē 'oku nofo 'i loto 'i he fo'i 'elia ko ē hono fakataputapui 'a eni 'oku ui pē ko e *SMA*, pea ko ia 'oku ou 'oatu pē 'a e fakamālō pē au ki he 'Eiki Minisitā koe'uhī ko e 'ohake e me'a ko eni ki he motu'a ni 'Eiki Sea ko hono totonu taha ke 'ilo'i lelei he kakai 'a hono lelei, ka u 'oatu e fakatātā me'a mai, 'oku ou tui ko e 'osi ko ē 'a hono fakalao'i 'a e ki'i fo'i *Regulation* ko 'eni pea 'ave...

<007>

Taimi: 1530-1535

Mo'ale Finau : ... ki he kakai 'e 'i ai hono naunau 'e ha'u 'amui ke ne hanga 'o fakatonuhia'i 'ene fo'i fakakaukau, ko e naunau ko ia te ne hanga 'o *build up* 'a e *economy* 'a e fonua ko eni.

Tautefito ki he ki'i kāinga ko ē 'oku nofo he *community*. Ko ia Sea ko u tu'u hake pē au ke u 'oatu 'a e ki'i poupou ko eni, he 'oku ou tui 'oku taau ke pehē 'a e *Regulation* kotoa pē *across the board* 'i ha fa'ahinga *Ministry* pē. 'Oku ta mai 'e he fakatātā ko eni 'Eiki Sea, 'a e ki'i fo'i fakakaukau si'isi'i te ne hanga 'o fānau'i ha lelei ki he kaha'ú.

Kole Ha'apai 12 ki ha ngaahi tokoni vaka toutai ma'a e kau toutai loloto

'Oku 'i ai pē ki'i fehu'i Minisitā, ngalingali pē 'e 'i ai ha fanga ki'i vaka 'e fo'u pē ko e 'omai ke 'ave ki he fanga ki'i 'elia ko eni 'a eni ko ē kuo 'osi fokotu'u ko ē ke fai e fakataputapui, koe'uhi kae lava ke 'aonga mo mahu'inga mālie 'a e ki'i fo'i polokalama. Ko e me'a 'e taha 'Eiki Minisitā ke mea'i 'e he Feitu'ú na, 'i he 'A'ahi faka- Fale Alea 'a e motu'a ni, na'e 'i ai 'a e ni'ihī tautautefito ki he kau toutai loloto, nau ki'i *negative* kinautolu ki he fo'i *project* fakalalakaka ko eni. 'Uhingá 'oku nau pehē, 'oku 'alu eni 'enau fāngota 'anautolu Sea ō kitu'a, fakamolé lahiange, 'utú lahiange, mama'o ange 'enau 'alú 'Eiki Sea.

'Eiki Minisitā Toutai: 'Eiki Sea, ki'i fakamolemole pē ki he Fakafofonga. Ko 'eku fie tokoni pē koe'uhi ki he me'a. Ko e toutai lolotó ia 'e mama'o ia mei he fonuá. Kapau te ke me'a hifo pē koe ki he ki'i mape ko ena. Ko 'etau talanoa ko ia pē ko e feme'a'aki ko ia 'i Falé ni ko ē ki he *longitude* mo e *latitude* ko e 'u fua pē ia 'oku ngāue'aki 'e he Potungāue. Kapau te ke me'a pē koe ki he mape 'oku ho'ata mo'oni mo'oni pē ko e meimei ko e feitu'u mamaha pē ia. 'Ikai ke fu'u loko lava 'a e 'a e kau fāngota loloto ki ai, kae tuku ki ho kāinga ke nau fakatupu ha me'a mo'ui ke kai ai ha fānau mo ha kakai he kaha'u.

Mo'ale Finau : Mālō Sea. Sea 'oku mahino 'aupito pē ia ki he motu'á ni ko 'eku faka'uhingá Sea 'oku *positive* pē 'e tokoni pē ki he Minisitā 'ikai ke 'uhinga ia. Ko 'eku 'ohake pē 'e au 'a e ngaahi *concern* ko eni 'Eiki Sea he 'oku mahu'inga ke fai hono tāmata'i 'a e fanga ki'i *concern* ko eni, he ko e fakakaukau, ko e 'alu eni ia ki he lahi 'Eiki Sea, pea 'oku tui 'a e motu'á ni ia 'e 'ohovale pē ia kuo 'elia tapu kātoa 'a e ngaahi kolo tu'u matātahi ia, 'aki ha'anau fanongo ki ha ngaahi *advantage* mo ha ngaahi lelei 'e hoko.

'Oku ke mea'i Sea 'a e tu'u 'a e fonuá ni tautautefito ki he hū mai 'a e KOVITI faka'ofa 'aupito 'etau ma'u'anga mo'ui. Meimei ke nofo pē kakai ia ha me'a pē ke ma'u ha seniti ke fa'o honau kato. 'Ikai ke nau fa'a sio nautolu ki he ngaahi *consequence* mo e ngaahi ola ko ē 'e kovi. 'A ia ko e poini 'oku ou 'ohake 'e au 'Eiki Sea hangē ko e me'a na'a ku lave 'anenai ki he fanga ki'i vaka ke tokonia kinautolu. Ko e hoha'a ko ē 'a e kau toutai lolotó ia ko e me'a ia na'e 'ohake. Pea kapau ko e faka'uhingá ē 'oku 'omai 'e he 'Eiki Minisitā 'oku ou tui 'Eiki Sea 'e tokoni 'aupito 'aupito ke fanongo mai, ke nau lava 'o fai ha fakakaukau taha ke nau felotoi 'oku lelei pē ē koe'uhi ko e kaha'u 'o e si'i ni'ihī 'oku 'ikai lava ia ō kitu'a. Kae kehe ko u tui pē te tau a'u ki ha taimi 'Eiki Sea 'e fakaivia leva 'a e ni'ihī ko ia ō kitu'a, koe'uhi kae lava ke nau hoko ha taimi, ko ia Sea ko e ki'i poini pē ia 'oku 'oatu, mahino pē 'a e me'a ko eni 'oku me'a ki ai 'a e Minisitā 'a e ki'i 'elia ko ē. He 'oku hanga 'e he *longitude* mo e *latitude* 'o fakangatangata ko e poini fakasiokalafi pē he noate ke mahino ko e ngata'anga pea te tau 'alu ki he kāpasa 'oku mahino, 'a ia ko e fo'i tapafā ia ko ē. 'E 'ikai ke toe 'ova ha taha ia ai he 'oku 'osi tohi'i fakamāmani lahi 'a e fo'i fika ia ko iá.

Ko ia 'Eiki Sea 'oku ou 'oatu ai 'a e ki'i poupou ko eni he lao ko eni, kapau pē 'e toe lava ke toe 'omi 'e he Minisitā ha ngaahi fakaivia ange hangē ko e vaka, fakapale'i 'aki kinautolu ke nau loto lelei. Hangē ko Holopeka 'Eiki Sea ko e ki'i 'elia foki 'a e Feitu'una ...

'Eiki Minisitā Ngoue & Toutai : Sea mahalo 'oku ne fiema'u ke fei mo tali atu. 'Io 'oku 'i ai e vaka, kapau 'e lava 'a e 'u me'a ko eni ko e kolo pē ko eni 'oku 'i ai honau feitu'u fakatapatapui 'e 'oatu e vaka 'i he tokoni 'a e *World Bank* pea 'oku lolotonga tokanga'i 'e he Potungāue, ka 'oku toloi koe'uhi he ngoto 'a e vaka ko ia 'i Ha'apai, pea 'oku fakakakato 'a e me'a kotoa. Pau ke 'ave 'a e sāketi 'ave 'a e *GPS* pau ke 'ave mo e *beacon* pea mo e tokotaha ko ē 'oku fiema'u ke ne tokanga'i e vaka ke 'eikivaka 6 Sea. 'A ia ko e 'eikivaka 6 'oku ke 'osi mea'i pē Fakafofonga, ko 'ene poto pē 'ana hono fakatautau e vaka 'e ma'u pē hono 'eikivaka 'ona ia.

Sea Komiti Kakato : 'Eiki Minisitā pea mo e Fakafofonga, ko u lave'i kuo maama lelei e me'a 'oku fai ai e feme'a'aki.

Mo'ale Finau : Fakamālō 'Eiki Sea ki he 'Eiki Minisitā hono foaki mai e vaka ki he Vahefonua Ha'apai ki he *project* ko eni 'Eiki Sea mālō.

Sea Komiti Kakato : Ko e faka'osi pē ke toki me'a mai 'a Tongatapu Fika 1 mālō e feme'a'aki mo'oni 'aupito 'a Molitoni, ka hala 'a 'uta ko hai 'e lau ki he koloa 'i tahi. 'Oku lahiange hoku tofi'a 'oku 'i tahi 'i he taimi ni 'i Holopeka. 'Oku ou fakamālō ki he Minisitā 'o e Potungāue. Me'a mai Tongatapu Fika 1.

Siaosi Pohiva : Mālō. Tapu pea moe Feitu'una Sea kae 'uma'a 'a e Hou'eiki, kaungā, ko e tu'u mai pē ...

<008>

Taimi: 1535-1540

Siaosi Pohiva: ... Sea ke talanoa'i ko u tui ko e lelei kotoa pē ma'a e fonua. Ko e, 'oku ko e kalasi kulupu kehekehe 'e ua 'oku nau fai e me'a ko e toutai Sea. Ko e taha ko e kau toutai fakakomēsialē pea 'oku 'i ai e ni'ihi ia ko e o pē 'o mai e fīngota 'e ua, mata'i ika 'e ono fe'unga pē ki he ka'i. 'Ikai ke lava 'e he lao 'o fakafaikehekehe'i ka ko 'eku 'uhinga eni kuo tautea'i ai pē si'i kāinga ko ia na 'oku 'i ai ha me'a ke tānaki atu hangē ko muli ngofua pē toutai kae 'oua na'a toe 'ova he mata'i ika 'e fiha. Ko e, Sea ko e kāinga ko eni 'i 'Isileli pea mo Kolomotu'a 'oku nau o nautolu 'o toutai 'i he feitu'u ko Polo'a. Ki'i mama'o atu ia pea 'oku nau o vaka. Lue lalo pē ni'ihi 'uta toki hake ai ki tahi. Ko e tokanga pē he ngaahi fanga fu'u fakatapatapui pehe ni na'a teke pē mātu'a 'o melemo 'i moana Sea ka 'oku 'i ai ha fa'ahinga faka'ata'atā ngofua pē ki'i 'alu atu ki ai kae fakafuofua pē.

'Eiki Minisitā Ngoue & Toutai: Sea, Sea ki'i fakamolemole kou fie tokoni ki he Fakafofonga.

Sea Komiti Kakato: Me'a mai Minisitā.

'Eiki Minisitā Ngoue & Toutai: Ko u kole fakamolemole ki he Feitu'una 'oku 'ikai ko ha founa eni ia ke teke ai ha taha ke 'alu 'o melemo. Ko e founa ko eni kou 'osi fakamatala atu kimu'a ko e founa ia 'e lava 'o fakamo'ui e ko u fakatātā pē eni 'Eiki Sea. Kou talanoa mo e ni'ihi 'i Vava'u 'Eiki Sea 'oku taputapui 'a Makave, Olo'ua pea mo Ofu o nautolu ia ki he, ki Lolo 'a e feitu'u 'oku 'ikai ke tapui ia. Fāngota ko e feke 'oku nau ma'u e feke 'e 39, 47 'a e fō'i toko taha. 'Oku nau kei ohu pē feke 'o a'u ki he taimi ni 'Eiki Sea 'a ia 'oku mahino 'oku longomo'ui 'a e feitu'u ko ē 'oku taputapui pea 'oku nau toe fanau'i atu e me'a 'o lahi pea 'oku nau lava pē nautolu 'o toutai mei tu'a. Pea 'e toe lelei ange mo'ui mo lahi e me'a ko eni 'Eiki Sea 'e sai e mokohunū 'e sai e kaloa'a 'e sai e kukukukú 'e sai e vāsuva 'e sai e tokalalí 'e sai

e tu'e fele 'a me'a Sea ko e mama pea te nau toe fanau'i e fanga ki'i mamamama Sea. Ko u kole atu ki he Fakafofonga he 'ikai ke 'i ai ha palopalema heni ko e palopalema pē ia 'a'au fakafo'ituitui Sea ki he me'a ko eni 'Eiki Sea kau fokotu'u atu Sea ko e vaka 'oku 'osi mahino e vaka 'e 'oatu 'Eiki Sea.

Ko Kolomotu'a 'oku nau 'osi talanoa e motu'a ni pea 'oku sai pē ke fanongo mai e Pule Fakavahe ki heni ko ia na'e ha'u 'o talanoa 'o kole mai ke 'ai e SMA pea kuo 'osi o atu e potungāue 'o talanoa ka kuo kumi e pa'anga koe'uhí ke lava 'o fai 'aki e ngāue ko eni 'Eiki Sea ke fa'u e ngaahi mooring 'i ai pea mo e pea mo e ngaahi 'utoni tukukehe kapau 'oku 'i ai ha 'utoni 'a e Fakafofonga ia ke tokoni ki he ngāue 'omai ke tokoni kae fakasi'isi'i e fakamole kae fai ha ngāue ke fai mo laku 'a e poe ko ē 'a Kolomotu'a pea ko u fokotu'u atu Sea.

Sea Komiti Kakato: Mālō, me'a mai e 'Eiki Minisitā.

Fakama'ala'ala 'a e Minisita Fefakatau'aki ki he taumu'a hono fokotu'u 'o e ngaahi sone fakataputapui

'Eiki Minisitā Fefakatau'aki: Sea ko e tu'u atu pē ke poupou ki he hangē ko e fokotu'u 'a e 'Eiki Minisitā Toutai pea mo 'oatu pē ha ki'i tākaki nounou pē ko e tokoni.

Tapu atu ki he Feitu'una 'Eiki Sea kae 'uma'ā e, tapu atu ki he 'Eiki Palēmia, tēpile 'a e Hou'eiki pea mo e Hou'eiki Fakafofonga 'o e Kakai.

'Uluaki pē ko e poupou ki he mahu'inga ko eni e fokotu'u pea ko u fakamālō ki he Fakafofonga 'o Tongatapu 4 ko e 'uhiā ko 'ene fakamaama mai hono mahu'inga ke fai hono tokanga'i ka u fie tatakai pē 'a e tokanga Sea ki he mahu'inga 'o e ngāue ko eni 'a e Pule'anga. 'Uluaki ko e sone ke tau tatau ko kimautolu ko ē na'e toutai 'i he namo ko ena 'o Pangaimotu 'aneafi na'e mata lelei 'aupito hūfanga he fakatapu ko e olomea ko e hohomó pea mo hono ngaahi monū'ia 'o kilisitahi 'o tatau pē pea mo e 'unu mai ko eni ki he ngaahi fakamonūia e maka, 'o e maka feo 'a e ngaahi koloa kehekehé. Ka ko e 'aho ni 'oku tau fakamo'oni kotoa pē pea fakamo'oni fakasaenisi ki ai 'a e potungāue si'isi'i mata iiki 'a ia ko 'eku kolé Sea ke maihno 'aupito ko e taumu'a e soné ko e fakakoloa mo e fakalahi ki he ma'u'anga pa'anga 'a e kakai.

Ko e na'e 'osi fai pē ngāue 'a e Pule'anga talatalanoa pea mo e vāhenga tautautefito ki he kolo kotoa 'o kinautolu 'oku fekau'aki pea mo Pangaimotú. Pea hangē pē ko e fakatonutonu fika ua Tu'utu'uni Fika 2 tautautefito ki Pangaimotú ko u tui 'oku mahino 'aupito pē hono sone'i 'oku 'atā pē 'o makatu'unga pē he talatalanoa 'a ia ko e tokoní pē Sea ke mahino ko e 'aho ko ē ko ē 'e toe foki ai 'o mata lelei ange te nau 'unu kātoa mai pē ki he Feitu'u ko eni 'oku 'ikai ke kau pea tokoni kiate kinautolu ka ko e me'a pē ko u 'ohaké 'a 'eku tokoni pē mo poupou ki he Fakafofonga ko e mo'oni ko e ma'u'anga mo'ui eni e 'a e kāinga e vāhenga fonuá ka 'oku ko 'eku tokanga atu pē hangē ko e me'a na'e ...

<009>

Taimi: 1540-1545

'Eiki Minisitā Fefakatau'aki: ... fakangatangata. Mahino 'aupito pē 'a Popua, Siesia pea mo Houmakelikao. Sea ka ko e kaingá pea mo 'enau mo'uí mei tahi 'oku 'ikai ko Popua pē, Houmakelikao mo Siesia. 'A ia 'oku kau ki ai 'a Fangaloto, kau ki ai 'a 'Umusī, kau ki ai 'a Ma'ufanga, kau ki ai pea mo e kongá 'o Halaleva. 'A ia 'oku, ko 'eku fakatokanga atu pē 'a e mahu'inga ke fai pē talatalanoa ke ha'u ki he ngaahi founa fakamatu'otu'a kae pukepuke

kotoa pē ke tau ‘alu pea mo e mahino pea mo e mahu’inga ko eni ‘o e soné ko e fakatupulaki ke toe lelei ange ‘a e ma’u’anga mo’ui e vāhengá pea mei ‘osení. Mālō Sea. Fokotu’u atu. Poupou.

Sea Komiti Kakato: Mālō. Tau pālōti.

‘Eiki Minisitā Ngoue: Sea fakamolemole pē ki he Feitu’una.

Sea Komiti Kakato: Me’a mai.

‘Eiki Minisitā Ngoue: Kau pē hetau pālōti. Hoko atu pē mu’a e me’a ki Futú. Ko u toki ‘osi ‘anenai ‘etau ki’i mālōlō pea u toe tā ‘o ‘eke ki he potungāué pau toe fakahoko ki he Fakafofonga ka ko e Minisitā Pa’angá ia. ‘A ia ko e fakatonutonu ia ‘o Futu ‘a Tufu ‘enau kolosi mai nautolu ‘o ‘ova ki Futu ka u kole atu mu’a ke ‘oatu pē mu’a ia ‘i he 55 ‘Eiki Sea. Na’e fai e fakakaukau koe’uhí ko e tu’unga ko ē ‘oku ‘i ai ‘a Tufú ‘i ‘Euá ka kuo ‘osi fai hono fakatonutonu ko hono fakatonutónú eni ‘a Futú ke kau pē mo ia ‘Eiki Sea. Fokotu’u atu.

Pālōti ki he ongo Tu’utu’uni fekau’aki mo e Toutai

Sea Komiti Kakato: Mālō. Kalake tau pālōti. Hou’eiki ko ia ‘oku loto ke tali ‘a e Tu’utu’uni Fika 1/2021, Ngaahi Tu’utu’uni (Fakatonutonu) ki he Toutai, Kolo Matātahi 2020 pea mo e Tu’utu’uni Fika 1/2021, Ngaahi Tu’utu’uni (Fakatonutonu)(Fika.2) ki he Toutai, Kolo Matātahi 2020 fakahā hake hiki ho nima.

Kalake Tēpile: Sea ‘oku loto ki ai ‘a Siaosi Pohiva, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma’asi, Semisi Sika, Sione Vuna Fa’otusia, Semisi Tauelangi Fakahau, Penisimani ‘Epenisa Fifita, Mo’ale Finau, ‘Eiki Minisitā Mo’ui, ‘Eiki Minisitā *MEIDECC*, ‘Eiki Palēmia, ‘Eiki Minisitā Pa’anga, ‘Eiki Minisitā Ako, ‘Eiki Minisitā Lao, ‘Eiki Minisitā Ngoue & Toutai, ‘Eiki Minisitā Fefakatau’aki, ‘Eiki Nōpele Tu’iha’angana, ‘Eiki Nōpele Tu’ivakanō. Loto ki ai e toko 18.

Sea Komiti Kakato: Mālō. ‘I ai ha fakahā loto?

Kalake Tēpile: ‘Ikai ke ‘i ai ha fakahā loto pehē ‘Eiki Sea.

Sea Komiti Kakato: Mālō ‘aupito Hou’eiki ka tau hoko hifo ai pē ki he 5.2. Tu’utu’uni Fika 2/2021, Tu’utu’uni (Fakatonutonu) ki he Tute Kasitomu 2020. Kole atu ki he ‘Eiki Minisitā ‘oku ha’ana e tu’utu’uni ko ení ke me’a mai pea ‘oku ‘atā leva ke fai ha feme’a’aki. Mālō.

Fakama’ala’ala ‘a e Minisita Pa’anga fekau’aki mo e Tu’utu’uni (Fakatonutonu) ki he Tute Kasitomu 2020

‘Eiki Minisitā Pa’anga: Tapu pea mo e ‘Eiki Sea pea mo e Hou’eiki Mēmipa e Komiti Kakato ‘Eiki Sea. Sea ko e fika 2 mo e fika 3 ko u fokotu’u atu ke alea’i fakataha pē he ‘oku ...

Sea Komiti Kakato: ‘Oku ‘i ai ha poupou?

Mateni Tapueluelu: Poupou atu Sea.

Sea Komiti Kakato: Hoko atu ‘Eiki Minisitā ‘oku ‘i ai e poupou. Me’a mai.

‘Eiki Minisitā Pa’anga: Sea ko e kau foki ‘a e fonuá ni Sea ‘i he tu’ukimu’a ‘i hono ngāue’aki ‘a e me’angāue ko eni ko e tukuhau pē ko e tuté ki hono teke mo pou pou’i e mo’ui lelei. Pea fai ai e tokanga lahi mai ‘a e Pangikē ‘a Māmani ‘oku nau fiefia he ngāue ko eni ‘oku fai ‘i Tongá ni. Pea na’a nau fakahoko e ‘omai e kau mataotao ke nau omai ‘o vakai’i ‘a e founa tukuhau pea mo e uesia ko ē tukuhau ko eni ‘a e kakai fakalukufua pea mo e mo’ui lelei pea kau ai pē mo ‘enau tokoni ki hono fokotu’utu’u lelei ‘a e tukuhau ko eni Sea. ‘A ia ko e ola eni ‘enau lipooti ko ē na’e ‘omai na’e fai e fakatonutonu ki he tukuhau pea mo e *excise*.

‘A ia ko e kakano ‘o e ongo fakatonutonu ko eni Sea ko hono tamate’i mei he kupu ko eni ‘a e ngaahi koloa ko eni ngaahi koloa eni ‘oku felāve’i mo e suká ‘i he me’atokoní. Kae fetukutuku leva pea mei he tuté ‘o ‘ave ia ki he *excise*. ‘A ia ‘oku mahu’inga pē ke fakamahino’i heni he’ikai ke ‘i ai ha’ane uesia ‘ana ke toe hiki ‘a e tukuhau ko eni ko e tu’unga tatau pē kae to’o pea mei he tēpile ko eni ‘o e tukuhau pē ko e tuté kae ‘ave ‘o fakahū ‘i he *excise*. ‘A ia ko e ki’i me’a mahu’inga pē eni ia Sea ‘i he *excise* ki’i *note* ko ena ki he fakamuimui kupu 5 ‘a ia na’e fakahū ai Sea ko e, ‘i he lita ‘e 400 tisolo ‘e faka’atā ...

<002>

Taimi: 1545-1550

‘Eiki Minisitā Pa’anga... ia pea mei he tute, pea mo e tukuhau, ko e tokoni eni ‘a e Pule’anga ‘Eiki Sea ki he ngaahi ma’u’anga ‘uhila ko ē ‘i he ngaahi ‘otumotu. ‘A ia ‘oku, founa ngāue ‘oku nau tohi mai pē ‘o kole ki he Potungāue pea faka’atā atu leva ke nau o ‘o hū ‘enau talamu tīsolo, ‘a ia ko e lita ‘e 400 ko ena ko e talamu tīsolo ‘e 2, ko e kole ko eni ‘oku fiema’u ‘aupito ia pea tautefito ia ki Ha’apai, pea ko e tokoni eni ki ai. ‘Oku ‘i ai ‘a e, na’e ‘i ai pē hoha’a mai pea mei he kāinga ko eni ‘oku nau pehē ‘oku si’isi’i e talamu tīsolo ‘e 2, fakatatau ki he fakafuofua ko ē ki he fiema’u ko ē ‘a e misini ‘i he māhina ‘e taha, ka ‘oku fai ‘a e ngāue ki ai ‘a e Potungāue ke toe fakalelei’i mo *review* ‘a e fakamatala ko eni, pea kapau ‘e mahino mai ‘oku lahi ia ki he fiema’u, ‘e fai ha ngāue ki ai ‘a e Pule’anga ke toe fakalahi ‘a e lita ‘e 400 ko eni, ki ha lita ‘oku toe ma’olunga ange ‘Eiki Sea.

Ko e fokotu’u ia ‘oku ‘oatu Sea ke tau tali e fakatonutonu ko eni, fika 2 mo e fika 3, mālō ‘Eiki Sea.

Sea Komiti Kakato: Mālō ‘Eiki Minisitā, ko e fokotu’u e Hou’eiki, me’a mai Tongatapu fika 4 ‘oku ‘atā pē ke fai ha feme’a’aki.

Tokanga Tongatapu 4 na’a ai ha ni’ihi ‘oku na’u ngāue’aki ha ngaahi label ta’etotonu ki he ngaahi koloa

Mateni Tapueluelu: Tapu pea mo e Feitu’u na Sea, pehē ki he Komiti Kakato, fakamālō ki he ‘Eiki Minisitā ‘i he ngāue ko eni fekau’aki pea mo hono Tute ‘Ekisia ‘o e ngaahi koloa ‘oku fu’u melie, ‘a ia ko e *policy* pē foki ia ‘o e ngaahi koloa pehē ke hilifaki ki ai ‘a e tute Sea, ko e me’a ko ē ‘oku fai ki ai ‘a e tokanga ko e ngaahi me’a melie kehekehe eni Sea ‘oku ‘asi hake mo hono ngaahi fika tute, pea ko e, ‘oku ou tokanga’i ‘oku ‘i ai ‘a e koloa ai ‘oku ‘ikai ke tute ia, ‘a ia ko e aitemi hono 3 eni ‘i he peesi 4, ko e aitemi ko e fakakātoa ‘o e ngaahi ‘o e suka ‘oku ‘ikai laka hake ‘i he kalami ‘e 5. ‘A ia ko e kalasi ko eni ‘oku ta’etute Sea, ko e me’a ko ē ‘oku fai ki ai e tokanga na’e ngalo he motu’a ni ke to’o mai e ki’i fo’i hina inu melie, fu’u melie, ka ko hono tohi’i *label* ko ē ai ‘oku ‘ikai laka hake ia ‘i he kalami ‘e 5.

‘A ia ko e me’a ko ē ‘oku mau tokanga ki ai Sea ke fakapapau’i ko e ni’ihi ko eni he ‘ikai ke nau hola mei he tu’unga ko ē ‘oku ‘i ai e tute ‘aki hano ‘ai ha ngaahi *label* ta’etotonu ki he’enua koloa, kae hili ko ia ko ‘ete ma’u ko ē ‘oku fu’u melie, ‘a ia ko e taki e tokanga e mātu’a ni ki ai ko e ‘omai pē ia kau falekoloa, ko hono ‘uhinga pē ko e tu’unga ‘oku ‘i ai ‘a ‘etau tute, pea ko e kole pē eni ia ki he ‘Eiki Minisitā mo ‘ene kau ngāue pehē ki he Pule’anga ke fakapapau’i ange mu’a he ‘ikai ke ‘i ai ha ni’ihi te nau ‘unu takai holo he taimi ‘oku fokotu’u pehē ai ‘a e Tute ‘Ekisia Sea, ka ‘oku ou, ko e ki’i kole pē ia ki he Minisitā ‘i he tafa’aki ko ia.

Sea Komiti Kakato: Mālō, me’a mai ‘Eiki Minisitā Pa’anga.

Tali Minisita Pa’anga ki he tokanga meia Tongatapu 4

‘Eiki Minisitā Pa’anga: Mālō Sea, tapu pea mo e Sea pea mo e Fale ‘Eiki ni. Sea, ko e ngāue ko eni Sea ‘oku ki’i ‘alu ia ki he ki’i tukunga ‘oku ki’i fakaikiiki ‘aupito ki he ha e lahi e suka ‘i he me’a inu mo e me’a ko ia, ka ‘oku fengāue’aki pē foki eni ia pea mo e fiema’u ko ē ‘a e Potungāue Mo’ui ki hono *label* ko ē ‘a e *content* ko ē ‘o e koloa. Pea hangē pē ko ē ko ‘eku lave ko ē ‘anenai ‘Eiki Sea, ‘oku ‘uhinga ko ē ‘oku nau alea’i fakataha ai e ongo tu’utu’uni ko eni, ko ‘ene ‘asi pē ‘ana ko ē ‘i he fakatonutonu ko eni fika 2, ‘oku ta’etute, kapau te mou me’a hifo motolu ki he *excise* ‘oku ‘asi ia ai hono faaikiiki ko ē ‘a e tukuhau ko ē ‘oku fo’i hilifaki ai, ‘a ia ‘oku seniti ‘e 75 ki he lita, pa’anga ‘e taha nimanoa mo e hā fua ‘a ia ‘oku fetukutuku ia ‘o fai hono hilifaki ‘i he *excise*.

Ko ia ‘oku, ka ‘oku fai ‘aupito ‘a e tokanga ia ki ai ‘a e Potungāue ki he *content* ko eni, pea ‘oku nau fengāue’aki lelei pē nautolu ia pea mo e kau *reporters* ki he fakahoko e ngāue ko eni ‘Eiki Sea, mālō.

Sea Komiti Kakato: Mālō.

‘Eiki Minisitā Fefakatau’aki: Tapu atu, tokoni atu pē Sea...

Sea Komiti Kakato: Me’a mai ‘Eiki Minisitā Fefakatau’aki.

‘Eiki Minisitā Fefakatau’aki: ...ki he tokanga pea mei he tēpile ‘a e kakai. Ko e tokoni pē ‘oku ‘ikai ke ‘i he Lao Fakatonutonu ‘a e, ‘oku Tu’utu’uni Fakatonutonu ia ko eni, ka ‘i he lao lolotonga ko ē ki he, ki he, ko e faka-Pilitania ko e *label*, pē ko e takafī ko ē ngaahi koloa, ‘a ia kapau ‘oku hangē ko e tokanga ko ē ‘oku ‘omai ‘oku mo’oni ‘aupito ia, kapau ‘oku ‘ikai ke tatau ‘a lotu ...

<005>

Taimi: 1550-1555

‘Eiki Minisitā Fefakatau’aki: ...pea mo ‘e ne fakahā ko ē ‘a e lahi ‘o e suka, ‘oku tonu ke lāunga mai ia ke fai ha ngāue tonu ke ‘oua ‘e ‘atā e koloa ia ko ia ke tuku atu fakatau mālō Sea.

Sea Komiti Kakato: Mālō ‘Eiki Minisitā me’a mai Tongatapu Fika 4.

Tokanga Tongatapu 4 ke fai hano sivi e ngaahi koloa pē 'oku tatau mo e ngaahi label 'oku ha ai

Mateni Tapueluelu: Sea 'oku ou fakamālō au ki he 'Eiki Minisitā Pa'anga 'uma'ā hono fakama'ala'ala 'oku 'omi he 'Eiki Minisitā 'Ekonōmika ko hono 'uhinga 'oku mahino pē 'oku 'i ai e tafa'aki ko ia 'Eiki Sea, pea 'oku ou faka'amu pē Sea 'oku lava he Pule'anga 'o fai ha sivi fakasainisi nai pē *lab* he ko hono 'uhinga he 'e faingofua pē ia ki he ngaahi kautaha ke nau hanga 'o *label* hala mai pea ko e 'omi ko ē ke fua 'oku faka'amu pē te tau lava 'o fua 'i Tonga ni 'o 'ilo 'oku 'ova 'i he kalami 'e 5 'a e suka 'i he mililita 'e 100 mo e vai ke tau lava 'o fakamo'oni'i e me'a ko ia. 'A ia 'oku 'i ai e ui ke toe mamafa ange hono fakapapau'i 'oku tonu e *label* kapau ko e me'a pē ia 'oku tau fakafalala ki ai, pea 'oku 'ikai ke tau a'u 'etau me'angāue faka-*lab* ke sivi hei'ilo 'oku 'ikai ke u hanga 'o fakapapau'i kapau pē 'oku 'ikai ke a'u ki ai 'etau na'a a'u ia ki ha hopo 'oku 'ikai ke tau lava 'o fakamo'oni'i, kaikehe Sea ko e anga pē 'o e fakakaukau mahu'inga 'aupito leva he taimi ni ke fakapapau'i ko e ngaahi kautaha 'oku nau hū mai ki Tonga ni 'a e ngaahi koloa ko eni ke fakapapau'i 'oku tonu 'aupito kapau 'oku 'ikai ke tau lava tautolu 'omai ha me'afua ke sivi'aki e lahi 'o e suka he ngaahi koloa ko ia ke makatu'unga ai 'a e tute 'eikisia 'oku tau hilifaki Sea. Ko e ki'i ui pē ia mo e taki e tokanga Sea ki he ngāue, ka 'oku 'i ai 'a e fakamālō ia 'io 'Eiki Minisitā ko e ngaahi koloa ko eni 'e toki 'atu ki he Feitu'una mo e potungāue ke fakapapau'i pē 'oku fai ha tokanga ki he ni'ihi ko ia, he 'oku mau ongo'i Sea ko e 'unu ia mei he tukuhau fē pē feitu'u 'oku ngali he 'ikai ke tute e 'eikisia pea *label* ia 'o fakatatau mo e fiema'u 'a e lao kae hao mei ai neongo 'ene melie, mālō 'aupito Sea e ma'u faingamālie.

Sea Komiti Kakato: Mālō 'aupito Tonagtapu Fika 4 e fakatokanga'i e 'uhinga lelei 'o e tu'unga 'o e koloa mo hono ...mo'oni 'aupito lahi e lāunga mai 'a e kāinga. 'Oku ou tui pē 'e fakatokanga'i mai he 'Eiki Minisitā mo e ngaahi va'a fengāue'aki 'a e Pule'anga mahu'inga 'oku fai ki ai e tokanga 'a e Feitu'una, lahi 'aupito 'a e koloa loi hotau fonua ni, ko e 'uhinga 'o e tukuhau faka'ofō'ofa 'aupito 'a e ngaahi tokanga ki he ngaahi koloa ko e 'uhinga ko e mo'ui 'a e kakai. Mālō 'aupito Hou'eiki. Mou me'a mai Tongatapu 5.

Tokanga Tongatapu 5 'oku nofo e fakamamafa he suka ka 'oku ngāue'aki he ni'ihi 'a e sweetener

Losaline Ma'asi: Mālō Sea tapu mo e Feitu'una 'Eiki Sea pea tapu mo e Hou'eiki Mēmipa 'o e Komiti Kakato Sea. Ko 'eku ki'i tokoni pē 'a'aku ki he tafa'aki ko eni, koe'uhí 'oku lahi foki e ngaahi kautaha ia 'oku 'ikai ke nau ngāue'aki 'enautolu e suka, ka 'oku 'i ai 'a e *sweetener* ai 'a ia ko e me'a ko ē 'oku kehekehe ai ia pea 'oku tokolahi 'a e ngaahi kautaha ia 'oku nau hola nautolu 'o ngāue'aki 'a e *sweetener* koe'uhí he 'oku ne 'asi ko ē ko ē 'oku 'atā ia, ka koe'uhí ko 'etau *specify* ko ē 'a e suka pea ko e me'a ia ko ē ko ē 'oku fa'a lahi ai 'a e kehekehe pea na'e 'osi 'i ai pē mo e ngaahi kautaha na'a nau 'omi 'a 'enau lāunga koe'uhí 'oku 'ikai ke nau ngāue'aki 'a e suka, ka koe'uhí ko 'enau ngāue'aki ko ē 'a e *sweetener* ia pea lahi ai ko ē 'a e tō kehekehe ko ia, mālō Sea ko e ki'i tokoni pē ia.

Sea Komiti Kakato: Mo'oni 'aupito me'a 'oku tokanga ki ai 'a Tongatapu Fika 5, tonu ke fakapapau'i 'aupito 'a e ngāue'aki 'a e ngaahi 'ū koloa pehē 'oua 'e hola mei hē ko e 'uhinga ia ta ko ē 'oku melie ange tafa'aki ia ko ē kae hao ia mei he tukuhau. Toe 'i ai ha feme'a'aki Hou'eiki, sai 'i ai 'a e fokotu'u tau pāloti. Kalake, Hou'eiki ko ia 'oku laumālie lelei ke tali e Tu'utu'uni Fika 2/2021 Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tute Kasitomu 2020 pea mo e

Tu'utu'uni Fika 3/2021 Tu'utu'uni Fakatonutonu ki he Tute 'Eikisia 2020 fakahā'aki e hiki ho nima.

Kalake Tēpile: Sea 'oku loto ki ai 'a Siaosi Pohiva, Semisi Sika, Mateni Tapueluelu, Losaline Ma'asi, Sione Vuna Fa'otusia, Semisi Taelangi Fakahau, Penisimani 'Epenisa Fifita, Mo'ale Finau, 'Eiki Minisitā Mo'ui, 'Eiki Minisitā MEIDECC, 'Eiki Palēmia, 'Eiki Minisitā Pa'anga, 'Eiki Minisitā Ako, 'Eiki Minisitā Lao, 'Eiki Minisitā Ngoue & Toutai, 'Eiki Minisitā Fefakatau'aki, 'Eiki Nōpele Tu'ivakanō, 'Eiki Nōpele Tu'iha'angana loto kotoa ki ai e Hou'eiki ko e toko 18.

Sea Komiti Kakato: Mālō mālō Hou'eiki tali ia, Hou'eiki makatu'unga 'i he'etau Tu'utu'uni Ngāue, 'i ai e tu'utu'uni mei he Sea Le'ole'o ke tau ngata ai kae toki hoko atu e ngāue 'apongipongi he tu'utu'uni 'a e Fale ka tau liliu 'o Fale Alea mālō 'aupito.

<007>

Taimi: 1555-1600

(Ne me'a mai e 'Eiki Tokoni Sea – Lord Tu'iha'angana ki hono me'a'anga)

'Eiki Tokoni Sea : Fakamālō atu 'aupito Hou'eiki e feme'a'aki, fakamālō ki he 'Eiki Sea 'o e Komiti Kakato he tataki 'etau ngāue 'o a'u mai ki he faka'osinga 'o e 'aho ni. Ko e ki'i fakamanatu atu pē Hou'eiki, ko 'apongipongi ko 'etau 'asenitā te tau faka'osi 'a e ngaahi Tu'utu'uni ko eni 'oku toé. Pea 'e malava pē ke hū mai kuo 'osi tufa kotoa atu e 'ū naunau ko ia. 'E hū mai 'a e Fakamatala Pa'anga 'a e Pule'anga ngata ki he 'aho 30 Sune 2020, 'a ia 'e hū mai ia ha Lipooti 'a e Komiti Pa'anga he 2:00 hū mai 'apongipongi. Ko 'eku 'ai atu pē ke mou teuteu mai ki ai 'apongipongi. Ngaahi Fakamatala Fakata'u ko ena 'oku 'osi tufa atu, mahalo 'e 5 pē 6, 'asenita mo ia ki 'apongipongi mo e ngaahi 'A'ahi faka-Fale Alea ko ena kuo 'osi 'omai he ngaahi Lipooti kuo 'osi tufa atu. Ko e 'oatu pē, ko e teuteu pē 'e malava pē ke 'osi pē 'a e Tu'utu'uni ko eni 'apongipongi pea 'e hoko atu e ngaahi ngāue ko ia kuo 'osi tufa atu. Ko e fakatokanga atu pē ke mou teuteu mai ki 'apongipongi he 'e malava ke hū mai ngaahi ngāue ko ia 'apongipongi ke mou teuteu ki ai. Kae mālō 'aupito e feme'a'aki, toloi e Fale Alea ki he 10:00 'apongipongi.

Kelesi

<008>